

EN OVERSÆTTELSE FOR ALLE?

En undersøgelse af Anders Sørensen Vedels adels-
ideologi i sin Saxooversættelse med udgangspunkt i
hans ord- og oversættelsesvalg.

Tak

Et stort tak til min bi-vejleder, Line Sandst, der havde tid
og lyst til at vejlede mig i det danskfaglige aspekt af mit
speciale.

Altid med opmuntrende ord og spændende samtaler.

Tak for dig.

Frederikke B. A. Nielsen

Studienummer: 201175294

10. semester Historie og Dansk

Aalborg Universitet

1. juni 2022

Vejledning ved Torben Kjersgaard Nielsen

Omfang: 188799 tegn og 78,6 normalsider

Abstract

Through the ages, there have been different views on how a text should be translated. The discussion is primarily about whether a text should be translated with the target language or source language in mind. Today a translation towards the source language is to be preferred, but this was not the case in The Renaissance. During the 16th century almost every text was translated oriented towards the target language. Naturally the Danish historian Anders Sørensen Vedel's translation of Saxo's *Gesta Danorum* from 1575 was also translated with the target language in focus.

Despite that the norms in the 16th century are known to us, Vedel's translation has been criticized by modern scientists' present view on translations. This mistake could lead to misunderstanding the translation and the context in which it was made. Vedel who had many influential friends amongst the nobles who must have influenced his choices throughout the translation. The result is a translation containing an *adelsideologi* which legitimizes the nobles' position in Danish society.

This master's thesis seeks to examine Anders Sørensen Vedel's translation of Saxo's *Gesta Danorum*. The focus is to understand how Vedel has included the *adelsideologi* in his translation. To uncover this I have investigated the time in which Vedel was translating. This has led me to aspects such as popular litterateur amongst the nobles, the importance of Maecenas to writers like Vedel, and of course insight into Vedel, his life, and his works. Vedel, who was very interested in history, was asked several times and highly encouraged to translate *Gesta Danorum* from Latin to Danish by noblemen like Johan Friis and Peder Oxe. When he finally accepted the task he included the *adelsideologi* in the translation thus it is clear that the translation primarily was made for nobles. This becomes apparent when analyzing the structure of the translation and his choice of words. The evolution of languages are constant. Therefore it is not a given that the meaning of a word or a phrase stays the same from its first appearance until today. Thus I have taken into consideration the meaning of Vedel's choice of words in the time that they were used. Which I suggest is a different way of thinking than earlier studies.

Through my studies of Vedel's translation I have discovered that his translation was written in favor of the nobles and their worldview. This was done by creating a user-friendly translation with summaries of every book and appendixes in the back of both the Danish kings and themes. By doing so, it was easy to look up a certain king or occurrence. Furthermore this enabled Vedel to promote his views on the most important topics of *Gesta Danorum*. Also his choice of words have specifically been made so the context was relatable to nobles. For instance he included the morale that nobles and

peasants should not marry each other to a story about a refused proposal between a god and a human. I conclude in this thesis that Vedel by all means made a translation primarily to the nobles as a supplement to their upbringing and education. I will argue, to understand the effects of this, the translation should not be criticized by today's views on translation but should be seen as a product of its own time.

Indholdsfortegnelse

Abstract	i
En oversættelse for alle?	- 1 -
<i>Problemfelt</i>	- 2 -
<i>Afgrænsning</i>	- 2 -
<i>Den Danske Krønike forbedret Aff Andres Søffrinssæn Vedel</i>	- 3 -
<i>Synet på Vedels oversættelse</i>	- 4 -
Oversættelsesparadigmer og ordbøger	- 6 -
<i>Fra Babel til i dag</i>	- 7 -
Mikro- og makrostrategier	- 10 -
<i>Forklaring af ordbøgerne</i>	- 12 -
Værd at vide om Vedel og hans tid	- 14 -
<i>Tiden han lever og skriver i</i>	- 14 -
<i>Litteratur i renæssancen</i>	- 14 -
<i>Fra reformation til skolesystem</i>	- 15 -
<i>Anders Sørensen Vedel: fra Vejle til slotspræst</i>	- 16 -
<i>Omgangskreds og mæcener</i>	- 22 -
Den Danske Krønike, Vedels Saxooversættelse	- 24 -
<i>Vedels forord</i>	- 24 -
<i>En brugervenlig oversættelse</i>	- 29 -
<i>Historikeren Vedel</i>	- 31 -
<i>Vedels spejl</i>	- 34 -
Tyranner bliver <i>normalt</i> ikke gamle	- 34 -
Giftermål	- 35 -
Slægten eller individet	- 42 -
<i>Kontinuitet og adelsideologi</i>	- 43 -
<i>Vedels (varierende) sprogbrug</i>	- 45 -

Ordret eller ej: En diskussion af Vedel som oversætter og oversættelsesstandpunkter	- 53 -
Konklusion	- 62 -
Litteraturliste	- 64 -
<i>Kilder</i>	- 64 -
<i>Bøger</i>	- 64 -
<i>Artikler</i>	- 66 -
<i>Links</i>	- 66 -

En oversættelse for alle?

En undersøgelse af Anders Sørensen Vedels adelsideologi i sin Saxooversættelse med udgangspunkt i ord- og oversættelsesvalg.

Kilder kan fortælle os flere ting på engang. De kan sige noget om, hvordan en begivenhed fandt sted, og noget om den tid den er blevet produceret i. Lovtekster er et godt eksempel. De giver os en forståelse af, hvad der var ulovligt, og nogle gange, hvordan en ulovlighed blev straffet. For eksempel beskrives det i Jyske Lov fra 1241, hvad en tyv kunne blive hængt for, og yderligere står der, at ”æn bondæ ma ei sialf hængæ siin thiwf for thy at han [gør] thæt for hæuænd. num tho at illæ ær withær hanum gørth. tha ma han æi wæræ tho siin eghæn rættær.”¹ Altså må den bestjålede ikke selv hænge sin tyv af hævn. Det viser et samfund, hvor selvtægt ikke var accepteret. Eller viser et samfund, der indtil da var præget af selvtægt, hvilket der gennem loven blev gjort op med. Går man i stedet til skønlitteraturen, kan den selvsagt ikke sige noget om, hvad der ”egentlig skete”, da det er fiktion.² Alligevel kan et skønlitterært værk være et udtryk for en litteraturhistorisk tendens, og hvilke genrer der var populære i en given periode. Desuden kan man med en tekstnær læsning af værket måske danne sig et billede af datidens samfundssyn; var man meget religionspræget eller var man kritisk overfor tidligere tendenser, som der i værket pludselig brydes med.³

Krøniker, som Saxos *Gesta Danorum* er et andet eksempel. Værket er både et udtryk for datidens syn på fordums og hedenske tider, men er også skrevet for at etablere landets lange historie og kongerække, med Valdemar den Store som legitim hersker. *Gesta Danorum* nåede ikke stor popularitet i sin samtid grundet et avanceret latin. I Renæssancen vækkes interessen for Saxos værk i forlængelse af en fascination af klassisk latin. I første omgang bliver den latinske udgave trykt af Christiern Pedersen i 1514. Ikke længe efter bliver den trykte udgave også oversat. Først af Pedersen selv og senere af en Jon Tursen. Ingen af disse oversættelser blev trykt, og er med tiden gået tabt. Slotspræsten, Anders Sørensen Vedels oversættelse fra 1575 led dog ikke samme kedelige skæbne, idet den blev

¹ Peter Skautrup, *Jyske Lov – tekst 1: NkS 295 80 bind II*, (udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab, København: Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, 1933), bog 2 kap 87 s. 296-297

² Selvfølgelig kan skønlitteratur tage udgangspunkt i virkelige begivenheder, men af den grund bør de ikke tilgås som kilder eller litteratur på et område. For eksempel tager Ken Folletts bogserie om Kingsbridge udgangspunkt i historiske begivenheder, men lader rigtige regenter og andre historiske figurer forholde sig til fiktive personer og deres problemstillinger.

³ For eksempel kan danske St. St. Blichers realisme ses som et brud med romantikken, der ellers var den primære litterære stil i 1800-tallet, se ”realisme – litteratur”, tilgået 18/5-2022 via: https://denstoredanske.lex.dk/realisme_-_litteratur

trykt og bevaret.⁴ Oversættelsen blev lavet på opfordringer fra adelsmænd og rigsråder som Johan Friis og Peder Oxe.⁵

Spørgsmålet er, hvordan en kilde som Vedels oversættelse skal tilgås. Der er tale om en oversættelse af et andet værk, men kan vi forvente, at Vedel levede op til nutidige forventninger om oversættelser? Nej. Vedel, der desuden er kendt som hyppigt brugt sjælesørger for afdøde adelspersoner,⁶ må have været påvirket af de højtstående personer han omgik – en adelsideologi om man vil. Spørgsmålet er, hvordan han lod denne adelsideologi komme til udtryk i sin Saxooversættelse.

Problemfelt

I dette speciale ønsker jeg at undersøge, hvordan Vedels oversættelsesvalg passer ind i samtidens adelsideologi og tendenser samt, hvordan det ses gennem hans ordvalg. Dernæst ønsker jeg at undersøge, hvad det fortæller om Vedel som oversætter og måden at oversætte på. Det ønsker jeg at gøre ud fra følgende problemformulering:

Hvordan passer Vedels oversættelse ind i tidens adelsideologi, og hvad fortæller det om Vedel om oversætter?

Afgrænsning

Som det er antydnet af både mit problemfelt og problemformulering, ønsker jeg at forholde mig til Vedels Saxooversættelse som et øjebliksbillede af 1500-tallet, og har derved ikke interesse i at undersøge dets udbredelse eller succesrate i hverken sin sam- eller eftertid. Jeg ønsker derimod at undersøge værket som et produkt af sin tid, og hvad det indebærer med fokus på den danske adelstand. I den forlængelse vil jeg kort komme omkring nogle af de litterære tendenser blandt adlen i 1500-tallet, samt standens position i samfundet. Vedels forhold til adlen, vil blive analyseret primært ud fra hans ordvalg i oversættelsen og blive sammenholdt med litteratur om Vedel som person og hans forhold til adlen. For at gøre det, vil jeg undersøge den samtidige betydning af nogle af Vedels ordvalg. Den etymologiske undersøgelse af ordene er derfor begrænset til deres samtid. En uddybning af alle ords betydning og stavemåde fra deres oprindelse til i dag, vil ikke være relevant for besvarelsen af problemformuleringen. Analysen af ordvalgene skal tjene til at besvare, hvad det siger om Vedels forhold til adlen og om ham selv som oversætter. Netop fordi jeg ønsker at undersøge Vedels

⁴ "Saxo Grammaticus", tilgået 21/5-2022 via: <https://tekster.kb.dk/text/adl-authors-saxo-p-val-root#f8>

⁵ Allan Karker, Introduktion i *Den Danske Krønike*, af Anders Sørensen Vedel Som faksimile via Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, (København: Bianco Lunos Bogtrykkeri A/S Det danske Sprog- og Litteraturselskab, 1967), s. 10-11

⁶ Karsten Friis-Jensen, "Vedels Saxo og den danske adel", *Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning* 102 (1992), s. 13

som oversætter vil værket i sin helhed blive analyseret i forhold til dets samtid, og hvilke tanker der kunne lægge bag oversættelsen. Med hele værket menes der facsimiledelen, hvilket ikke blot er den oversatte tekst, men også andre forekommende tekster i værket vil blive taget med i betragtningen. Omvendt vil Allan Karkers introduktion regnes ikke som *en del af værket*.

Den Danske Krønike forbedret Aff Andres Søffrinssæn Vedel

Vedels Saxooversættelse blev udgivet i 1575 under den fulde titel: *Den Danske Krønike som Saxo Grammaticus screff, halffierde hundrede Aar forleden: Nu først aff Latinen vdsæt / flittelige of-fuerseet oc forbedret / Aff Anders Søffrinssæn Vedel*.⁷ Eksemplaret der tages udgangspunkt i, er en facsimileudgave udgivet i 1967 af Det danske Sprog- og Litteraturselskab med introduktion af Allan Karker. Videre følger facimiledelen, med oversættelsens titelblad, Vedels fortale til sin oversættelse og selve oversættelsen, der indledes med Saxos fortale til værket.⁸

I forlængelse af bog 16 har Vedel en slags efterskrift, hvor han beklager, at Valdemar den Stores søn, Knud, ikke bliver rundet af, hvilket Vedel derfor gør. Slutvis beklager han yderligere, at ingen har lavet krønike, der behandler tiden fra Saxo slutter til Vedels samtid og håber nogen vil tage opgaven op.⁹ Som det sidste har Vedel først lavet et kongeregister, fra Dan og frem til Frederik II¹⁰ og derefter et emneregister.¹¹

Når jeg i løbet af specialet citerer Vedel, bibeholder jeg Vedels stavemåde, hvilken muligvis kan kræve en forklaring. Ortografien, i det der kaldes den ældre nydanske periode,¹² kan virke finurlig og svær at læse i dag. Derfor vil jeg forklare de mest hyppige i tilfælde af det, der kan være forstyrrende for læsningen og forståelsen. Ortografi omhandler stavemåden i et ord, og i det følgende vil begrebet *ortografiske enheder* blive brugt. Begrebet forstås ud fra Hanne Ruus' udlægning af det, hvor det

⁷ Værket vil blot blive præsenteret i grove træk her, da en mere uddybende analyse af værket som helhed vil komme senere.

⁸ De to fortaler er ikke angivet med sidetal, og eventuelle henvisner hertil er med udgangspunkt i, at side 1 af Vedels fortale antages som siden med titlen "Stormectigste Høybaarne Førster oc Herre / Her Frederick den Anden / Danmarckis / Norgis / Vendis og Gottis Konge: Hertug vdi Slesuig / Holsten / Stormarn / oc Dytmersken: Greffue vdi Oldenborg oc Delmenhorst/ min Allernaadigste Herre.", mens side 1 af Saxos fortale er siden med titlen "Saxonis Grammatici Fortale paa den Danske Krønike.". I fodnoten til Vedels fortale vil der stå "Fortale" ved Vedel i Vedel, *Den Danske Krønike*, s.. De samme gør sig gældende for eventuelle henvisninger til Saxos fortale: "Fortale" ved Saxo i Vedel, *Den Danske Krønike*, s..

⁹ Anders Sørensen Vedel, *Den Danske Krønike*, som faksimile via Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, (København: Bianco Lunos Bogtrykkeri A/S Det danske Sprog- og Litteraturselskab), bog 16, s. DXL-DXLIIII

¹⁰ Vedel, *Den Danske Krønike*, "Naffn oc Tal paa de Danske Konger / effter denne Krønickis bescriffuelse / oc siden fremdelis indtil denne næruerendis dag."

¹¹ Vedel, *Den Danske Krønike*, "It almindeligt Register"

¹² Periodeinddelingen er med udgangspunkt i Bent Jørgensens inddeling, se Bendt Jørgensen "Sproghistoriske perioder" i *Dansk Sproghistorie bind 1*, (Red. Ebba Hjort, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, 2016) s. 80

bruges om enkelte bogstaver eller kombination af flere bogstaver der optræder regelmæssigt på samme plads i et ord. Selv bruger hun ordet *giffuis* som eksempel, der deles i de ortografiske enheder *g*, *i*, *ffu*, *is*. Her påpeger hun af *-ffu-* og *-is* altid har samme placering i ord, hvor *-ffu-* altid vil være inde i et ord, mens *-is* altid vil være i slutningen af et ord som en bøjningsendelse.¹³

Brugen af bogstaverne *u*, *v* og *w* er noget anderledes end i dag. I ældre nydansk ses *w-* brugt som det negerende præfiks *u-* som i *wheldige/uheldige* og *wrene/urene* samt i pronomenet *vi*, således det staves *wi*. *V* ses i starten af ord både med funktion af en vokal og konsonant: *vden*, *vdi*, *ved* og *vel*. Ligeledes er det med *u*, der har både vokal- og konsonantfunktion på alle andre pladser i et ord: *hun*, *huor*, *euig* og *Gud*.¹⁴

Ortografiske enheder som *-ck*, *-ct* og *sc-* ses også ofte bruges i henholdsvis *icke/ikke*, *mact/magt* eller *punct/punkt* og *scriffue/skrive*. Det vil sige enhederne i dag er erstattet af *-kk-*, *-gt* eller *-kt* og *sk-*, som det ses ud fra eksemplerne.¹⁵

En sidste der er værd at nævne er enhederne *-ffu-* og *-ff*. Førstnævnte er i dag erstattet af et *v* og ses for eksempel i *haffue/have*. Sidst nævnte er i dag erstattet af enten et *-f* eller *-v* som i *straff/straf* og *Kiøbenhaffn/København*.¹⁶ Der er flere ting, der ortografisk adskiller ældre fra yngre nydansk, men de præsenterede ovenfor er nogle af de mere forvirrende at støde på. Videre kan der være risiko for trykfejl, hvilket for eksempel nogle gange ses i oversættelsen angivelse af sidetal. Så vidt muligt har jeg søgt at undgå eksempler fra sider med forkert sideangivelse, desuden ses disse i fåtal. Vil der i citater være behov for en forklaring af enten ortografien eller tegn, vil det blive gjort i forlængelse af fodnoten til det pågældende citat.

Synet på Vedels oversættelse

Mit primære udgangspunkt er taget i Karsten Friis-Jensens artikel ”Vedels Saxo og den danske adel”. Her kommenterer Friis-Jensen på Vedels Saxooversættelse og skriver i artiklen, at ”Det [artiklen] vil ikke så meget dreje sig om Vedels Saxo-oversættelse som filologisk håndværk, men mere om Vedels rolle som ideolog, og om hans oversættelses forbindelse med den danske adel i det 16. årh.”¹⁷ Videre beskriver Friis-Jensen, at de første Saxoudgaver – både Christiern Pedersen parisertryk fra 1514 og hans senere oversættelse samt Vedels oversættelse – alle har været i adelens interesse. Saxos værk

¹³ Hanne Ruus, ”Ældre nydansk” i *Dansk Sproghistorie bind 2*, (Red. Ebba Hjort, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, 2018) s. 57

¹⁴ Ruus, ”Ældre nydansk”, s. 63

¹⁵ Ruus, ”Ældre nydansk”, s. 62

¹⁶ Ruus, ”Ældre nydansk”, s. 62

¹⁷ Friis-Jensen, ”Vedels Saxo”, s. 8

var i sig selv en hyldest til kontinuitet i kongemagten og værket var generelt meget aristokratisk orienteret.¹⁸ I den forlængelse omtaler Friis-Jensen en adelsideologi, der netop har fokus på kontinuitet i historien. Han påpeger, at Vedel ser historiens nytteværdi som et moraliserende element til opdragelse således, ”de unge adelsmænd opdrages til at opretholde deres stands idealer og privilegier.”¹⁹ Måden det gøres på, skriver Friis-Jensen, er ved, at ”De unge skal på en eller anden måde identificere sig med fortidens skikkelser. Fortidens helte skal være af samme nation, af samme stand eller måske allerbedst, tilhøre samme familie, som de unge selv.”²⁰ Ifølge Friis-Jensen er Vedels adelsideologi bundet op på, at historien er en eksemplificering af god opførelse for adlen og er dermed et godt opdragelseselement. Videre er der en sammenhæng i fællesskaber, forstået på den måde, at det er helte med samme nationalitet, stand og slægt som adlen, der bør virke opvækkende på den enkelte.

Senere i artiklen viser Friis-Jensen gennem citater fra oversættelse, hvordan adelsideologien kommer til udtryk i Vedels Saxooversættelse. Disse bruger Friis-Jensen til at påpege, hvordan Vedel trækker tråde fra Saxos tid op til sin egen. Det gør han, ifølge Friis-Jensen, enten ved familienavne²¹ eller gennem sine ordvalg i oversættelsen, der kan få læseren til at føle sig ”hensat til hans [Vedels] samtid”.²² Jeg vil ikke dykke videre ned i Friis-Jensens diskussion eller eksempler her, da jeg senere i specialet har dedikeret et afsnit til netop en diskussion af dette. Friis-Jensen argumenterer slutvist, at Vedels tilbageprojiceringer kan ses som ”udtryk for en følelse af kontinuitet med middelalderens Danmark. [...] men samtidig også udtryk for et politisk-ideologisk legitimationsbehov for de første efterreformations-generationer i statsstyrelsen.”²³ Her henviser Friis-Jensen til adlens forøgelse af godsmængder, lensposter og indflydelse i centraladministrationen.²⁴

Allan Karker har også skrevet om Vedels arbejder. Som nævnt har han skrevet introduktionen til facsimileudgaven af Vedels Saxooversættelse. Desuden har han kort arbejdet med Vedels Saxooversættelse i artiklen ”Anders Sørensen Vedel og den danske krønike”, der dog mere omhandler Vedels vej til udarbejdelsen af fortsættelsen på Saxos værk. I artiklen påpeger Karker også Vedels sprog i oversættelsen og skriver, at ”Vil man imidlertid læse hans Saxooversættelse med det moderne krav om samvittighedsfuld gengivelse af originalens udtryksmåde, vil udbyttet være ringe.”²⁵ Videre

¹⁸ Friis-Jensen, ”Vedels Saxo”, s. 10

¹⁹ Friis-Jensen, ”Vedels Saxo”, s. 16

²⁰ Ibid.

²¹ Friis-Jensen, ”Vedels Saxo”, s. 23-25

²² Friis-Jensen, ”Vedels Saxo”, s. 27

²³ Friis-Jensen, ”Vedels Saxo”, s. 28

²⁴ Ibid.

²⁵ Allan Karker, ”Anders Sørensen Vedel og den danske krønike”, *Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning* (Det Filologisk-Historiske samfund, nummer 228, 1955), s. 14

skriver han, at Vedel ikke har ønsket at efterligne Saxos stil, og at oversættelsen derfor skal ses som et selvstændigt sprogligt værk.²⁶ Karker argumentere desuden for, at Vedel udviser en form for ”kritisk forståelse”,²⁷ idet han nævner Vedels kommentarer, der ses nogle få steder i løbet af oversættelsen. Som eksempel skriver Karker: ”således har han øje for at hele 10. bog må korrigeres efter engelske og norske kilder (oversættelsen s. CCXXXIII)”.²⁸ Slutteligt påpeger han Vedels forhold til ”fabelstoffet”.²⁹ Her viser han, hvordan Vedel afviser fortællingen om pigen der blev gjort gravid af en bjørn, men ”tillægger Holger Danske virkelig eksistens ([oversættelsen] s. CXCIV)”.³⁰

Der er altså enighed om blandt de to – Friis-Jensen og Karker – om, at Vedels oversættelse rent filologisk ikke er en tro gengivelse af Saxos stil og ordvalg. At Karker påpeger Holger Danskes *ægt-hed* for Vedel, falder desuden klart ind i Friis-Jensens opfattelse af Vedels adelsideologi og adlens litterære tendens ved brug af viserne. Friis-Jensen har også påpeget viserne som en vigtig genre for adlen.³¹ Det interessante her er, at Karker også bringer et andet perspektiv ind: Vedels historiske og kritiske sans. Vedel var ikke kun interesseret i historien for dens værdi som opdragelselement, han havde den respekt for faget, at når han har set sig nødsaget til at korrigere Saxo, hvis Vedel fandt ham for ensidig eller mangelfuld i sit kildemateriale har han gjort det med små noter. Ud fra ovenstående er forskningen om Vedel som oversætter i 1500-tallet af Saxos *Gesta Danorum* enigt stemt. Dog synes den på nogle punkter også unuanceret. Vedel er af både Friis-Jensen og Karker som oversætter blevet dømt ud fra nutidige oversættelsestandarder, hvilket er problematisk. Man kan selvfølgelig argumentere for, at Friis-Jensen sætter Vedel i en nutidig kontekst for at understrege oversættelsens tydelige henvisning til sin samtid, og at Karkers artikel blot hurtigt kommer omkring Saxooversættelsen for at bevæge sig videre til undersøgelsen af et andet værk. Grundet manglen på nuancer i den eksisterende forskning vil jeg i dette speciale søge at se Vedel som oversætter i sin egen tids kontekst.

Oversættelsesparadigmer og ordbøger

Da jeg ønsker at undersøge Vedel som oversætter ud fra sin egen tids standarder, finder jeg det nødvendigt først at forklare de forskellige oversættelsesparadigmer, der har været gennem tiden. Det vil dog ikke være en slavisk gennemgang af oversættelsesperspektiver gennem tiden, og jeg vil primært benytte mig af ord-for-ord kontra mening-for-mening perspektivet. Til at undersøge Vedels

²⁶ Ibid.

²⁷ Karker, ”Vedel og den danske krønike”, s. 16

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid.

³¹ Friis-Jensen, ”Vedels Saxo”, s. 16

oversættelse vil jeg benytte mig af forskellige ordbøger til at forstå udvalgte ords mening i deres samtid, samt forholde mig til Vedels oversættelsesvalg af latinske gloser.

Fra Babel til i dag

Det kan argumenteres, at oversættelsesarbejdet altid har eksisteret i det ene eller andet omfang, da der findes tre hovedformer for oversættelse: 1) ved en intralingual ses en oversættelse inde for det samme sprog, hvor det kan omhandle omformuleringer eller synonymbrug. 2) Interlingual oversættelse er oversættelsen fra et sprog til et andet, måske den mest gængse forståelse af oversættelsesarbejdet. Og 3) intersemiotic oversættelse, der er oversættelse af et budskab formuleret med skriftsprog ved hjælp af tegn fra et ikke-sprogligt tegnsystem; for eksempel kan ordet *toilet* oversættes med piktogrammet af en mand og en dame.³² I denne opgave vil der udelukkende tages udgangspunkt i interlingual oversættelse, da jeg ser på Vedels oversættelse af Saxos latinske værk *Gesta Danorum*.³³

Gennem tiden har en række paradigmer forsøgt at beskrive synet på den *korrekte* måde at oversætte på.³⁴ Ofte bliver dateringen af oversættelse som felt trukket helt tilbage til mytisk tid og fortællingen om Babel,³⁵ fra *Det Gamle Testamente*, hvor Gud straffer folket for at bygge et tårn der skulle række op i himlen. Da Gud inddelte folket i grupper med forskellige sprog, kunne de ikke længere forstå hinanden. En handling der ville kræve oversættelse for at kunne genoprette et forståeligt samarbejde.³⁶ Det er derfor ikke undrende, at der blev foretaget store mængder af oversættelser i antikken. En praksis der fortsatte op gennem middelalderen.³⁷ Det var også allerede i antikken, man begyndte at forholde sig til den bedste måde at oversætte på: ord-for-ord eller mening-for-mening. Med førstnævnte måde søges der at komme så ordret tæt på original teksten som muligt, mens der i sidstnævnte søges at oversætte således mening er tydeligt gengivet. I bredt omfang blev mening-for-mening fortrukket – blandt andet af Cicero og Horats. Også kirkefaderen Hieronymus (ca. 347-ca. 420) har skrevet, at han måtte indrømme, når han oversatte græsk tekster var det mening-for-mening, dog med undtagelse af ”De Hellige Skrifter, hvor selve ordstillingen er et mysterium”.³⁸ I middelalderen og renæssancen blev de fleste tekster oversat ud fra samme princip om, at der bør oversættes mening-

³² Martine Ingvorsen, ”Introduktion” i *Oversættelse* (red. Martine Ingvorsen og Per Øhrgaard, Aarhus Universitetsforlag 2013), s. 8-9.

³³ I et vis omfang vil jeg også benytte translitteration, der er en oversættelse fra et alfabet til et andet. Vedels oversættelse er tryk i fraktur, men citeringer vil være gengivet i et latinsk alfabet.

³⁴ Kirsten Marie Øveraas, *10 faldgruber – oversættelse for ikke-oversættere*, (Samfundslitteratur, 2014), s. 45

³⁵ Viggo Hjørnager Pedersen, *Oversættelsesteori*, (Samfundslitteratur, 3. udgave 1987), s. 13

³⁶ Ingvorsen, ”Introduktion”, s. 11

³⁷ Pedersen, *Oversættelsesteori*, s. 13

³⁸ Hieronymus, 1973/396 e.Kr., ”Brief an Pammachius”. I: *Das Problem des Übersetzens*, Hans Joachim Störig (red.), Darmstad: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. I Ingvorsen, ”Introduktion”, s. 12-13

for-mening frem for ord-for-ord. Om netop middelalderen og renæssancens forhold til oversættelser skriver Viggo Hjørnager Pedersen, at man accepterede meget friere oversættelser end man gør i dag. Med det menes, at man på dette tidspunkt ikke skelnede mellem oversættelser og parafraser,³⁹ altså fortolkninger eller omskrivninger af originalen. Her hentyder Pedersen til, at der i dag ikke er samme accept af parafraser, når det handler om oversættelser. I stedet forventes en mere tekstnær oversættelse. Denne betragtning vil blive gennemgået længere nede i afsnittet. Omvendt kan det komme an på, hvilken genre der skal oversættes; i forhold til poesi er man måske nødsaget til at vælge mellem at bevare metrik, rim eller mening. Videre skriver Pedersen om teksterne, der skulle oversættes, at man havde for øje, at ”genskabe dem i en til TL-situationen⁴⁰ passende skikkelse snarere end nøjagtigt at oversætte.”⁴¹ Teksten blev dermed skrevet således sproget passede med målsprogets sprogbrug og sprogforståelse, i stedet for egentlig at oversætte teksten. Vedel, der oversætter i 1500-tallet, var altså præget af et oversættelsesparadigme, hvor man tilgodeså mening-for-mening-oversættelser.

Mening-for-mening oversættelser er dog blevet kritiseret flere gange gennem tiden med argumentet, at oversættelsen burde respektere originalen.⁴² Efter flere diskussioner i løbet af 1800- og 1900-tallet om oversættelsesparadigmer skete der det, man kalder et *cultural turn* inde for oversættelsesteorien i løbet af 1980’erne. Primært gik det ud på at lade de kulturelle forskelle, der opstår i mødet mellem sprog, komme til syne. Altså lader det være tydeligt, at teksten man sidder med er en oversættelse. Netop dette pointerer den amerikansk-italienske oversættelsesteoretiker Lawrence Venuti i bogen *The Translator’s Invisibility. A History of Translation* fra 1995. Her argumenterer han for, hvis der oversættes med målsproget som hovedfokus – således teksten er flydende på målsproget – bliver oversætteren usynlig i arbejdet. Det skyldes, at oversættelsen kommer til at fremstå, som var den skrevet originalt på målsproget.⁴³ Venuti opererer i den forlængelse med to oversættelsesbegreber han kalder *fremmedgørelse* og *hjemliggørelse*. Her argumenterer han for, at hvis man undgår at forklare kulturelle aspekter i en tekst, kan man frarøve læseren et indblik i kildekulturen. Omvendt, hvis man fremmedgøre sin oversættelse og derved medtager flest mulige kulturelle fremmedelementer, kan man udvide læserens horisont om kildekulturen.⁴⁴ Her svarer fremmedgørelse til en ord-for-ord oversættelse, mens hjemliggørelse svarer til en mening-for-mening oversættelse. Ud fra Friis-Jensen

³⁹ Pedersen, *Oversættelsesteori*, s. 13-14

⁴⁰ TL: Target language, på dansk: målsproget – det sprog der oversættes til. Omvendt er SL: source language, kildesproget, det sprog der oversættes fra, se Pedersen, *Oversættelsesteori*, s. 14; Pedersen benytter sig af disse begreber. Selv vil jeg bruge mål- og kildesprog.

⁴¹ Pedersen, *Oversættelsesteori*, s. 14

⁴² Ingvorsen, ”Introduktion”, s. 15

⁴³ Ingvorsen, ”Introduktion”, s. 21-22

⁴⁴ Øveraas, *10 faldgruber*, s. 48

og Karkers fremstilling af Vedels oversættelse, tyder det på, at de selv er tilhængere af ord-for-ord-oversættelser. Det kan tænkes, de desuden, i forlængelse af Venutis paradigme, gerne ser denne fremmedgørelse, hvor kulturelle – og i det her tilfælde – tidsmæssige forskelle vil stå tydeligt i oversættelsen.⁴⁵ I forlængelse heraf vil jeg argumentere for, at de mener, at Vedel laver en hjemliggørelse og derved står i vejen for en tro Saxogengivelse.

Marita Ingvorsen viser i et eksempel, hvordan en konflikt mellem *fremmedgørelse* og *hjemliggørelse* af en oversættelse kan se ud. Hun tager udgangspunkt i anmelderen Lilian Munk Rösing, der i 2005 giver en kritik af Lars Bonnevis oversættelse af den franske roman *Voix sans issue* med den danske titel *Det lyserøde rum*. Ingvorsen argumenterer for, at Rösing har en målsprogsorienteret holdning til, hvordan der bør oversættes, idet hun blandt andet skriver: ”’Pain au chocolat’ burde ikke oversættes til ’chokoladebrød’; ’orienterede sig’ burde måske hedde ’fandt vej’, ’indendørsdekoration’ burde hedde ’indretning’, etc.”⁴⁶ Det er tydeligt, at Bonnevie har været kildesprogsorienteret og har prioriteret at bevare kildesprogets klang, hvor Rösing havde forventet en mere målsprogsorienteret oversættelse. Selv om Rösings oversættelsesforslag kunne være valide nok, ville det – som Venutis argument påpeger – fjerne fokus fra værket som originalt fremmedsprogsværk. Ved at bruge *indretning* i stedet for en finurlig oversættelse som *indendørsdekoration* fjernes antydningen af en anden kultur og dets anderledes sprogopbygning – hvilket kan være det charmerende ved at læse et fremmedværk. For eksempel kan man diskutere, om det ikke havde været mere kulturtro for Bonnevie blot at lade *pain au chocolat* forblive *pain au chocolat*, fordi der, som Ingvorsen påpeger, ”ikke findes i det danske wienerbrødssortiment, og der er derfor heller ikke noget stående dansk udtryk herfor.”⁴⁷ Hvis man som oversætter ville være sikker på at læseren forstår, hvad der var tale om, kunne man overveje at forklare det i en note, eller blot udvide med en indskudt sætning som *en chokoladefyldt croissant*. Hvorvidt Venuti har ret i sin pointe om, at oversætteren forsvinder ved at oversætte med målsproget i fokus, vil jeg vende det om og argumentere for, at oversætteren kunne synes usynlig, idet han bliver væk i kildesprogets finurligheder. Når kulturelle/sproglige forskelle bevares i oversættelsen gør teksten opmærksom på sin status som en oversættelse. Det kan omvendt henlede til en illusion om, at værket kunne være skrevet af forfatteren selv, men på et andet sprog. På den måde kan man argumentere for, at oversætteren gør sig lige så tydelig ved at oversætte målsprogsorienteret, således oversætteren fanger tidens sprog og kulturforståelse samt får mål- og kildesproget til

⁴⁵ Øveraas, *10 faldgruber*, s.49

⁴⁶ Lilian Munk Rösing, 12. oktober 2005, ”Storbyens anonyme stemme”, i *Information*, i Ingvorsen, ”Introduktion”, s. 22-23

⁴⁷ Ingvorsen, ”Introduktion”, s. 23

at mødes. Der er selvfølgelig også forskel på, hvilken genre man har med at gøre. Venutis paradigmer forholder sig primært til skønlitterær prosa, men det kan være nødvendigt at forholde sig anderledes til oversættelsesarbejdet, hvis det havde været poesi. I den forlængelse kan man diskutere om *Gesta Danorum* er skønlitteratur. For Saxo har værket øjensynligt ikke haft en skønlitterær status, og måske heller ikke for Vedel. Omvendt vil man i dag måske overvejende kalde værket for skønlitteratur, og det kan derfor diskuteres ud fra Venutis perspektiver. Især når Vedels oversættelse i forvejen er blevet kritiseret ud fra nutidige standarder.

I forhold til undersøgelsen af Vedels Saxooversættelse er det relevant at kende til det ændrede syn på oversættelses paradigmer gennem tiden, da det som ovenfor er vist, at det ikke er de samme paradigmer der gjorde sig gældende i Vedels samtid som der gør i dag. Det er allerede blevet påpeget af Allan Karker, at Vedels oversættelse ikke lever op til nutidige standarder, men det er fæstnet i, at der i 1500-tallet var andre standarder at leve op til. I den forlængelse kan man altså argumentere for, at Vedels oversættelse ikke er blevet taget på sin egen tids præmisser.

Mikro- og makrostrategier

Måden jeg ønsker at undersøge Vedel som oversætter på er ved brug af Kirsten Marie Øversaa's opstilling af mikro- og makrostrategier. Øversaa forklarer Venutis to begreber *fremmedgørelse* (ord-for-ord-oversættelse) og *hjemliggørelse* (mening-for-mening-oversættelse) som to yderpunkter på et spektrum for oversættelsesstrategier. Her beskriver hun videre, hvordan man kan have en oversættelse der følger en mikro- og en makrostrategi.⁴⁸ Det skal dog nævnes, at Øversaa's model er lavet til folk, der skal til at oversætte en tekst og dermed ikke til at analysere en oversættelsesmetode. På trods af det, kan hendes begreber stadig bruges til at sætte nogle ord på de overvejelser som Vedel muligvis har gjort sig i sit arbejde og den vej igennem forstå hans ordvalg.

Mikrostrategi er, når der oversættes på ordniveau. Det vil sige, når der er tale om oversættelse af enkelte ord, fraser eller en sætning. Her præsenterer hun 12 mikrostrategier, som kan fordeles på et oversættelsesspektrum, hvor der på den ene fløj er ord-for-ord orienteret, og på den anden fløj er mening-for-mening orienteret. Altså er de første mikrostrategier meget kildesprogsorienteret, mens de sidste er mere målsprogsorienteret.⁴⁹ I tabellen neden for ses de mikrostrategier, jeg kommer til at benytte mig af i løbet af analysen. Det er derfor ikke alle 12 mikrostrategier, jeg vil tage i betragtning,

⁴⁸ Øversaa, *10 faldgruber*, s. 48; 35

⁴⁹ Øversaa, *10 faldgruber*, s. 46

men primært dem, der omfatter mening-for-mening-oversættelse for at sige noget om, hvordan Vedel oversætter efter det paradigme.⁵⁰

Strategi	Eksempel	Forklaring
Eksplitering: Noget implicit i kildeteksten gøres eksplicit i oversættelsen	Golf → overklassesporten golf Thanksgiving → den amerikanske helligdag Thanksgiving	Kan være nødvendigt grundet kulturelle, geografiske eller tidsmæssige forskelle.
Omskrivning: Når en sætning eller et udtryk omskrives til noget andet, der kan bruges når den ordrette betydning ikke er vigtig.	How much is that doggie in the window → Der sidder en vovse i et vindue	Ses ofte i poesioversættelser.
Tilpasning: Når ord eller udtryk bliver tilpasset målkulturen således oversættelsen helt eller delvist gengiver kildetekstens effekt på modtageren.	Thanksgiving → Jul	Bruges når kildeteksten bruger et begreb der ikke kendes i målkulturen og derfor oversættes med et kulturelt tilsvarende begreb.
Tilføjelse: Her tilføjes der noget til oversættelsen, som ikke fremgår af kildeteksten, hverken eksplicit eller implicit.	Der er et yndigt land, det står med brede bøge → There is a lovely land, with spreading, shady beeches	Ofte i forbindelse med poesi og lyrik
Erstatning: Et ord eller en frase bliver erstattet af noget, der ikke indgår i kildeteksten	Der sad i fordums tid de harniskklædte kæmper → There in the ancient days sat around vinkings rested	Meget fri oversættelse. Her erstattes <i>kæmper</i> med <i>vinkings</i> , der ikke helt er det samme, men rummer fællestræk og samtidig opretholder versfødderne.

⁵⁰ Tabellen er lavet med udgangspunkt i Øveraas' gennemgang af de 12 strategier, se Øveraas, *10 faldgruber*, s. 37-44 for uddybning af de andre mikrostrategier. Undervejs i specialet vil jeg benytte mig af Peter Zeebergs oversættelse af Saxo fra år 2000 som referenceramme til Vedels oversættelse, da jeg ikke har latinkundskaber til at kunne vurdere Vedels forhold til den latinske tekst. Det vil dog ske, jeg dykker ned i enkelte oversættelsesordvalg, hvor jeg tager udgangspunkt i den latinske tekst. Denne vil blive suppleret af Zeebergs oversættelse. I den forlængelse ser jeg det heller ikke nødvendigt at inddrage de af Øveraas' mikrostrategier, der omhandler ord-for-ord-oversættelse, da jeg uden et filologisk latinkundskab ikke har et vurderingsgrundlag for, hvilke strategier, Zeeberg kunne have gjort brug af.

De 12 mikrostrategier er Øveraas' bud på, hvordan man *kan* oversætte på mikroniveau og skriver, at de skal ses som oversættelsesredskaber og ikke en opstilling af, hvordan man *bør* oversætte. Videre påpeger hun, at det vil være forskelligt fra oversættelse til oversættelse, hvilken strategi der vil være den bedste at bruge.⁵¹ Som det også ses i tabellen vil nogle strategier egne sig bedst til bestemte genre eller situationer.

Om makrostrategier skriver Øveraas, at de er et udtryk for det overordnede mål med oversættelsen. Det vil sige, man her har overvejet, hvilken målgruppe man oversætter for. Hun eksemplificerer i forhold til overvejelserne omkring en oversættelse af Shakespeares stykke om Hamlet. Oversættes der til børn, vil man måske ikke overføre den svære gammeldags sprogbrug og måske udlade noget af handlingen. Til voksne teatergængere ville man måske overføre, at dialogen er skrevet på versfodder. Er oversættelsen til sprogforskere med speciale i 1600-talssprog vil oversættelsen måske være fyldt med forklaringer af ordenes betydning og af grammatikken.⁵² På den måde mener Øveraas, at makrostrategien er en spejling af mikrostrategien.⁵³ Altså kan målgruppen og formålet med oversættelsen understøttes af mikrostrategien for oversættelsen af ord, fraser og sætninger. Makrostrategien vil derfor kunne bidrage til at kunne sige noget om Vedels målgruppe, og hvordan den kommer til udtryk gennem hans oversættelsesvalg i form af mulige mikrostrategier.

Forklaring af ordbøgerne

For at undersøge Vedels mikrostrategier, er jeg nødt til at forholde mig til hans ordvalg. Når jeg i løbet af analysen vil dykke ned i specifikke ordvalg og vil søge at forklare deres betydning i en given kontekst, vil jeg referere til en række forskellige ordbøger. I forhold til oversættelser har jeg tilgået en online udgave af Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs (DSL) Latinsk-dansk Ordbog. Det er for bedst muligt at kunne danne mig en forståelse af latinske ord og fraser, uden et større latinsk og filologisk kendskab.

Desuden har jeg brugt andre online udgaver af ordbøger fra DSL. Disse er Gammeldansk Ordbog over det danske sprog i middelalderen i perioden 1100-1515. Ordbogen er stadig under udarbejdelse, men som minimum har alle artiklerne ”oplysning om ordklasse, ældste forekomst og ordets moderne form, hvis en sådan findes.”⁵⁴ En anden er Kalkars Ordbog, der er en digital udgave af Otto Kalkars *Ordbog til det ældre Sprog (1300-1700)*, 2. udgave fra 1976. Ordbogen dækker altså sproget i

⁵¹ Øveraas, *10 faldgruber*, s. 36

⁵² Øveraas, *10 faldgruber*, s.44-45

⁵³ Øveraas, *10 faldgruber*, s. 45

⁵⁴ ”Om Gammeldansk Ordbog” tilgået 5/5-2022 via: <https://gammeldanskordbog.dk>

perioden 1300-1700. Otto Kalkars indsamling begyndt i 1868 som en ordsamling, men materialet voksede og Kalkar har behandlet mere end 60.000 opslagsord i sit værk. Ordbogen er derfor uundgåelig i arbejdet med tekster fra denne periode.⁵⁵ Det vil forekomme, at jeg tilgår ordbøger over sprog fra nyere tid så som DSL Ordbog over det danske Sprog (ODS), der behandler sproget i perioden 1700-1950⁵⁶ og den samtidige Den Danske Ordbog (DDO), der beskriver det moderne danske ordforråd fra 1950 til i dag.⁵⁷ Selv om de to ordbøger ikke angår sproget i 1500-tallet, kan de bruges til at fortælle noget om ordets oprindelse, ældre stavemåder og slægtskab med andre sprog. Dette kan give et indblik i det pågældende ords brug i Vedels samtid. For eksempel om ordet *almue* kan DDO fortælle, at det har oprindelse i det norrøne *almúgi* og var ”oprindelig ’hele mængden’ nemlig af mennesker i et bestemt område”.⁵⁸ Videre kan ODS vise, at det på gammeldansk er blevet stavet som *almughe* eller *almoghe*.⁵⁹

Ordbøgernes funktion er at skabe en forståelse af de enkelte ord, som jeg dykker dybere ned i for bedre at forstå en given mening eller kontekst i forhold til den tid ordvalget er taget i. Grunden til det er vigtigt at forholde sig til ordets semantik,⁶⁰ er at sproget konstant udvikler sig. Sproghistorien er ikke en statisk disciplin, hvilket blot kan ses på ændringer af alfabetet og stavemåder. Desuden kan det ikke forventes, at et ord har den samme betydning fra det først tages i brug til i dag.⁶¹ Fordi sprogudviklingen er konstant er det vigtigt at tilgå ordbøger, der behandler sproget fra den periode der arbejdes med. Det ovenstående eksempel med *almue* viser for eksempel, i at da sproget i Danmark var norrønt, forstod man *almue* som noget andet end i dag, hvor det sættes i forbindelse med folk fra jævne eller små kår på landet.⁶² Der kan derfor være fejlkilder i ikke at forholde sig sproghistorisk til sine kilder.

Eftersom jeg ønsker at undersøge, hvordan Vedels oversættelse passer ind i tidens adelsideologi, kræver det selvsagt et kendskab til både Vedel og hans tid. Derfor vil jeg først undersøge netop det, for at fastsætte den tidsmæssige og kulturelle kontekst oversættelsen bliver til i. For at kunne sige noget om Vedels om oversætter, vil jeg undersøge nogle af Vedels oversættelsesvalg og

⁵⁵ ”Om den anvendte udgave” og ”Om Kalkars Ordbog”, tilgået 5/5-2022 via: <https://kalkarsordbog.dk>

⁵⁶ ”Hvad er ODS?”, tilgået 5/5-2022 via: <https://ordnet.dk/ods>

⁵⁷ ”Om Den Danske Ordbog”, tilgået 5/5-2022 via: <https://ordnet.dk/ddo>

⁵⁸ ”almue”, tilgået 17/5-2022 via: <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=almue>

⁵⁹ ”Almue”, tilgået 17/5-2022 via: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=almue>

⁶⁰ Det vil sige forholdet mellem ordets udtryk og indhold. Eksempelvis, hvordan ordet *hest* uden for sproget er tilknyttet et bestemt dyr, se ”semantik”, tilgået 22/5-2022 via: <https://denstoredanske.lex.dk/semantik>

⁶¹ Et pendulord som *bjørnetjeneste* er et godt eksempel på, at indholdet kan ændre sig, da betydningen af en bjørnetjeneste har ændret sig fra kun at være en dårlig ting til også at være en god ting.

⁶² ”almue”

sammenholde dem med forståelsen af Vedel og hans samtid. Da jeg vil komme til at se oversættelsen på ordniveau, vil jeg bruge ordbøgerne til at fortælle noget om ordets betydning i Vedels samtid. I den forlængelse kan en vurdering af Vedels mikro- og makrostrategi være behjælpelige. Slutvist vil jeg diskutere Karsten Friis-Jensens syn på Vedels oversættelse med udgangspunkt i, at de begge er oplært i to forskellige oversættelsesparadigmer. Videre vil jeg inddrage Venutis perspektiver om den (u)synlige oversætter – betinget af oversættelsesstrategien – til at sige noget om Vedel som oversætter.

Værd at vide om Vedel og hans tid

Tiden han lever og skriver i

Danmark i 15-1600-tallet er ofte set som en overgangsperiode fra middelalderen til renæssancen. Der er ikke en dato sat til at markere et egentligt skifte, og overgangen skal derfor mere ses som en proces. Grunden herfor er, at begivenhederne, der finder sted i løbet af overgangsperioden, ikke i sig selv er definerende for skiftet, men har indvirkning på det, der ellers skete og tilsammen udgør overgangen. Her kan man nævne reformationens indførelse i Danmark og bogtrykkerkunstens udbredelse, der begge har haft indflydelse på at skabe den verden som blandt andet Vedel levede og skrev i. Hvad angår litteraturen i denne periode var den tosproget i den forstand, at latinen stadig var dominerende, men at dansksprogede tekster begyndte at vinde indpas. Latinens herredømme synes at bunde i, at det var tidens lingua franca⁶³ blandt lærde, hvor latin var undervisningssproget og det kommunikerede sprog på europæiske universiteter. Dog blev der på det nyligt etablerede bogmarked i denne periode plads dansksprogede litteratur. I forbindelse med reformationen, hvor det blev krævet, at individet selv skulle kunne læse biblen, voksede både krav og behov for læseundervisning i skolerne.⁶⁴

Litteratur i renæssancen

Renæssancen ramte ikke hele Europa på samme tid eller i samme omfang. I forhold til litteraturen ses der i den italienske renæssance en søgen tilbage til Rom, dets digtere og historikere; en gylden og fantastisk tid, der stod i klar kontrast til middelalderen som blev set som en mørk nedgangsperiode. De gamle klassikere fik fornyet status og litterær imitation blev måden at formulere sig på med

⁶³ Et universalsprog der kan bruges til kommunikation mellem personer der ikke deler modersmål, se "lingua franca" tilgået 25/5-2022 via: <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=lingua+franca>

⁶⁴ Karen Skovgaard-Petersen og Peter Zeeberg, "Mellem middelalder og moderne tid", i *Dansk litteraturs historie bind 1* Red.: Klaus P. Mortensen og May Schack, (København: Gyldendal, 2007), s. 191-192

referencer til de antikke tekster. I slutningen af 1400-tallet blev mange antikke og samtidige tekster trykt og gjort tilgængelige for et mere internationalt publikum. Værkerne var dermed tilgængelige for et langt større publikum nu, end det havde været tidligere. Italiens lange skrivetradition bredte sig til resten af Europa, og specifikt i Nordeuropa blev man meget fokuseret på, at man på samme vis skulle vise sit lands lange og rige historie. Det er højst sandsynligt i denne forlængelse man skal se Christiern Pedersens Parisertryk af Saxos *Gesta Danorum* i 1514.⁶⁵ Det kan tænkes, at interessen for Saxo opstår i et forsøg på at følge den italienske oldtidstrend. Peter Zeeberg argumenterer for, at Saxos værk først fandt popularitet i renæssancen grundet stigende interesse for klassisk latin samt bogtrykkerkunstens opfindelse. I 1514 blev Christiern Pedersen sendt til Paris for at få tryk en udgave af Saxo, hvilket gav Saxo sin berømmelse og beundring fra blandt andre Erasmus af Rotterdam.⁶⁶

Fra reformation til skolesystem

Reformationen blev indført i Danmark i 1536 og medførte en omstrukturering af jorden således at kirkens ejendom blev inddraget til kongemagten. Dog fik gejstligheden med *Kirkeordinansen* 1537 tildelt en række ansvarsområder her iblandt skolesystemet.⁶⁷ Med henblik på at uddanne en ny præstestab blev det bestemt, der skulle være en latinskole i alle landets købstæder. Der opstod yderligere en øget interesse for adelsstandens uddannelse i forlængelse af reformationen, hvor det blev muligt for adlen som stand at øge sine standsprivilegier. Dermed blev skellet mellem adlen og stænderne under dem endnu tydeligere. For eksempel blev det at være adelig, noget man var født til, og man krævede nu, at adelsfolket skulle opdrages til at føre familiens magt og pragt videre.⁶⁸ Karen Skovgaard-Petersen og Peter Zeeberg argumenterer for, at undervisningen i latinskolerne nåede et fint niveau, men at højere niveauer af uddannelse ikke kunne måle sig med resten af Europa, hvorfor mange søgte mod Tysklands universiteter.⁶⁹ Som nævnt var latinen de lærdes sprog idet lærebøger og undervisnings sproget var på latin. Men sproget var ikke blot forbeholdt præsteuddannede, da der blandt adelsstanden skete en stigende interesse for uddannelse. Jeg vil i den forlængelse argumentere for, at det var med sproget og litteraturen, at adlen og den lærde klasse blev forenet. På tværs af Europa blev latin

⁶⁵ Og få år senere Sveriges biskop Johannes Magnus, der førte landets historie tilbage til Noha og dennes sønner, der overlevede syndfloden, se Skovgaard-Petersen og Zeeberg, "Mellem middelalder og moderne tid", s. 194

⁶⁶ "Saxo Grammaticus"

⁶⁷ Vibeke A. Pedersen, "Reformationen", i *Dansk litteraturs historie bind 1*, Red.: Mortensen og Schack, (København: Gyldendal 2007), s. 205

⁶⁸ Charlotte Appel og Morten Fink-Jensen, "Undervisning af de privilegeredes sønner og døtre" i *Dansk skolehistorie bind 1*, Red. Charlotte Appel og Ning de Coninck-Smith, (Aarhus Universitetsforlag 2013), s. 136

⁶⁹ Karen Skovgaard-Petersen og Peter Zeeberg, "Den humanistiske reformering af uddannelsessystemet" i *Dansk litteraturs historie bind 1* Red.: Mortensen og Schack, (København, Gyldendal 2007), s. 206

set som en klassemærke, fordi man ”bekræftede sit tilhørsforhold til standen ved at udgive litteratur på latin og man bekræftede fællesskabet ved at skrive til og om hinanden, ikke mindst i form af lejlighedsdigtning”,⁷⁰ som Skovgaard-Petersen og Zeeberg formulerer det. Men det var ikke blot en flok digtere/lærde der skrev til hinanden, nogen indgik i en form for samarbejde med adlen, hvor den lærde kunne skrive digte til en formynder, der omvendt gav en forhøjet status til den lærde ved at tage denne under sine vinger.⁷¹ Mæcenater var derfor et afgørende forhold, og det har højst sandsynligt gået begge veje. Der har nok været flere skribenter for adlen at vælge imellem, men det krævede en der var dygtig sprogligt, der kunne hædre sin mæcen. En sådan skribent fandt mange i Anders Sørensen Vedel.

Anders Sørensen Vedel: fra Vejle til slotspræst

Anders Sørensen Vedel (1542-1616) var søn af en succesfuld købmand i Vejle, hvor han voksede op og tog sine første skoleår i byens latinskole. Senere, i 1557, flyttede han til Ribe – der ifølge Vibeke A. Pedersen, på den tid blev betragtet som en Danmarks førende byer i forhold til uddannelse – for at fortsætte sine studier i byens latinskole. Hun argumenterer videre for, at det var her, Vedels interesse for historie bliver vakt, og at han allerede i løbet af sin undervisning på Ribe Latinskole læste latinske skrifter om Danmarks historie. I Ribe boede han hos morens slægtning, Jens Pedersen Grundet, der lod ham læse græske og latinske historikere som Herodot og Livius, og gennem ærkedegn Jens Viborg kom han til at læse en latinsk udgave af Saxos *Gesta Danorum*.⁷² Det er derfor muligt, at Vedels store historieinteresse udspringer af læsningen i Ribe.

I 1561 tog Vedel videre til København for at læse teologi ved universitetet. Her må Vedel have dannet sig et netværk af højtstående familier, fordi året efter blev han ansat som adelsmanden, Tycho Brahes, hovmester, og han måtte tage med Brahe på uddannelsesrejser til Leipzig og Wittenberg. Pedersen beskriver, at efter Vedel fik sin magistergrad fra Wittenberg i 1566, stod alle døre åbne for ham. På trods af sin borgerlige stand vækkede han adelsmænds interesse gennem en fælles passion for historie. Vedel begyndte derfor at bevæge sig blandt rigsråder som Johan Friis, Christoffer Valkendorf og Niels Kaas, og med deres hjælp blev Vedel i 1568 ansat som slotspræst under kong

⁷⁰ Karen Skovgaard-Petersen og Peter Zeeberg, ”En glemt litteratur” i *Dansk litteraturs historie bind 1* Red.: Mortensen og Schack, (København, Gyldendal 2007), s. 244-245

⁷¹ Ibid.

⁷² H. Grüner-Nielsen, ”Vedel, Anders Sørensen”, i *Dansk Biografisk Leksikon XXV*, Red. Povl Engelstoft, (J. H. Schultz Forlag 1943), s. 184

Frederik II.⁷³ Johan Friis havde dagligt samtaler med Vedel, og det var her Friis fatter interesse for den belæste og historieinteresserede Vedel. Sammen med Peder Oxe og Niels Kaas havde de mange historiefaglige diskussioner.⁷⁴ Disse mænd havde stor betydning for Vedels status og arbejder. De døde dog alle før Vedel og kort efter den sidste af disses død, blev Vedel frataget sit materiale til arbejdet med en sin egen Danmarks krønike.⁷⁵ Vedel har derfor været dybt afhængig af sine mæcener.

Vibeke A. Pedersen argumenterer for, at Vedels forfatterskab kan deles i to: et gejstligt og et verdsligt. Blandt den verdslige litteratur er blandt andet Vedels to hovedværker: Saxooversættelsen fra 1575 og *Hundredevisebogen* fra 1591. Den teologiske del af forfatterskabet tilskrives Pedersen blandt andet de ligprædikener, han blev ansat til.⁷⁶ Saxooversættelsen blev foretaget efter opfordringer fra primært Johan Friis og senere Peder Oxe, trods Vedel egentlig ikke mente han var opgaven voksen. Efter flere tilskyndelser gav Vedel sig i gang med det store arbejde, og lod sig inspirere til at skrive sin egen efterfølger til Saxo, og dermed gør rede for tiden fra Saxo slutter sit værk til Vedels egen samtid. Trods de gode intentioner blev arbejdet aldrig færdigt og Vedels arbejde med *Den Danske krønike* måtte blive ved Saxooversættelsen.⁷⁷

Anders Sørensen Vedels historieinteresse blev vakt i han ungdomsår i Ribe, men hvor kommer adelsmændenes historieinteresse fra? I sin introduktion til facsimile udgaven af Vedels Saxooversættelse skriver Allan Karker således om emnet:

”Da først interesse for den nationale fortid for alvor var vakt blandt de lærde, forplantede den sig snart til den herskende klasse. Befæstet i sin magt under Frederik I og navnlig efter den militære sejr over borgere og bønder i grevefejden havde den danske herremandsstand fået behov for den kulturelle ballast som kundskaber i fædrelandshistorien kunne betyde, og ingen eksisterende fremstilling kunne være adelsmændene kærere end Saxos yderligere aristokratiske værk. Det er da også karakteristisk at det var adelsmænd, medlemmer af rigsrådet, der tog initiativ til at få Saxo oversat til dansk.”⁷⁸

Ud fra Karkers udlægning kunne det tyde på, at den herskende klasse, især efter reformationen, så interesse i fædrelandshistorie med henblik på at kunne legitimere den magtforøgelse de var blevet

⁷³ Vibeke A. Pedersen, ”Humanist, filolog, historiker – Anders Sørensen Vedel” i *Dansk litteraturs historie bind 1* Red.: Mortensen og Schack, (København, Gyldendal 2007), s. 268

⁷⁴ Grüner-Nielsen, ”Vedel, Anders Sørensen”, s. 185

⁷⁵ Grüner-Nielsen, ”Vedel, Anders Sørensen”, s. 189

⁷⁶ Vibeke A. Pedersen, ”Humanist, filolog historiker”, s. 270

⁷⁷ Vibeke A. Pedersen, ”Humanist, filolog historiker”, s. 270-271

⁷⁸ Karker, Introduktion, s. 9-10

givet. Men ifølge Vibeke A. Pedersen er historieinteressen allerede udtryk i århundrederne efter Saxos fortælling stopper i 1185. Der blev derfor også gjort en række tiltag gennem årene. For dem der mente Saxo var for lang og for tung, blev den forkortede udgave *Compendium Saxonis* meget populær, og der kom en Saxo fortsættelse fra 1340'erne i form af *Jyske krønike*. Dog påpeger Pedersen, at det med skabelsen af Kalmarunionen i 1397 blev nødvendigt med værk, der kunne vise en stærk kongemagt samt understøtte unionstanken.⁷⁹ Med stridigheder mellem Danmark og Sverige om hvem der skulle være unionskonge, og på hvilke betingelser i løbet af 1400-tallet,⁸⁰ opstod et behov for et legitimerings grundlag til at kunne retfærdiggøre Danmarks ret som overmagt i unionen. Især Danmarks forhold til Norge og i 1495 blev *Rimkrøniken* trykt.⁸¹ Som krønike adskilte den sig fra de andre ved at være skrevet på dansk, men ligesom Saxo føres Danmarks historie tilbage til en mytisk tid uden større historiske belæg. Det er ikke til at sige om *Rimkrøniken* kom fra en kongelig anmodning som Saxos værk ofte er slået til, men er der er med stor sandsynlighed tale om et kloster arbejde fra Sorø. Anders Leegaard-Knudsen, der også har beskrevet den historiske interesse i 1300-tallet, fremhæver en række årbøger fra 12- og 1300-tallet med en nationalistisk udlægning af den danske oldtid. Her påpeger han, at "Efter Lundeårbogens forsøg med at anvende Lejrekrønikens udlægning af den danske oldtid, slår Saxo Grammaticus massivt igennem i årtierne omkring 1300-tallet [...] omend gennembruddet navnlig sker i form af forkortelser."⁸² Desuden har Leegaard-Knudsen beskæftiget sig med en mulig målgruppe til de historiske tekster, der er blevet til i middelalderen. Her påpeger han, at den er svær at måle, da vi ved meget lidt om læsefærdigheden under den danske middelalder.⁸³ Dog henviser han til et studie af Nanna Damsholt, der har undersøgt kvinders læsefærdighed, hvor hun konkluderede, at blandt verdslige var læsefærdigheder mere udbredt blandt kvinder end mænd.⁸⁴ Damsholts studie har dog primært holdt sig til bibellæsning og andre religiøse tekster, og Leegaard-Knudsen kommer derfor her med sin tilføjelse:

⁷⁹ Vibeke A. Pedersen, "Rimkrønike" i *Dansk litteraturs historie bind 1*, Red.: Mortensen og Schack, (København: Gyldendal 2007), s. 140

⁸⁰ Et svensk oprør mod den danske unionskonge Christian I i 1464, gjorde en ende på Christians styre i Sverige. Unionen fortsatte mellem Danmark og Norge, men den svenske konge accepterede ikke længere regeringsbetingelserne mod Sverige, se "Kalmarunionen", tilgået 19/5-2022 via: <https://denstoredanske.lex.dk/Kalmarunionen>

⁸¹ Pedersen, "Rimkrøniken", s. 141

⁸² Anders Leegaard-Knudsen, "Interessen for den danske fortid omkring 1300: En middelalderlig dansk nationalisme", *Historisk Tidsskrift*, Bind 100, hæfte 1 (2013), s. 16, tilgået 3/4-2022 via: <https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/55850>

⁸³ Leegaard-Knudsen, "Interessen for den danske fortid omkring 1300", s. 17-19

⁸⁴ Leegaard-Knudsen, "Interessen for den danske fortid omkring 1300", s. 19

”I domprovst Hans Urnes testamente fra 1503 nævnes arvingerne til et stort parti bøger, herunder den plattyske oversættelse og fortsættelse af Compendium Saxonis med Jyske Krønike: *De denscke kronike*. [...] Modtagerne, der navnlig synes at have været lavadelige damer, som var indgiftede i Urneslægten, må derfor formodes at have haft interesse for fremstillingen af Danmarks historie.”⁸⁵

Leegaard-Knudsen når frem til en overordnet konklusion om, at interessen under den danske middelalder har ligget blandt de højere samfundslag som adelsstanden. Eftersom hans studie specifikt koncentrerer sig om nationalisme i middelalderlig historieskrivning og ikke en generel historisk interesse, er det fortsat et utvetydigt svar på, hvem der havde en sådan interesse.

Jeg vil dog argumentere for, at det er den samme gruppe, der er tale om. Omvendt var der personer, som Vedel, der ikke var af adelig slægt, men fra det bedre borgerskab i Vejle og en familie med penge til at kunne investere i hans uddannelse. Yderligere vil jeg argumentere for, at et gryende skolesystem i 1500-tallets Danmark har spillet ind. Med Kirkeordinansen var tanken, at alle landets drenge skulle modtage undervisning, men undervisning var et tilbud og ikke et krav.⁸⁶ Det har derfor været en økonomisk prioritering at uddanne den unge Vedel. Videre kan man se af reformationens Skolelov fra 1537, at latinskolen skulle bestå af fem lektier (klassetrin), og hver lektie var defineret ud fra niveauet af latinkundskaber.⁸⁷ Hvis Vedels latinevner har været over niveau i Vejle, har familien derfor sendt ham til en anden by, Ribe, for at modtage en undervisning, der var hans niveau tilsvarende. I skoleloven står der videre, at de dygtige elever skulle beholdes i skolen til de blev 16, og hvis eleven havde været dygtig nok, skulle de ”ofres til Herren og sendes videre til studier på egen eller menighedens bekostning.”⁸⁸ Altså skulle den dygtige elev sendes på videre teologiske studier. Var det ikke tilfældet, skulle eleven tages ud af skolen og sættes i et verdsligt erhverv.⁸⁹

Karsten Friis-Jensen mener generelt at kunne se en historieinteresse hos Vedel, samt holdning til hvordan den kunne gavne danskerne – især adlen – og kalder det i den forlængelse en ”Adelsideologi”. Friis-Jensen påpeger, at Vedels syn på historieskrivningen blandet andet kommer til udtryk i Pederbjøn Podebusks ligtale, hvor der står:

⁸⁵ Leegaard-Knudsen, ”Interessen for den danske fortid omkring 1300”, s. 19

⁸⁶ Charlotte Appel og Morten Fink-Jensen, ”Reformation og skolereformer” i *Dansk skolehistorie bind 1*, Red. Charlotte Appel og Ning de Coninck-Smith, (Aarhus Universitetsforlag 2013), s. 45

⁸⁷ Harry Haue et al., *Skolen i Danmark 1500-1980'erne*, (forlaget systime 1986), s. 76

⁸⁸ Haue, *Skolen i Danmark 1500-1980'erne*, s. 77

⁸⁹ Ibid.

”naar vnge Adelspersoner oc andre høre tales om de gamle Forfædris dyd oc Mandomelige gerninger, da røres Blodet i dennem, oc om der er ellers en Art oc Natur i dennem, da tracte oc grunde de sif selff, hurledis de kunde effterkomme oc opnaa deris Forfædris Maal, saa de icke skulle findes ringere eller vogere [*svagere*] for deris Person, end de haffue været.”⁹⁰

Ifølge Vedel, kan en bevidsthed om historien være nyttig i forbindelse med opdragelsen af adlen. Friis-Jensen samler op på citatet og skriver, at man som ung adelig skulle kunne identificere sig med fortidige ”skikkelser”.⁹¹ Tidligere i ligtalet har Vedel desuden givet udtryk for den opfattelse, at både gode og dårlige egenskaber kan gå i arv. Altså, havde man mægtige forfædre, havde man selv en stor chance, eller i hvert fald potentiale, for at udrette store bedrifter: ”Mand kaster aldrig æblet saa langt fra det træ, som det er voxen paaa, at det smager io af den græn oc roed, som det er voxen paa.”⁹² Noget kunne derfor tyde på en sammenhæng mellem en historisk interesse og et legitimeringsbehov i den danske adel. Efter reformationen, hvor mange af positionerne tæt på kongen før var beskæftiget af katolske biskoper, blev erstattet af adelige. Der kan derfor have været et behov for at legitimere den øgede magterhvervelse. Måske ikke en legitimering for at vise konge eller almue deres ret, men mere internt i standen at fremhæve sin ret over for andre adelige. Friis-Jensen ser dog anderledes på det. Han mener, det er et udtryk for kontinuitet og henviser til nogle af Predbjørns familiemedlemmer, der var lærde, katolske biskoper, som havde politisk indflydelse og før reformationen var en del af rigsrådet. Her ses ikke en fordømmelse af deres katolske forbindelse, men en hæder af slægtens tradition for lærde og dygtige mænd.⁹³ I den forlængelse har Vibeke A. Pedersen skrevet om kilderne bag folkeviser, der var indsamlet og nedskrevet i større eller mindre bøger af hofadlen; en tendens der startede omkring 1550’erne. Senere argumenterer Pedersen for, at interessen for viserne hang sammen med adlens genealogiske interesser, altså slægtsforskning. Pedersen fremhæver adelsdamen Anne Krabbes (1552-1618), der i sin enkeperiode dyrkede sin slægtshistoriske interesser, hvilket kommer til udtryk i hendes visehåndskrift med 88 viser. Til mange af viserne har hun skrevet en indledning til dem samt lavet en række til- og omdigtninger med det formål at fremme fokuset på adelige i stedet for kongelige og fremme sin mands slægts historie.⁹⁴

⁹⁰ C. F. Bricka, ”Anders Sørensen Vedels ligtale over Predbjørn Moritsen Podebusk (1568-91), trykt på Vedels eget trykkeri i Ribe 1591” i *Den danske Adel i det 16de og 17de Aarhundrede. Samtidige Levnetsbeskrivelser uddragne af trykte og utrykte Ligprædikener. Anden samling*, (København, 1913), s. 153, i Friis-Jensen, ”Vedels Saxo”, s. 15

⁹¹ Friis-Jensen, ”Vedels Saxo”, s. 16

⁹² Bricka i Friis-Jensen ”Vedels Saxo”, s. 15-16

⁹³ Friis-Jensen, ”Vedels Saxo”, s. 16-17

⁹⁴ Vibeke A. Pedersen ”Folkeviser” i *Dansk Litteraturs historie bind 1*, red.: Klaus P. Mortensen og May Schack, (København: Gyldendal 2007), s. 148-151

Sammenhængen mellem viser og slægtshistorie kommer også til udtryk hos Vedel. I 1591 fik han trykt sin *Hundredevisebog*, hvilket er den første samling af folkeviser på tryk i Nordeuropa. Pedersen bemærker, at Vedel ønskede at bruge viserne som kildemateriale til sin egen danmarkskronike, der skulle ses som en efterfølger til sin Saxooversættelse fra 1575. Pedersen argumenterer for at bogen egentlig blev til ved et tilfælde, da dronning Sophie i 1588 blev betaget af de viser som Vedel ville bruge til sin kronike og ønskede en afskrift af de bedste viser. I moderne sprogform, som Pedersen kalder det, blev *Hundredevisebogens* fulde titel: ”Et hundrede udvalgte viser, om alle slags bemærkelsesværdige krigsbedrifter og anden sælsom eventyr, som har fundet sted her ud i riget, ved gamle kæmper, navnkundige konger og ellers fornemme personer, fra arilds tid indtil denne nærværende dag.”⁹⁵ Den lange titel, argumenterer Pedersen for, giver et indblik i, hvilke viser Vedel har vægtet mest. Pedersen argumenterer senere for, at netop den visebeskrivelse Vedel udlagde i titlen har været til inspiration for folkemindeforskeren Svend Grundtvigs (1824-1883) genreinddeling af viserne, hvilket kan ses i tabellen neden for:⁹⁶

Kæmpeviser	Kæmperlivet eller mytisk tid Fx: ”Hagbard og Signe”
Trylleviser	Det overnaturlige og vidunderlige Fx: ”Jomfruen i Fugleham”
Historiske viser	Skandinavisk historie Fx: ”Niels Ebbesen”
Riddervisier	Romancer og ballader Fx: ”Torbens datter og hendes faderbane”

Da Vedel skulle gøre brug af viserne foretrak han nogle genre frem for andre, og som Pedersen påpeger, er riddervisierne i stort overtal.⁹⁷ De mange riddervisier kunne være et udtryk for et ønske om at vise eksempler på den gode adels opførelse. I ”Torbens datter og hendes faderbane” må en slægtsfejde være gået forud for visens handling og dermed mordet på hr. Torben. Kort efter kommer drabsmændene til Torbens gård og bliver taget imod af Torbens datter. En af mændene forelsker sig i datteren, der nu ulykkeligt står uden værge og sikker fremtid. Den forelskede tager derfor datteren med sig tilbage, hvor han vil sørge for hende.⁹⁸ Det er tydeligt, at visen går tilbage til en tid, hvor individet er underlagt slægten og dens ønsker. Omvendt viser den også, hvordan en adelig kan rette

⁹⁵ Pedersen, ”Folkeviser”, s. 153-154

⁹⁶ Egen tabel med udgangspunkt i kapitlet om folkeviser og deres genre, se Pedersen, ”Folkeviser”, s. 162-185

⁹⁷ Pedersen, ”Folkeviser”, s. 163

⁹⁸ DgF 288 i Pedersen, ”Folkeviser”, s. 163-164

op på sin udåd. Vedel har desuden, ifølge Pedersen, set de historiske viser som kilder til historiske begivenheder. Her bliver manglen på præcision af historiske detaljer opvejet af, hvad de rummer af spænding og dramatik. Videre kan de være med til at opretholde et bestemt billede af konger og adelige, imellem hvem der ofte var konflikt i denne type viser. Dog ser man i ”Niels Ebbesen” en dansk helt i opgør mod en tysk skurk og derved viser en fortsat loyalitet over for kong Valdemar IV Atterdag.⁹⁹ Pedersen fremhæver videre, at Vedel medtog kæmpevisen ”Tord af Havsgaard”, der bygger på den nordiske myte om guden Thors rejse til Udgaardsloke. Selv med moderniseringer i visen mener Pedersen, det er mistænkeligt, at Vedel skulle have haft viser som denne liggende.¹⁰⁰ Omvendt kan man argumentere for, at en mand der, netop ved brug af folkeviser som kildemateriale, og ønskede at skrive en ny danmarkskrønike, havde tekster, der omtalte tiden før kristendommen i Danmark. Endnu mere nærtliggende er det, at Vedel ligeledes har haft folkevisen om Hagbard og Signe i sin samling, da Saxo i sit værk også kommer omkring denne historie.¹⁰¹ Det er dog ikke ensbetydende med, han har set kæmpeviser som hverken opdragende eller historiskkorrekte som ridderviser og historiske viser. Der er derfor en stor sammenhæng mellem folkeviserne og den historiske interesse. Her bruges begge dele til at understøtte det ophøjede syn på adelige og deres slægter, hvor viser – lig historien – kan bruges som et spejl til god adelig adfærd.

For at samle op, er Vedels historiske interesse blevet etableret under hans studier i Ribe. Herefter er den blevet forstærket idet Vedel kommer i selskab med flere adelsmænd, hvor nogle af disse deler hans interesse. Ifølge både Leegaard-Knudsen og Pedersen har der i samfundslagene tæt på kongen, og dermed blandt adlen, været en lang tradition for både historisk interesse og senere for genealogiske studier med forbindelser til folkeviserne. Videre har Friis-Jensen påpeget, at der er tale om mere end blot en historisk interesse. Vedel ser historien som et opdragende element især for adelen, hvilket støtter op om Vedels adelsideologi, der netop underbygger en kontinuitet i adelstanden.

Omgangskreds og mæcener

Vedel vandt ikke kun frem på sit kloge hoved. Det var med hjælp fra sine støtter, der havde positioner tæt på kongen, at Vedel nåede så langt som han gjorde. I sin fortale til oversættelsen af *Gesta Danorum* nævner Vedel de mænd, der opfordrede til og støttede ham i at oversætte Saxo. Her nævner han rigskansler Johan Friis, der var den første til at opfordre Vedel til arbejdet – men døde inden

⁹⁹ DgF 156 fra *Anna Munks håndskrifter*, i Pedersen ”Folkeviser”, s. 172

¹⁰⁰ Pedersen, ”Folkeviser”, s. 176

¹⁰¹ Vibeke A. Pedersen ”Hagbard og Signe” i *Tænkesedler*, red. Henrik Blicher et al., (København: UjDS C. A. Ritzels Forlag 2007), s. 197-198

oversættelses udgivelse – rigsråder og hofmester Peder Oxe, rigskansler Niels Kaas, rigsråder Bjørn Andersen, rentemester Christofer Valkendorf, kongelig majestæt sekretær Arild Hvidtfeldt, kong Frederik II.¹⁰² Vedel har altså haft en meget indflydelsesrig omgangskreds og af dem fremhæver Friis-Jensen især Johan Friis, der var meget historie- og slægtsinteresseret. Det er muligt at argumentere for, at der er et gentagne mønster af oversætter og velyndere/mæcener i forbindelse med *Gesta Danorum*. Friis-Jensen argumenterer i hvert fald for, at Vedel kan have set sig som sin tids Saxo. Her henviser han til et brev fra Jodocus Badius Ascensius, der havde trykt Christiern Pedersens latinske saxoudgave, til Lave Urne. Heri påpeger trykkeren parallellerne mellem *Gesta Danorum*s tilblivelse og nu dens tryk. Friis-Jensen fremhæver for eksempel et gengående dobbeltmæcenat, hvor Badius ser trekantsforholdet mellem Saxo, Absalon og Valdemar Sejer og ”paralleliserer nu til situationen i 1514, forholdet mellem Saxo-udgiveren Christiern Pedersen [...], biskop Lave Urne og Christian II”.¹⁰³ Videre henviser han til Vedel, der ligeledes har fremstillet en lignende trekant: Vedel, Friis og Frederik II – her mulighed for at Oxe overtog Friis’ plads ved sin død. Friis-Jensen argumenterer for, at Vedel har både indirekte og direkte gjort meget ud af at betone en kontinuiteten i mæcenatstrekanterne.¹⁰⁴ Jeg vil ud fra ovenstående argumentere for, at Vedel var fuldt ud klar over den drivkraft et mæcenat kunne give, men det viser ligeledes en forståelse af, ud fra Vedels historiesyn og -forståelse, hvis hans Saxo-oversættelse skulle opnå en lødighed og anerkendelse på lige fod med det originale værk og den trykte udgave fra 1514, skulle Vedel indgå i en lignende mæcenatforhold.

Omvendt tyder det på, at mæcener og formynder ikke kun har været et gode for Vedel, men måske også var medvirkende til hans såkaldte fald. Friis, Oxe og Kaas fik stor betydning for Vedels karriere. Så stor, at da de tre gik bort, stod Vedel tilbage isoleret og uden mæcener.¹⁰⁵ Karker undersøger i sin artikel ”Anders Sørensen Vedel og den danske krønike” mulige årsager til, at Vedel blev taget af projektet at skrive en ny danmarkskrønike. Her konkluderer han, at det var et sammenspil af mange ting blandt andet, at Vedel var for langsom, at han ikke fik stillet de midler og penge til rådighed som han ønskede samt ”manglende hensynstagen fra hans forbindelser i de højere kredse”.¹⁰⁶ Om netop det aspekt har Karker uddybet, at der i 1591 skete tre dødsfald i nogle af de adelsfamilier, som Vedel stod i forbindelse med. Derfor måtte han være til stede ved dødslejet og holde ligprædiken, som han senere skulle sørge for blev trykt. Som Karker formulerer det, lagde flere adelsfamilier

¹⁰² ”Fortale” ved Vedel i Vedel, *Den Danske Krønike*, s. 17

¹⁰³ Friis-Jensen ”Vedels Saxo”, s. 29

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Grüner-Nielsen, ”Vedel, Anders Sørensen”, s. 185

¹⁰⁶ Karker, ”Vedel og den danske krønike”, s. 52, med udgangspunkt i *Dansk Biografisk Leksikon XXV*, s. 188

beslag på Vedels arbejdskraft på et tidspunkt, hvor han mest havde brug for ro.¹⁰⁷ Desuden var Vedels *Hundredevisebog*, der blev til på Frederik II's dronning Sophies opfordring, med til yderligere at skubbe krønikearbejdet. Med dette in mente, har mæcenater ikke kun været gavnlige for Vedel, men har ligeledes været et led i hans fald. Hermed ikke ment, at det var udelukkende de gode forbindelser, eller stærke forpligtigelser til adlen, der i sidste ende resulterede i, at Vedel blev fyret fra arbejdet med den nye danske krønike, men de har spillet en rolle. I adlens forsvar, kan man argumentere for, at familiernes dødsfald faldt på det forkerte tidspunkt. Desuden har Vedel ofte haft mange opgaver ad gangen, og spørgsmålet er, om der, uden dødsfaldene, blot ville have været noget andet til at presse ham.

Den Danske Krønike, Vedels Saxooversættelse

Vedels forord

I fortalen til oversættelsen skriver Vedel, at en oversættelse af *Gesta Danorum* længe har været ønsket, således den kunne ”læsis baade aff Adel oc Wædel/oc alle dennem som Dansk Sprock forstaa.”,¹⁰⁸ men at det aldrig var blevet gjort. Senere skriver han, at det er grundet opfordringer fra blandt andet Peder Oxe, at der gennem Vedels arbejde nu er en oversættelse så ”at wi Danske kunde faa at læse / det som vdlendiske haffue nu læst vdi mange Aar/ om de gamle Danske mends ærlige Mandommelige gierninger.”¹⁰⁹ Man får herigennem en fornemmelse af, Vedel oversætter til et meget bredt publikum, men som han fortsætter, at oversættelsen ikke kan bruges ens af alle, der taler dansk: ”Oc at wi der ved kunde opueckis/ huer vdi sin stæd / til at forsuare vore Forfldris gode rycte oc prijs”.¹¹⁰ *Hver udi sin sted* skriver Vedel, hvilket kan tolkes som *hver på sin plads*. Altså, nok kan oversættelsen læses af alle, der kan dansk, men det, den kan vække i den enkelte læser, bør være med baggrund i deres stand. En *uædel* skal ikke, ifølge Vedel, ud og slås med sværd og være tæt på kongen til daglig, men bør følge den gængse almues opførelse. Omvendt duer det ikke, at *adlen* fornægter sine forpligtigelser og ikke opfører sig efter standens normer. Hvis Vedel var af den opfattelse, at hver på sit sted kunne hædre forfædrenes gerninger, er det udtryk for Vedel opfattelse af en tydelig stænder opdelt tilværelse. Derigennem kan man diskutere, om nogle stænder ville have mere brug for oversættelsen end andre. Både Allan Karker og Karsten Friis-Jensen har påpeget i henholdsvis

¹⁰⁷ Kaker, ”Vedel og den danske krønike”, s. 49-50

¹⁰⁸ ”Fortale” ved Vedel i Vedel, *Den Danske Krønike*, s. 18

¹⁰⁹ ”Fortale” ved Vedel i Vedel, *Den Danske Krønike*, s. 20

¹¹⁰ Ibid.

introduktionen til facimileudgaven og i artiklen ”Vedels Saxo og den danske adel”, at Vedels primære målgruppe er adlen.¹¹¹ Det vil senere blive vist, hvordan det kommer til udtryk i den oversatte tekste, men faktisk er det allerede blevet indikeret tidligere i Vedels fortale, idet han fremsætter tre grunde eller ”gavner” ved historie, og at han har lavet sin oversættelse.

Den første omhandler Guds indførelse af kristendommen i lande, der ellers var indlullet i mørk-hed.¹¹² Her beskriver han, at mennesket ofte har været stædige og til at starte med ikke har ønsket at tage imod budskabet.¹¹³ Herefter bruger Vedel de næste sider på at vise, hvordan kristendommen har udviklet sig i Danmark. For eksempel blev kristendommen allerede introduceret for kong Gorms tjener Thorkild Athelfarer, der tog til Tyskland og hørte om kristendommen. Et andet eksempel er kong Harald Klag, der, ifølge Vedel, var ”den første aff det Danske Konge blod/som anammede Daab oc Christendom”¹¹⁴

Det andet gavn ved historien er, at det kan ”sætte atskillige Exempl faare/ vdi huilcke alle mand kand see for sig/som vdi en Spegel huorledis at Gud effter sit hellige Bud / ærer oc forfremmer dyd oc duelighed”.¹¹⁵ Historien er altså et spejl, der kan vise den gode kristne opførelse og gudfrygtighed, samt at Gud vil belønne en sådan tilværelse. Videre beskriver Vedel, at Gud til gengæld straffer de, der synder og lever et ugudeligt liv.¹¹⁶

Det tredje og sidste gavn Vedel nævner er, at ”Herrer oc Førster/haffue her vdi affmalet for sig Leffuendis Exempel”¹¹⁷ Det tredje gavn er derfor fokuseret på den danske elite, og hvordan de kan bruge oversættelsen som en guide til korrekt og ukorrekt opførelse. I den forlængelse fremhæver Vedel en historie om Hertug Henrick Løue, som tidens fyrster (adelsmænd) kunne bide mærke i. Om Henrick Løue skriver Vedel:

”Hoffmodighed oc Tiranni beslog hannem. Hand foractede sin Herre oc Keysere/ oc imod sin Eed oc løffte/ forlod hannem der hand laa for Mediolan. [...] Saa gick det Hertug Henrick Løue. Keyser Friderick gjorde hannem fredløs / tog Køret oc alle hans Lande fra hannem / oc gaff dem andre tydske Førster.”¹¹⁸

¹¹¹ Karker, Introduktion, s. 10; Friis-Jensen, ”Vedels Saxo”, s. 8

¹¹² ”Fortale” ved Vedel i Vedel, *Den Danske Krønike*, s. 1-2

¹¹³ ”Fortale” ved Vedel i Vedel, *Den Danske Krønike*, s. 3-4

¹¹⁴ ”Fortale” ved Vedel i Vedel, *Den Danske Krønike*, s. 5

¹¹⁵ ”Fortale” ved Vedel i Vedel, *Den Danske Krønike*, s. 12

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ ”Fortale” ved Vedel i Vedel, *Den Danske Krønike*, s. 13

¹¹⁸ ”Fortale” ved Vedel i Vedel, *Den Danske Krønike*, s. 15

Her har Vedel tydeliggjort historien om en grådig og tyrannisk fyrstes skæbne, og bruger det muligvis som et skræmmeeksempel, og med det siger: *Se hvordan det gik ham, da han var på sit værste. Det kan også ske for dig, hvis ikke du opfører dig ordenligt!* Videre fremhæver han, at det er værdier som retfærdighed og frihed, der vil styrke både en "Herris oc Kongis Throne".¹¹⁹

De to første gavner omhandler kristendommens rolle i samfundet og for det enkelte individ, men Danmarks, og resten af Europas, historie strækker sig til tider før kristendommens opståen. Det ses tydeligt når Vedel skriver: "Cyrus/ Scipio /Augustus oc andre fine oc forstandige Hedenske Øffrig- hed/ de haffue met Mildhed/Retfærdighed / Sactmodighed / Mandom oc Taalmodighed / draget sig frem til stor Velde oc Herredom",¹²⁰ idet han her gør opmærksom på, at man sagtens kan finde dygtige og retfærdige herskere i hedensk periode. Dog er det som om at netop denne pointe bør retfærdiggø- res, da Vedel nemlig fortsætter og skriver, at de med "Guds Tilladelse styrcket deris Land oc vnder- saatte/met stor lycke/yndist oc fredsommelighed."¹²¹ Her må det antages, at Vedel mener den kristne Gud, og ikke en hedensk gud, begrundet i forståelsen af den kristne Gud er den samme som Gud i det gamle testamente. I den forlængelse har Allan Karker påpeget, at Vedel senere i sin udlægning til en ny danmarkskrønike har ønsket at forbinde den danske kronologi med den bibelske. Det ses ud fra Vedels disposition *En kaart fortegnelse oc extract paa den Danske Krønicke*,¹²² hvor han i anden bog ønskede at beskrive det danske folks oprindelse ved at spore det tilbage til bibelfiguren Noa. Senere i toogtyvende bog – der skulle have fokus på kronologi – ville han sætte danske begivenheder i rela- tion til bibelfortællinger og kirkehistorien.¹²³

Egentlig er det påfaldende, at Vedel har brugt så meget plads på kristendommens rolle i Dan- mark, når den i selve oversættelsen ikke får en plads før efter mange bøger om hedenskabet. Godt nok har Saxo opstillet en sammenhæng mellem en længere fredsperiode i Danmark og Jesu fødsel i bog fem,¹²⁴ men først i bog otte bliver en af kong Gorms mænd, Thorkild Athelfarer, introduceret til kristendommen i Tyskland.¹²⁵ Ydermere blev den første kristne konge kort præsenteret som Erick Barn – barnebarn til Regner Lothbrog.¹²⁶ Omvendt kan man argumentere for, at det netop giver fin mening for Vedel at give kristendommen en betydelig plads. Reformationen ikke mere en 40 år

¹¹⁹ "Fortale" ved Vedel i Vedel, *Den Danske Krønicke*, s. 14

¹²⁰ "Fortale" ved Vedel i Vedel, *Den Danske Krønicke*, s. 13-14

¹²¹ "Fortale" ved Vedel i Vedel, *Den Danske Krønicke*, s. 14

¹²² Afskrift i GkS 824 fol., tryk hos C. F. Wegener *Historiske Efterretninger om Anders Sørensen Vedel*, 2. udgave, 1851, i Karker, "Vedel og den danske krønike", s. 25-26

¹²³ Karker, "Vedel og den danske krønike", s.25-26

¹²⁴ Med udgangspunkt i Anders Sørensen Vedel, *Den Danske Krønicke 1575*, som faksimile via Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, (København: Bianco Lunos Bogtrykkeri A/S Det danske Sprog- og Litteraturselskab), bog 5, s. CIX

¹²⁵ Vedels *Den Danske Krønicke*, bog 8, s. CXC

¹²⁶ Vedels *Den Danske Krønicke*, bog 9, s. CCVI; CXCI

tilbage i tiden, og dette nye billede på kristendommen skal tydeliggøres, især når den tidligere danske oversættelse blev fortaget i et katolsk regi. Videre støtter det op om den kontinuitet som Vedel udviste stor respekt for. Her er det ikke nødvendigvis en kontinuitet i forhold til adlens position eller specifikke slægters placering i standen, men mere en forståelse af, at både den danske historie og bibelhistorier hænger sammen. Som nation kan vi ikke løbe fra vores hedenske fortid, og det synes Vedel heller ikke at være ude på her, og skaber en accept af, at den har eksisteret. Det ses blandt andet ved de hedenske herskere han nævner i citatet ovenfor. Trods de var hedenske, var de stadig dygtige, men det var også kun med Guds nåde, at de var der. Vedel skriver altså her, at nok har nogle herskere ikke kendt til Gud, men Gud har kendt til dem og givet dem deres store leder evner. Vedel nævner blandt andet Augustus, der her antages at være kejser Augustus (63 f.Kr.-14 e.Kr.) – Roms første kejser, der døde før Jesus begyndt sine prædikener.¹²⁷ Ved at nævne en hersker som Augustus retfærdiggøre Vedel tilstedeværelsen af hedenske herskere – ikke blot i Rom, men også i Danmark. Som før nævnt synes der at være et skel mellem den italienske tid før middelalderen og den nordeuropæiske tid før middelalderen. Hvor der i det antikke Rom synes at have været en lang tradition for nedskrivning af kilder, har samme tradition ikke eksisteret nord for Alperne – muligvis grundet mangle på et mere udbredt skriftsprog samt mennesker, der kunne bruge det. Derfor synes man ikke at have den samme rige og lange historie i Nordeuropa som i Italien. Dermed bruger Vedel Augustus til at vise, at ligesom der var dygtige hedenske herskere i Rom, har der ligeledes været dygtige hedenske herskere i Danmark. Det er dermed ikkun et argument i forhold til religion, men også for at signalere, at på trods af mangel på nedskrevne kilder fra oldtiden har der også været store mænd at finde i Danmark. En lignende pointe ses i Inge Skovgaard-Petersens doktordisputats, hvor hun gør opmærksom på, at Saxo i bog 8 skaber en forbindelse mellem danerne og longobarderne og dermed mellem Danmark og Italien.¹²⁸ Man kan herudfra argumentere for, at Vedel blot understøttede et allerede etableret – af Saxo – forhold til Italien og dermed til kristendommen.

Vedels opfattelse af historien er altså, at det er noget man kan lære af. I hans anden gavn beskriver han som nævnt, at historien kan bruges som et spejl for, hvad det vil sige at være en god kristen. Her vil jeg dog argumentere for, at Vedel indirekte skriver i sit tredje gavn – og giver udtryk for gennem sin oversættelse – at den ligeledes kan fungere som et spejl for adelstanden. For eksempel viser Vedel indirekte gennem sin oversættelse, at man ikke bør gifte sig under sin stand, samt hvordan

¹²⁷ Hvis man da ser bort fra de eventuelle tanker den 12-årige Jesus kunne have sat i gang under et besøg i et tempel i Jerusalem, som Lukasevangeliet åbner op for, se Det nye testamente, Luk., 3:41-52.

¹²⁸ Inge Skovgaard-Petersen, *Da tidens herre var nær*, (København: Den danske historiske Forening 1987), s. 76

tyranniske herrer ikke bliver gamle.¹²⁹ Ud fra ovenstående er det tydeligt, at Vedel allerede inde for de første sider har tilkendegjort sin primære modtager, og hvordan han mener, at denne bør bruge og forholde sig til værket. Derfor kan værket ses som et opfordrende supplement til opdragelsen eller uddannelsen af den kommende generation af adelspersoner. Desuden bliver der trukket tråde i fortællingen om den danske adel i forordet, hvilket ses under den første gavn ved historie, hvor ”En aff Biørner førde først Dannebrog vdi Liffland.”¹³⁰ Historien om, at danerne får Dannebrog givet af Gud under Valdemar Sejrs korstog i Estland i 1219, er ikke nævnt i Saxo, der afrunder sin historie under Valdemar den Stores første søn, Knuds, regeringstid. Det er derfor Vedels eget ønske om at fremhæve familien Bjørn. Grunden til han fremhæver lige netop Bjørnfamilien kan muligvis findes senere i forordet, hvor han takker ”de gode oc velbyrdige Herrer”,¹³¹ der – udover først Johan Friis og senere Peder Oxe – bistod Vedels arbejde med oversættelsen. En af de mænd Vedel nævner her er ”Biørn Andersson Kongelige Maiestats oc Danmarkis Rigis Raad”.¹³² Bjørn Andersen Bjørn har altså haft en plads i Vedels omgangskreds, hvilket kan forklare Vedels fremhævelse af Bjørns slægt. Vedel viser altså her en kontinuitet i adelsslægten ved at føre den tilbage til Valdemar Sejrs tid. Hvis der er tale om den samme slægt under Valdemar Sejr og den Bjørn, som Vedel nævner, viser det desuden, at der er tale om en loyal slægt over for kongemagten de sidste 300 år og er forblevet tæt på kongen. Dette underbygger både Vedels tanke om, at gode evner går i arv, men også målet om at give læseren eksempler på, hvordan en god herre bør opføre sig, som han beskriver i det tredje gavn. Det, at Vedel både giver udtryk for, at historien kan ses som et spejl for god opførelse og dermed gør oversættelsen til et opdragende værk, sammenholdt med opremsningen af en håndfuld adelsherrer i forordet, fortæller noget om hans valg af målgruppe. Det er herrer og fyrster, der her er i fokus og dermed adelsstanden. Det er primært den gruppe, Vedel ønsker at nå ud til. Dette underbygges desuden af, at det var herrer som Johan Friis og Peder Oxe – altså adelsmænd – der klart opfordrede Vedel til oversættelsesarbejdet. Jeg vil i den forlængelse argumentere for, at Vedels mæcenat ikke blot gav ham et prestigefyldt arbejde, det gav ham en primær målgruppe.

¹²⁹ Eksemplerne vil blive gennemgået senere. Her hentydes til først en tolkning af, at Vedel i sin oversættelse af Nannas argument for ikke at gifte sig med guden Balder i bog 3 faktisk viser at man som adel ikke burde gifte sig under sin stand. Se Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 3, s. XLVIII. Tolkningen vil blive uddybet senere i analysen. Efterfølgende hentydes der til hvordan Vedel gennem marginbemærkninger, kan fortælle om slet og ret opførelse og hvad det kan medføre. Her beskriver han, hvordan tyranner ikke normalt vist bliver gamle, se Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 2, s. XXX. Dette eksempel vil ligeledes blive uddybet senere i analysen.

¹³⁰ ”Fortale” ved Vedel i Vedel, *Den Danske Krønike*, s. 9

¹³¹ ”Fortale” ved Vedel i Vedel, *Den Danske Krønike*, s. 21

¹³² Ibid.

Det er dermed rimeligt, når Karsten Friis-Jensen og Allan Karker begge udpeger adlen som Vedels primære målgruppe, men med ovenstående in mente, kan man dykke dybere ned i Vedels tanker om målgruppe. Nok kan værket ses som et moraliserende opdragelsesværk skræddersyet til adelsfolk og kan derfor være til gavn for hele standen. Alligevel synes Vedel at have et fokus på de mænd han nævner i forordet. Jeg vil argumentere for, at foruden sin forventning om værkets nytteværdi for adelstanden, har han været bevidst om at sin primære modtagere var blandt de rigsråder han har nævnt og takket i sit forord.

En brugervenlig oversættelse

Vedel er egentlig meget serviceorienteret i sin opbygning af oversættelsen. Før hver bogs oversættelse har Vedel indsat både en opsummering til den kommende bog og et stamtræ, der giver et overblik over bogens konger. Disse *Summa paa denne Bog*, som Vedel lader overskriften være til nogle af opsummeringerne,¹³³ er egentlig interessante idet, de kan give en indikation på, hvad Vedel mente, der var væsentligt at tage med fra den nærliggende bog. Det ses for eksempel allerede i bog 1, hvor Dan, og kun Dan, præsenteres som den første konge i Danmark. Her nævnes intet om Angel,¹³⁴ der ellers i selve oversættelsen har en passage for sig selv om sit senere regiment i England.¹³⁵ Videre i bog 2 gør Vedel opmærksom på, at tyranner ikke bliver særlig gamle ved at fremhæve Halfdan, der dræbte sine to brødre for selv at få magten i landet og fortsætter: ”Hand leffuede icke lenge /som Tiranner pleye almindelige icke at vorde gamle.”¹³⁶ Slutteligt kan to eksempler fra bog 4 nævnes, hvor Vedel først påpeger, at efter Amleth havde hævnnet sin fars død ”kaarede Almuen hannem til Konge vdi Jutland.”¹³⁷ Her giver Vedel almuestanden en stor betydning ved at tydeliggøre deres magt til at kunne udpege en konge. Før dette er læseren lige blevet gjort opmærksom på, hvordan Amleth lige har slået den tidligere konge i Jylland ihjel sammen med alle hans stormænd.¹³⁸ Derfor er dem, der står tilbage med mulighed for at kunne udpege den nye konge blandt almuestanden. I samme opsummering påpeger Vedel, at der er sket en stor udåd, da Kette og Vigge sammen har slået en modstander ihjel ”huilcket bleff dem til stor vanære/ at de vaare to imod en/ oc der met forkrenckede alle gode Kempe Lower.”¹³⁹ Der gøres bod for udåden ved, at kongesønnen Uffe selv kæmper

¹³³ Se eksempelvis Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 3, s. XL

¹³⁴ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 1, s. I

¹³⁵ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 1, s. III

¹³⁶ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 2, s. XX

¹³⁷ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 4, s. LXI

¹³⁸ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 3, s. LIX-LX

¹³⁹ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 4, s. LXI; i forhold til ordet *Lower*, er der ikke tale om en trykfejl, trods den før gennemgåede brug af bogstaverne *v*, *u* og *w* men kan ses i forlængelse af den forklarede enhed *-ff*. Allan Karker skriver i

mod to modstandere.¹⁴⁰ At Uffe retter op på udådens vanære over danerne synes ikke at være det vigtige for Vedel, men i stedet hvordan man kæmper ærbart, ved ikke at gå to imod en. På den måde viser Vedel meget tydeligt sin læser, hvordan man bør og ikke bør begå sig i kamp. Sammenlagt viser disse få eksempler fra bøgernes opsummeringer, hvad Vedel mener er det væsentligste at tage med sig fra de pågældende bøger. Man kan derved argumentere for, at opsummeringerne kan agere som en slags genvej for Vedel til at vise de mest væsentlige pointer i værket. Vedel har muligvis tænkt, at læseren ikke har haft tid til at læse samtlige 16 bøger, og at det nogle gange ville være nemmere og hurtigere blot at læse et resume. Derfor sammenfattede han, hvad han selv mente var de mest væsentlige pointer i hver bog i en række opsummeringer.

I den forlængelse kan man nævne det emneinddelte register bagerst i værket, hvor man kan lede efter eksempler på forskellige emner i oversættelsen. For eksempel, hvis man ønsker at se hvor i værket, danerne bliver kristne (CXC om Thorkild Athelfarer og kong Gorm), eller hvilke former for krigsfolk der findes (LXXI om kong Vermund der beskriver fire former krigere). Et andet element, der viser Vedel som en servicemindet oversætter er nogle af marginbemærkningerne han har sat, der forklarer, hvad der sker i en given passage. For eksempel i bog 3: "Amlet faar Kongens Datter aff Engelland til ecte",¹⁴¹ der kort forklarer passagen, hvor at Amleth blev lovet den engelske kongedatter til kone, efter at have imponeret kongen med sin kløgt og forstand. Et andet eksempel er, hvor Vedel i bog 4 skriver "Dan den anden aff det naffn."¹⁴² og allerede på næste side om en ny Dan skriver "DAN den tredje aff det naffn".¹⁴³ Vedel gør derved opmærksom på, hvilken konge der er tale om, hvilket Saxo, med udgangspunkt i Peter Zeebergs oversættelse, ikke har været lige så venlig til.

Disse små tilføjelser viser, at Vedel ikke ønskede at oversættelsen var noget man blot, af ren national pligt, skulle have stående, men en man burde læse og bruge. Den er lige til at slå op i, hvis man søger et bestemt emne, eller hvis man ikke har tid til at læse samtlige 16 bøger, har man et kort overblik i form af opsummeringerne og stamtræerne. Derfor vil jeg argumentere for, at Vedels oversættelse er meget brugervenlig, men også præget af Vedel syn på, hvad der er vigtigt for læseren at tage med sig videre i sin læsning af *Gesta Danorum*.

sin introduktion, at der skelnes mellem på *loff* og *low* og forklarer det som en variation af, hvordan /v/ lyden i udlyd skrives, altså når lyden optræder sidst i ordet. Førstnævnte med *-ff* bruges, når der er tale om en lov som i lovprisning. I sidstnævnte med *-w* er der tale om en lov i mere juridisk forstand, se Karker Introduktion, s. 20. I citatet er der tale om et lovbrud, idet Kette og Vigge har forbrudt sig mod regler for, hvordan man bør kæmpe, ved at være to mod én.

¹⁴⁰ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 4, s. LXI

¹⁴¹ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 3, s. LIX

¹⁴² Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 4, s. LXXXVI

¹⁴³ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 4, s. LXXXVII

Historikeren Vedel

De små tilføjelser og marginbemærkninger kan også ses som et udtryk for Vedels historiske forståelse. Gennem Vedels fortale til oversættelsen, får man som læser en fornemmelse af, at Vedel havde stor respekt for Saxos værk. Dog kan man se i løbet af oversættelsen, at Vedel nærmest irettesætter Saxo, hvor Vedel mener, han tager fejl, eller er blevet forældet. Det ses for eksempel efter oversættelsen af bog 10, hvor Vedel har en lille note, der er sat i en mindre skrift end det andet, måske netop for at markere, at det afsnit ikke er en del af Saxo. Her skriver han:

”Disse Historier / som ere fremsætte vdi denne tiende Bog / finde wi noget anderledis optegnede / besynderlige vdi den Engelske oc Norske Krønike. Men effterdi leiligheden icke vel begiffuer sig/ nu paa denne tid oc stæd / at fordrage saadan wenighed / saa vjtløfftig / som der sig burde oc hørde / bør den gunstige Læsere / at tage Allting i den beste mening. Naarsomhelts dette første Arbeide er fuldent oc Gud oc lycken fororsage / skal alt hues baade her oc anden steds gaais forbi / fliteligen vdi sin bequem tid oc stæd vdredis oc forklaris.”¹⁴⁴

Vedel påpeger altså, at de historier, der kan læses i bog 10, kan findes i andre udlægninger i den engelske og norske krønike. Det lille stykke kan tolkes som, Vedel opfordre læseren til ikke blot at holde sig til Saxos udlægning, men når de er færdige med at læse resten af *Den Danske Krønike*, burde de læse, hvad der står i de andre. Eller i hvert fald holde sig for øje, at de har læst én udgave af historierne. Den sidste sætning kan desuden tolkes som, Vedel indikerer, at han havde et ønske om at skrive sin egen danmarkskrønike og lader det vide, at det arbejde går han i gang med, så snart oversættelsesarbejdet er færdigt.

Et andet eksempel ses i bog 13 om mordet på Knud Lavard, hvor en sanger, der ellers har allieret sig med Magnus, alligevel prøver at gøre Knud opmærksom på den potentielle fare ved en kendt folkevise i samme tema.¹⁴⁵ Her har Vedel en kort note om netop den sanger, hvor han skriver: ”Biscop Robertus Elgensis / som screff tre Bøger / om Sant Knud Hertugis leffnet oc endeligt / siger at denne Sangere hed Siuord / oc handlede anderledis imod Hertugen end her fortælis.”¹⁴⁶ Vedel uddyber ikke, hvad der er anderledes i Biskop Robertus’ udlægning, men påpeger, at de to fortællinger ikke er ens. Saxo har øjensynligt gjort sig en masse til- og fravalg, da han skulle stykke *Gesta Danorum* sammen, og dette har måske været en af de tekster han valgte fra. En anden mulighed er, at biskoppen først

¹⁴⁴ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 10, s. CCXXXIII

¹⁴⁵ Vedel *Den Danske Krønike*, bog 13, s. CCLXXVII-CCLXXVIII

¹⁴⁶ Vedel *Den Danske Krønike*, bog 13, s. CCLXXVII

skriver efter Saxo har færdiggjort sit arbejde, og derfor ikke kunne være taget i betragtning. Uanset hvad, vil jeg mene, at det er et udtryk for Vedels arbejde som historiker der ses her. Det viser, at trods Vedels arbejdsopgave var at oversætte, blev han fanget i sin egen historiske interesse, og følte sig forpligtiget til at gøre opmærksom på det, når noget ikke stemmer.

Vedel synes også at forholde sig kritisk til historierne af skønlitterær karakter. Det ses for eksempel senere i bog 10 i historien om en pige, der blev gjort gravid af en bjørn.¹⁴⁷ Efter den lille historie har Vedel en note, hvor der står: ”Denne Biørn som her omtalis / haffuer veret (kand ske) en merckelig Mand/ met Biørns naffn /huilcken vdi Skou oc skiul trædskeligen haffuer lagd sig effter denne deilige Jomfru / oc affled met hende denne affkom etc.”¹⁴⁸ I noten menneskeliggøre Vedel voldtægtsmanden og gør derved historien langt mere realistisk. Forstået på den måde, at læseren bedre kunne forholde sig til, at en ung pige bliver gjort gravid af en mand ved navn Bjørn, end at de skulle tro på, at en egentlig bjørn havde opnået det samme. Vedel forsøger på den måde at styre, hvad læseren skulle tage med sig fra den historie. At Vedel forholder sig kritisk til fabelstoffet, har Allan Karker pointeret i artikel ”Anders Sørensen Vedel og den danske krønike” og skriver om det, at ”Ganske vist ytre han [Vedel red.] nogen mistillid til fabelstoffet (*Fort. Saxo* s. 16-17)”,¹⁴⁹ og resultatet ses altså her; Vedel forsøger at gøre historien om bjørnen og pigen mere realistisk. Desuden fremstiller han sig selv tydeligt som en historiker, med forståelse for, hvordan man bør tilgå sine kilder, og hvad man kan drage ud af dem. Anderledes ser det dog ud i forbindelse med kong Oluff i begyndelsen af bog 9, hvor Vedel har en marginbemærkning, hvori der står: ”Nogle mene at denne Oluff skulde veret Olger Danske.”¹⁵⁰ Holger Danske er egentlig kendt fra folkeviserne og *Karl Magnus’ krønike* fra 1200-tallet, der dækker en række sagnfortællinger om Karl den Store. En af heltene er Oddgeir danske, eller Ogierr le danois, der i dag er bedre kendt som Holger Danske. Ifølge Vibeke A. Pedersen, er Holger i *Karl Magnus’ Krønike* søn af den danske kong Gøtrik.¹⁵¹ Videre skriver Pedersen, at en forkortet dansk udgave af krøniken blev udgivet af Saxoudgiveren, Christiern Pedersen, i 1534.¹⁵² Muligheden foreligger, at Christiern Pedersen har brugt sagnet om Holger Danske til sin oversættelse og ligeledes flette ham ind som kong Gøtriks søn. En anden mulighed er, at Vedel selv har læst den danske udgave af *Karl Magnus’ Krønike* og har forholdt sig til sagnet som en potentiel historisk kilde.

¹⁴⁷ Vedel *Den Danske Krønike*, bog 10, s. CCXXIII

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Karker, ”Vedel og den danske krønike”, s. 16

¹⁵⁰ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 9, s. CXCV

¹⁵¹ Vibeke A. Pedersen ”Underholdning og oplysning – folkebøger og danmarkshistorie på dansk” i *Dansk litteraturs historie bind 1*, red. Klaus P. Mortensen og May Schack, (København: Gyldendal 2007), s. 134-135

¹⁵² Pedersen, ”Underholdning og oplysning”, s. 136

Ved at virkeliggøre Holger Danskes eksistens, viser Vedel på den ene side sin holdning til folkeviserne som brugbare kilder til historieskrivningen. Netop det kan spejles i moden blandt specielt adelskvinder, der både samlede folkeviser sammen og brugte sågar nogle af dem i deres slægtsarbejde. Det er derfor ikke helt uforståeligt, at Vedel vælger at virkeliggøre sagnhelten. På den anden side viser han en kontinuitet af store daner på tværs af tid og genre. Det kunne derfor tyde på, at Vedel i sin oversættelse er påvirket af de tendenser, der var blandt adelen, hvilket her kommer til udtryk i hans historiesyn. Desuden kommer Vedels syn på visernes sandhedsværdi til udtryk her. Det er altså kun nogle af visegenrene som Vedel tog for historisk kildemateriale. Ridder- og historiske viser kunne man ifølge Vedel godt stole på, men ikke kæmpeviser som fortællingen om pigen og bjørnene kunne gå ind under. Idet kun nogle genrer kan accepteres som pålidelige kan forklare, hvorfor en figur fra den ene genre godtages med det samme mens en hændelse fra en anden genre kræver en forklarende note.

I den forlængelse vil jeg mene, at Vedels oversættelse ikke længere blot er en oversættelse; det er en måde at retfærdiggøre et syn på slægten og kontinuiteten af samme, især blandt adelstanden. I den forlængelse kan Øveraas' model over oversættelsesstrategier inddrages. Ud fra ovenstående har Vedels makrostrategi været præget af adelstanden som hans primære målgruppe, men denne kan muligvis præciseres yderligere. I sin fortale til oversættelsen har Vedel nævnt en række adelsmænd, som han takker for deres støtte og opmuntring under sit arbejde, og nogle af disse ses endda fremhævet som eksempel på adelsslægternes kontinuitet. Her kan man fremhæve tidligere nævnt Bjørn Andersen Bjørn. Desuden, var Peder Oxe og Niels Kaas – sammen med Johan Friis – blandt Vedels primære mæcener, og dem han havde mange historiefaglige samtaler med. Ydermere var det selv samme mænd, der i første omgang bad Vedel om at lave oversættelsen. Det var mænd som Vedel var dybt afhængige af, og ved den sidste af disses død stod han alene tilbage uden formyndere og beskyttere. Jeg vil derfor argumentere for, at det specielt var til rigsråder, Vedel lavede sin oversættelse. Nok skriver han i sit forord at oversættelsen skulle kunne læses af alle dansktalende. Omvendt, som Karker og Friis-Jensen også har påpeget, må hans primære mål have været at fremstille et værk som adlen kunne bruge til at fremvise deres slægts kontinuitet og som spejl for korrekt adelig opførelse. Vedels oversættelses valg er derfor meget tydeligt påvirket af adelstanden og de mænd, der opfordrede ham til arbejdet.

Vedels spejl

Som jeg argumenterede for i sidste afsnit har Vedel set historien som et spejl for korrekt opførelse i adelstanden. Selv bruger han det til at vise den gode kristne opførelse, men jeg vil argumentere for, at Vedel generelt set bruger historien som et spejl til den korrekte adelige opførelse. Eftersom Vedels opgave egentlig var at oversætte, kan der være grænser for, hvad han kunne ændre i oversættelsen, trods det ikke var en selvfølge i 1500-tallet. Om netop dette skriver Allan Karker, at er der ikke tale om en oversættelse, der opfylder ”det moderne krav om samvittighedsfuld gengivelse af originalens udtryksmåde [...] Vedel gjorde intet forsøg på at efterligne Saxos blomstrende og på sine steder stærkt kunstlede stil, og hans oversættelse bør betragtes som et selvstændigt sprogværk.”¹⁵³ Vedel som oversætter er meget interessant i den forstand, at han ofte tilføjer uden at tilføje. Med det menes, at Vedel ved brug af marginbemærkningerne tydeliggør, når der er tale om eksempler på, hvordan herrer og fyrster burde opføre sig. Noterne er Vedels egen og kan ses som kommentarer til teksten. Andre steder ser man i selve oversættelsen Vedels forsøg på at kontekstualisere handlingen for læseren, hvilket er et mere tydeligt indgreb i forhold til den latinske tekst, der skulle oversættes. Med disse indgreb viser Vedel, hvordan historien kan bruges som spejl på slet og ret opførelse.

Tyranner bliver *normalt* ikke gamle

Et eksempel på god opførelse – eller mangel på samme – ses i bog 2, hvor Vedel skriver ”Tyranner bliffue icke gamle.”,¹⁵⁴ hvilket henviser til det korte afsnit om kong Halfdan, en af Frodes tre sønner. De ønskede alle tre at blive konge, hvorfor Halfdan slog sine brødre ihjel og udviklede sig til at blive en tyrannisk hersker, men som der videre står: ”Thi er icke nock at forundre / at den som vaar sit ganske liffs tid en Blodgerig Tiran / døde straa død aff Alderdom / oc bleff icke met vold ihjelslagen.”¹⁵⁵ Det var altså mod al forventning, at tyrannen Halfdan ikke blev slået ihjel, men fik lov at leve til han døde af alderdom. Vedels marginbemærkning understøtter derfor ikke direkte et tydeligt eksempel, men for at understrege pointen om, at det langt fra er alle tyranner, der fik lov at dø af alderdom. Omvendt har Vedel ligeledes påpeget et eksempel på, hvad der kunne bekomme fornemme mænd, der satte sig op imod kongen. I bog 1 ønsker kong Skjold på sine ældre dage at dele magten med sin søn Gram. Det modsætter ”en velbyrdig Sielands Mand / ved naffn Ring”¹⁵⁶ Det ender dog

¹⁵³ Karker, ”Vedel og den danske krønike”, s. 14

¹⁵⁴ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 2, side XXX

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 1, s. VII

med Rings død efter han ellers havde forsøgt at vende menig mand og almue mod denne beslutning.¹⁵⁷ Vedel ser tydeligt en morale her, og han har derfor også understreget den med marginbemærkningen: ”Ring en oprørsk Adelsmand i Sieland/bliffuer slagen ihjel.”¹⁵⁸ med hvilken Vedel advarer mod illoyalitet mod ens konge eller fyrste, da det vil blive straffet hårdt.

I et andet eksempel i bog 7, indikerer to marginbemærkninger kort efter hinanden, at brodermord kan medføre tyranni.¹⁵⁹ Her omhandler det Frode, der bliver misundelig på sin bror, Haralds, succes og sætter sine mænd til at snigmyrde ham. Senere, i forsøg på at skjule sin indblanding, spørger han en mand ved navn Karl om, hvem der myrdede Harald. Hertil svarede Karl, at ”du spører effter den ting / som ingen veed bedre end du selff.”¹⁶⁰ Det er Frodes efterfølgende gerning, Vedel gav noten ”Tiranni.”¹⁶¹ idet Frode lod Karl dræbe for sit svar, da Frode så det som en anklage om brodermord. Jeg vil argumentere for, at eksemplet viser hvordan store forbrydelser som brodermord kan medføre en generel dårlig opførelse overfor sine underordnede. Ikke nok med Frode slog sin bror ihjel, fik han Karl henrette for at indikere Frodes skyld, trods det var berettiget. Den ene dårlige handling kan altså føre til den næste og pludselig er man en tyrannisk herre, hvilket Vedel ikke vil opfordre sin læser til at blive.

Giftermål

Ser man nærmere på de steder, hvor Vedel har forsøgt at oversætte passager så de passer ind i målgruppens hverdagsbillede, kan man benytte sig af Øveraas' model over mikrostrategier i forhold til oversættelsesvalg. Her vil jeg fremhæve passagen i bog 3, hvor Odins søn Balder ønsker at gifte sig med Nanna, men som afviser med følgende begrundelse:

”Teg [Nanna] er icke eders Iffnlige / thi i ere aff hellig affkomme aff Gudernis slect / ieg er it dødeligt Menniske. Det er oc skeet offte tilforn / at Guderne haffue forskut deris wlige. Det er oc icke mueligt/ at saadanne Gifftermaal imellem de høye oc laffue kunde lyckis. Rigsdom oc Fattigdom / høye Herrer / oc wformuendis ringe Almue bequemme icke lenge vel tilsammen. Ia saa høyt som Guderne ere offuer Menniskene/ saa wmueligt er at det Iordiske kand lignis met det Himmelske.”¹⁶²

¹⁵⁷ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 1, s. VIII

¹⁵⁸ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 1, s. VII

¹⁵⁹ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 7, s. CXXXV

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 3, s. XLVIII.

Det er unægtelig i nogle meget verdslige vendinger Nanna beskriver, at forskellen på stand har betydning for om et ægteskab ville fungere, trods der her er tale om et forhold mellem en gud og et menneske. Vedel understreger hendes pointe ved i margin at skrive: ”Ieffnlige tiene best sammen vdi Ecteskaff.”¹⁶³ Egentlig omhandler det i Nanna og Balders tilfælde om, at guder ikke bør gifte sig med mennesker, men de eksempler Nanna giver på, hvordan stand og hierarki kan spille ind handler om den rige og den fattige eller den høje herre og almuen. Det er eksempler som det almene menneske kan overføre til sin egen muligheder i forhold til giftermål. Men ser man i stedet på Zeebergs oversættelse er fokus et andet sted:¹⁶⁴

”Hun svarede at en gud ikke kunne gifte sig med en dødelig. Den enorme forskel imellem dem umuliggjorde sådan en forbindelse. Selv guderne havde det jo med fra tid til anden at ophæve en kontrakt og pludselig bryde en aftale det ikke vat indgået mellem ligeværdige parter. En forbindelse mellem ulige parter var nemlig ikke holdbar, for de høje guder havde aldrig meget til overs for de små folks tilværelse. Overflod og fattigdom kunne ikke trives under samme tag, og mellem strålende rigdom og dyster armod kunne man ikke tænke sig nogen fast og forpligtigende forbindelse. Endelig kunne man ikke slutte bro mellem det himmelske og det jordiske, der fra naturens side var så milevidt forskellige i deres udspring, for mellem himlens pragt og højhed og de dødelige mennesker var der en umådelig afstand.”¹⁶⁵

Hvor Vedel er koncentreret om, at adlen eller den almene læser kunne kontekstualisere pointerne i deres eget liv i sin oversættelse, fokuserer Zeeberg på *racespørgsmålet* om hvorvidt aser og mennesker burde gifte sig, og forholder sig derved til den situation som Nanna egentlig står i. I sin oversættelse viser Zeeberg tydeligt, hvordan Nanna og Balder er fra forskellige slægter og verdner og derfor ikke kan være sammen. Begge oversættelser ender slutvist med Nannas argument om forskellen i ophav, men Vedel drager en parallel til en genkendelig virkelighed for sin målgruppe. Vedels oversættelsesvalg kan ses i sammenhæng med den adelsideologi, der var på udgivelsens samtid samt interessen for slægtsforskning og folkevisenedskrivningen blandt adelsdamerne. Ydermere trådte en lov i 1547 i kraft om, at adels kvinder ikke kan gifte sig under sin stand uden at miste alt sit

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Grunden til Peter Zeebergs oversættelse bliver trukket ind, er for at have en referenceramme til en mere teksttro oversættelse. Det er med udgangspunkt i, at Zeeberg oversætter ud fra et andet oversættelsesparadigme end Vedel og prioritere en ord-for-ord-oversættelse.

¹⁶⁵ Karsten Friis-Jensen og Peter Zeeberg, *Saxo Grammaticus Gesta Danorum Danmarkshistorien*, (Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, København: Gads Forlag 2005), bind 1, bog 3, s. 197, vers 2,9.

jordgods.¹⁶⁶ Det vil sige, at på det tidspunkt, hvor Vedel oversatte, var det ualmindelig vigtigt for kvinder ikke at gifte sig under sin stand. Det var helt simpelt ikke socialt accepteret. Nu er historien om trekantsdramaet mellem Nanna, Balder og Høder ikke et eksempel på en ung pige, der er ved at smide sin stand væk til fordel for sand kærlighed. Tværtimod kan der i dag argumenteres for, at det er lidt af en overscoring, hun kunne have gjort sig med Balder. Ældre litteratur er heller ikke tom for forhold mellem guder og dødelige. I græske og romerske myter ses utallige forhold mellem guder – især Zeus – og dødelige, men som fortællingerne viser, er det ikke en dans på roser med guderne. Zeus' forhold er ofte korte, og skulle man nævne en anden gud, synes Apollon heller ikke at være for heldig i sine forhold. En ville hellere lade sig forvandle til et oliventræ end at være sammen med ham, og en anden kom han til at slå ihjel med en diskos.¹⁶⁷ Forklaringen på hvorfor Nanna netop ikke bør gifte sig med Balder skal findes hos Saxo. Hans udlægning af Balder står i kontrast til den, der findes i Snorres *Edda*. I Snorres *Edda* er Balder og Høder brødre, og den blinde Høder kommer til at dræbe Balder med en pil. Balder, der ikke kunne hentes tilbage fra dødsriget Hel, vil efter regnerok vende tilbage genforenet med Høder. Videre er det Balder, ikke Høder, der er gift med Nanna ifølge Snorre.¹⁶⁸ *Den yngre Edda* menes at være nedskrevet omkring år 1220, og dermed i en kristen verden, hvorfor Snorre også gør opmærksom på, at det han skriver ikke skal tages for troværdige fortællinger af læseren.¹⁶⁹ Snorre må have haft en interesse i at gengive de gamle myter som de var for myternes skyld uden at lade sig influere af kristendommen. Eller måske netop omvendt, har han lånt elementer fra kristne fortællinger, idet historien om den uretfærdigt myrdede Balder og hans rolle efter Ragnarok let kan give associationer til Jesus og hans genopstandelse.¹⁷⁰ Men Saxo synes ikke at have været interesseret i at gøre myterne mere kristen klingende. Som det står tidligere i værket, er Odin ikke en gang en rigtig gud, men et menneske, der fejlagtigt blev tilbedt som en gud.¹⁷¹ Dermed har Saxo ikke haft interesse i at vise Balder som den gode guddom, der ønsker at gifte sig med Nanna, fordi han elsker hende, men fordi han så hende nøgen og blev så fyldt af begær efter hende, at han måtte gifte

¹⁶⁶ Vibeke A. Pedersen, "Slægtshistorie og adelsideologi – C. C. Lyschander" i *Dansk litteraturs historie bind 1* red. Klaus P. Mortensen og May Schack, (København: Gyldendal 2007), s. 277

¹⁶⁷ Se eksempelvis *Ovids Metamorfoser* hvor Apollos forhold, og mange af Zeus' forhold er beskrevet i løbet af værket. Med udgangspunkt i *Ovids Metamorfoser på Dansk* af Otte Steen Due (Gyldendal, 2. udgave, 2. oplag, 2005). Af Zeus/Jupiters forhold kan man nævne Io, der bliver forvandlet til en ko, for at skjule sin utroskab mod Hera/Juno, se *Metamorfoser*, 1. sang, s. 30-32, Apollons forhold henholdsvis til Daphne *Metamorfoser*, 1. sang, s. 26-30 og til Hyacinthus *Metamorfoser*, 10. sang, s. 287-288.

¹⁶⁸ Finn Stefánsson, *Gyldendals Leksikon om nordisk mytologi*, (Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag A/S), s. 21-24

¹⁶⁹ Stefánsson, *Gyldendals nordisk mytologi*, s. 221-222

¹⁷⁰ *Ibid.*

¹⁷¹ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 1, s. XII

sig med hende. Saxo har dermed gjort sit for at holde danerne adskilte fra disse afguder, og på den måde tager afstand fra, at danerne skulle have haft et tæt bånd til de hedenske guder.

For at vende tilbage til Vedel, kan man argumentere for at han har udnyttet Balders dårlige karaktertræk til at vise, at for at bibeholde den fine gode slægt man kom fra, burde man ikke gifte sig uden for sin stand. Dermed har Vedel klart udnyttet en historie til at frembringe sit eget budskab. Videre kan man argumentere for, at ud fra Saxos forståelse af Odin og Balder som falske guder, at det ville være ufint af Nanna at gifte sig med Balder. Alt dette passer fint ind i Vedels makrostrategi med udgangspunkt i en adelig målgruppe. Omvendt besvarer det ikke, hvorfor Vedel og Zeeberg har så vidt forskellige oversættelser og i den forlængelse, hvilken mikrostrategi Vedel kan have benyttet. For at besvare det, kan det være givende at se på Saxos latinske tekst.

Hvis vi ser på et uddrag af de ovenstående citater fra Vedel og Zeeberg, er de store sproglige forskelle markeret i tabellen neden for:¹⁷²

Vedel	Zeeberg	Saxo
Det er oc icke mueligt / at saadanne Gifftermaal imellem de høye oc laffue kunde lyckis. Rigsdom oc Fattigdom / høye Herrer / oc wformuendis ringe Almue bequemme icke lence tilsammen.	En forbindelse mellem ulige parter var nemlig ikke holdbar, for de høje guder havde aldrig meget til overs for de små folks tilværelse. Overflod og fattigdom kunne ikke trives under samme tag, og mellem strålende rigdom og dyster armod kunne man ikke tænke sig nogen fast og forpligtigende forbindelse.	Neque enim stabilem dissonis inesse nexum cum apud excelsos humilium semper fortuna sordescat. Preterea abundantie et egestatis diuiduum contubernium esse, nec inter splendidas opes obscuramque pauperiem firma societatis iura consistere.

Det interessante er her, at gloserne fra den latinske tekst, som de har oversat forskelligt, har rykket ved meget af betydningen i de oversatte tekster. Her er et ord som *excelsos* tolket forskelligt. Selvom Vedel og Zeeberg er enige om, at det er nogen som står i kontrast til den anden part *humilium* ved at være ophøjet. Hos Vedel bliver det tolket i en verdslig og standsmæssig forstand, som adel overfor ikke adelig, mens det hos Zeeberg bliver oversat i et guddommeligt regi med en guddom overfor de små folk – her forstået som mennesket eller andre væsner, som af guderne blev anset for

¹⁷² Først Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 3, s. XLIII; Zeeberg, *Gesta Danorum Danmarkshistorien*, bind 1, bog 3, s.197, v. 2,9; Friis-Jensen, *Gesta Danorum*, bind 1, bog 3, s. 196, v. 2,9 alle med egen markering.

laverestående. I forhold til *excelsos* kommer det an på, om man forstår det som en guddommelig ophøjethed, eller om det markerer nogen, der er mere højtstående i samfundet end andre. Skal ordet ses i den kontekst som er Nannas argument for, at hun ikke ønsker at gifte sig med Balder er det nærtliggende at se det som i en figurativ beskrivelse af *dem i det høje* eller *de høje guder* som Zeeberg skriver. Med udgangspunkt i, at Zeebergs oversættelse som en mere repræsentativ udgave af Saxos latin, kan man diskutere, med hvilken mikrostrategi Vedel har oversat her. Ser man ordvalgene som en morale om, at adelsfolk ikke burde gifte sig under stand, kan man argumentere for, at det er en *tilpasning*,¹⁷³ idet Vedel har tilpasset regler for giftermål mellem guder og mennesker til mellem adlen og almuen. Omvendt bruger Vedel lige her ikke nøjagtig ordene *adel* og *almue*. Videre er ordbogens primære oversættelse af *humilium* og *excelsos* henholdsvis noget lavtliggende eller af lav rang¹⁷⁴ overfor noget højtstående i rang.¹⁷⁵ Dermed er der her ikke tale om en ”illoyal” oversættelse af Saxo, da det modstridende mellem høj og lav bliver gengivet, og man er fristet til at overveje om det faktisk er en ord-for-ord oversættelse. Hvis man derimod læser videre i passagen, er det ikke tilfældet. Nok er mikrostrategier forbeholdt oversættelser på ordniveau, men her må man overveje passagens samlede mening.

De næste oversættelsesvalg man kan tage op er *splendidas opes* og *obscuramque pauperiem*. Først nævnte oversættes af Vedel til *høje herrer* og af Zeeberg til *strålende rigdom*. Egentlig kan man blive lidt forvirret over Zeebergs oversættelse af *opes*, da det mest henviser til en form for magt eller indflydelse, der både kan være militær og politisk. I nogle tilfælde kan det dog også henvise til rigdom og formue.¹⁷⁶ Det er interessant, at Zeeberg ikke har brugt det i en overført betydning som *pragt*,¹⁷⁷ der ville føre tilbage til den føromtalte kontekst, at Nanna ikke ønsker at ægte en gud. Rigdom kan dog også tolkes som en hentydning til menneskenes ringe stand i sammenligning med gudernes. I den forlængelse beskrives hendes svar som en drillende kommentar,¹⁷⁸ og det er derfor en ydmygende måde at afvise Balder på. Altså har Zeeberg brugt denne tolkning af *ops* for at understrege en sarkasme. Vedel oversætter det noget anderledes. *Splendidas* oversætter han ikke som *strålende*, der ellers er den primære forståelse af glosen. I stedet bruger Vedel en mere figurativ betydning af ordet, der henviser til anseelse, berømmelse og det at være fin og fornem.¹⁷⁹ Vedels oversættelse hentyder

¹⁷³ Se tabellen over Øveraas’ mikrostrategier i teoriafsnittet.

¹⁷⁴ ”humilis”, tilgået 4/5-2022 via: <https://latinskordbog.dk/ordbog?aselect=humilis&query=humilium>

¹⁷⁵ ”ex-celsus”, tilgået 4/5-2022 via: <https://latinskordbog.dk/ordbog?aselect=ex-celsus&query=excelsos>

¹⁷⁶ ”opes”, tilgået 12/4-2022 via: <https://latinskordbog.dk/ordbog?select=ops,1&query=opes>

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Friis-Jensen og Zeeberg, *Gesta Danorum Danmarkshistorien*, bind 1, s. 197, v. 2,9

¹⁷⁹ ”splendidus”, tilgået 12/4-2022 via: <https://latinskordbog.dk/ordbog?query=splendidus>

til personer med magt og indflydelse af enten militær eller politisk magt. Jeg vil argumentere for, at Vedel ved at oversætte det til *høje herrer* tydeliggøre skellet mellem adlen og almuen, idet han oversætter *obscuramque pauperiem* til *wformuendis ringe Almue*. Det er netop skellet mellem *høje herrer* og *almue* frem for mellem guder og mennesker, der giver Vedels oversættelse en morale lignende effekt. Vedel giver passagen en anden betydning end den med stor sandsynlighed var tiltænkt af Saxo, og oversættelsesvalget kan ses som en *omskrivning* eller *erstatning* – med brug af Øveraas' begreber. Om de to skriver Øveraas, at de begge bruges i forhold til poesi, men adskiller sig ved, at *omskrivning* er når den ordrette betydning ikke er vigtig for teksten, og *erstatning* er når et udtryk erstattes af noget, der ikke fremgår af kilden.¹⁸⁰ Vedel har nok ikke ment, at Saxos ordrette betydning var uvæsentlig, men har i stedet set sit snit til at kontekstualisere problematikken. Derfor vil jeg argumentere for, at der er tale om en *erstatning*. Omvendt kan man argumentere for at Zeeberg har lavet en *indirekte oversættelse*,¹⁸¹ idet han har oversat den overførte betydning frem for en direkte oversættelse. Dog beskriver Øveraas denne strategi ved at det forudsætter, at den indirekte betydning er mere vigtig end den direkte. Videre bruges strategien ofte ved oversættelse af faste udtryk.¹⁸² Uden at dykke for meget ned i Zeebergs bagvedliggende tanker om sin oversættelse, har han muligvis set det vigtigst at oversætte den mening Saxo havde, men i vendinger der var mest ordrette med Saxos latinske ordvalg. På den måde er Øveraas' strategier muligvis ikke fyldestgørende til at sætte ord på Zeebergs oversættelsesstrategi, men *indirekte oversættelse*, er måske det tætteste man kan komme på det her.

Der er dog noget ved måden, Vedel bruger ordet *almue* på, der henleder til en mistanke om, at den nutidige forståelse og Vedels forståelse af ordet ikke er den samme. Ordret bruges også tidligere som i bog 1, hvor han skriver om Toste Slyngel: "Hand plagede den fattige Almue saa saare / at de kallede hannem icke andet end Tosten hin onde."¹⁸³ og efter Amleth slog sin sted far ihjel i bog 4 skriver han: "indtil hand hørde oc fornam / huad Dom oc mening den Menige mand oc wbestandige Almue sagde om saadan hans Gierning."¹⁸⁴ Senere på samme side skriver han i en marginbemærkning: "Amlets tale til den menige Almue."¹⁸⁵ I dag forstår man ved ordet *almue* som en beskrivelse af en befolkning i jævne eller små kår på landet,¹⁸⁶ men det har ikke altid været tilfældet. Slår man op i *Salmonsens konversationsleksikon* anden udgave fra 1915-1930, ses *almue* som et fællesnordisk

¹⁸⁰ Øveraas, *10 faldgruber*, s. 40; s. 42

¹⁸¹ Se Øveraas, *10 faldgruber*, s. 39

¹⁸² Øveraas, *10 faldgruber*, s. 39-40

¹⁸³ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 1, s. XVII

¹⁸⁴ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 4, s. LXIII

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ "almue"

ord, der før har betegnet ”hele Folket, især: Rigets fri og myndige mænd”.¹⁸⁷ Gennem middelalderen nærmede betegnelsen den vi har i dag og blev endegyldigt slået fast i Danske Lov i 1683, men allerede i 1510 havde Christiern Pedersen i sin *Vocabularium*¹⁸⁸ oversat *plebs* til *almue*.¹⁸⁹ Tages der udgangspunkt i, at Vedel har benyttet sig af denne ordbog, eller i det mindste har været enig i Pedersens oversættelse, skal betydningen af *almue* i alle ovenstående eksempler ses som småfolk fra landet set i kontrast til mere privilegerede samfundslag som adlen. I forhold til Toste Slyngel, giver oversættelsen til *almue* mening, da det er meget muligt, at han har haft større succes med at chikanere bønder end højere samfundslag. I forhold til Amleth kan der til gengæld opstå tvivl. Ser man på konteksten og historien om Amleth ville det være mere nærtliggende, hvis der var tale om en af de tidligere betydninger af *almue* som *hele folket* eller *rigets frie og myndige mænd*, da dem Amleth holder en tale for, er de samme mænd der har magten til at udpege Amleth til den nye konge i Jylland. Der må derfor ligge mere i betydningen af ordet *almuen*, end der gør hos Pedersen. Omvendt er der også til fortællingens kontekst, at Amleth har dræbt samtlige mænd, der havde magten til at kunne gøre ham til konge kort inden han dræbte sin farbror. Der kan dermed være opstået en form for *do ut des* situation, hvor egentlige jævne folk blev enige om at lade Amleth blive konge mod den *betaling*, at de indtrådte på de nu åbne magtpositioner i området. Altså: almuefolk blev enige om at gøre Amleth til jysk konge, og Amleth gjorde de enige almuefolk til adelige. Tolkes historien sådan, er der alligevel tale om den forståelse af *almue* som Pedersen definerede ud fra det latinske *plebs*. For nu at vende tilbage til Nannas argument, der gik på, at de *høje herrer* og den *uformuende ringe almue* ikke ville få en skøn tilværelse sammen i længden, er det ud fra ovenstående tydeligt, at Vedel her laver en henvisning til sine samtidige adelsstand om aldrig at gifte sig under stand. Derved har Vedel igennem en lille historie fra mytisk tid kunnet give en løftet pegefinger om, hvorledes adlen burde begå sig i ægteskab.

I forhold til Vedel som oversætter fortæller dette os to ting. For det første har Vedels mikrostrategi her været at indskrive en mening, der ikke eksplicit kommer til udtryk i den latinske tekst. Vedel har været optaget af at gøre passagen relevant for sin modtager og har derfor formet sin oversættelse derefter. For det andet fortæller det noget om, hvordan sprog ændrer sig gennem tid, og at en oversættelse kan være præget af det faktum. Hvis Vedel var påvirket af Christiern Pedersens Latinsk-dansk Ordbog og dermed hans forståelse af *almue* som *plebs*, underbygger det blot pointen om, Vedel

¹⁸⁷ Professor V. Dahlerup, ”Almue”, i *I Salmonsens konversationsleksikon bind I: A-Arbejdsgilder Anden udgave*, redigeret af Chr. Blangstrup (København: A/S J. H. Schultz, 1915), s. 559

¹⁸⁸ ”Christiern Pedersens Vocabularium ad usum dacorum (Paris 1510; LN 216)”, tilgået 15/4-2022 via: <http://renæssancesprog.dk/ordboger/ordbogssoegning/ordboger/om-ordboegerne/christiern-pedersen-1510>

¹⁸⁹ Dahlerup, ”Almue”, s. 559

oversætter med relevans for sin målgruppe. Bruges det i stedet som betydningen før Christiern Pedersens Latinsk-dansk Ordbog, altså som det hele folk, kan Vedels oversættelse også ses i Nannas sammenhæng. Er *almue* her en betydning af folk kan *høje herrer* tolkes som højerestående væsner. Det er selvfølgelig en mulighed, at Vedel har brugt *almue* af den ældre betydning, men ud fra de andre nævnte steder, hvor ordet også bruges, vil jeg argumentere for, det ikke er tilfældet, og at Vedel har brugt Christiern Pedersens ordbog. Alt dette leder frem til, at Vedels mikro- og makrostrategi er med udgangspunkt i adelstanden som modtager. Dog viser diskussionen af det lille ord *almue* og brugen af samme, at man bør holde sig for øje, at sprogforståelsen ændrer sig, da en ændring af et lille ords betydning kan ændre en hel passages samlede betydning.

Slægten eller individet

Idet Vedel eksemplificerer normer for giftermål blandt adlen, kan det være et udtryk for samtidens syn på forholdet mellem slægt og individ. Her bør individet indordne sig hvad der er i slægtens interesse.¹⁹⁰ Den holdning kom også til udtryk i folkeviserne, der, som nævnt, i 1500-tallet havde stor popularitet blandt adlen. Vigtigheden af slægtens ære kommer ligeledes til udtryk i bog 4, hvor Vedel – i en marginbemærkning – fremhæver ”Faderrlig kierlighed.”¹⁹¹ Faderkærligheden ses i forbindelse med Kong Vermunds søn, Uffe, der kæmper for både sit lands og for sin faders ære. For at vise landet som et stærkt kongedømme, ønsker han, at gøre bod på en tidligere ugering i tvekamp, hvor to daner kæmpede mod én i tvekamp, hvilket ellers stred imod gamle anerkendte love.¹⁹² Her beskrives det, at Vermund hellere ville følge sin søn i døden end at se landet blive overtaget. Da Uffe vandt, græd Vermund.¹⁹³ Man kan diskutere om det så egentlig er et eksempel på faderlig kærlighed, eller om det er faderlig stolthed. Det var landets fald, der kunne sende Vermund i døden, ikke sønnens. Jeg vil i den forlængelse argumentere for, at Vermund hellere ville gå i døden end at leve med erindringen om en søn, der ikke kunne opretholde hverken landet eller familiens ære. Glædes tårerne kan selvfølgelig også være fremkaldt af stolthed over, at sønnen kunne nedkæmpe to modstandere, men eftersom Vermunds livsønske steg i takt med Uffe sikrede sig landets fremtid,¹⁹⁴ har de nok også været af lettelse over landet forblev på danernes hænder.

¹⁹⁰ Pedersen, ”Folkeviser”, s. 160-162

¹⁹¹ Vedels oversættelse, bog 4, s. LXXV

¹⁹² Se Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 4, s. LXXII, hvor Kede og Vige sammen slår Aldis af Sverige ihjel og derved bryder ”alle ærlige gamle Kempe sæduane.” samme side.

¹⁹³ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 4, s. LXXV

¹⁹⁴ Ibid.

Vedels eksempler om giftermål og faderlig kærlighed/stolthed understøtter tanken om slægten som vigtigere end individet. Det er en klar forlængelse af Vedels syn på arv, hvor han, som nævnt, mente, at gode egenskaber gik i arv. Derfor fik han Nannas argumentation til at lyde som om hende og Balder var af hver deres stand, og ikke hver sin race, og når Vermunds faderkærlighed er i klar sammenhæng med Uffes bedrifter og som vogter af familien og landets ære.¹⁹⁵ Det er altså vist her, hvordan Vedel enten ved marginbemærkninger eller bestemte ordvalg i oversættelsen, viser de gode og dårlige eksempler på herrer gennem tiden. Historiens spejl bliver et opdragende element, som Vedel lægger ud til læseren. Vedel har på den måde præsenteret eksempler på, hvordan man er en god herre, og viser hvordan slægterne kunne opretholde de gode værdier, der gav familien et godt omdømme. Derigennem vil jeg argumentere for, at det ligeledes er et udtryk for ideen om kontinuitet i adelsstanden, hvilket også er et gengående element i oversættelsen.

Kontinuitet og adelsideologi

Det er tydeligt, at det har været vigtigt for Vedel at vise hvor fæstnet adelsstandens position og magt var i samfundet med historiske belæg. Det ses allerede i bog 1, hvor han skriver om Humbles kroning: ”Efter Dans død oc affgang / bleff Humble vduald til Konge i sin Faders sted / ligeruiss som i de dage vor vedtagne skick oc seduane. Thi naar mand skulde kaare nogen til Konge / da ginge de beste sammen vdi raad / som skulde det samtycke”.¹⁹⁶ Til passagen har Vedel sat en marginbemærkning, hvor der står, at det er ”Seduane at kaare Konge vdi Danmark”.¹⁹⁷ Vedel danner her en parallel mellem *de bedste* og samtidens adel, idet det stadig i 1500-tallet var ved rigsrådet, den nye konge blev udpeget. Derved viser Vedel en kontinuitet af adlens position i medbestemmelsen af rigets nye konge ved at trække den tilbage til Dan og Angel; altså en sædvane, der har eksisteret siden rigets tilblivelse. Senere i samme bog skaber han en tydelig identificering med kong Skjold, idet Vedel skriver: ”Vor Danske Kempe Skiold fick offuerhaand / oc der hand haffde slaget den anden ihiel / gjorde hand sig all Tydsk nation skatskyldig.”¹⁹⁸ Det interessante ved den nationale identificering med kong Skjold er, at det er Vedel, der har indsat ordet *vor* i teksten og dermed går uden om Saxos egentlige

¹⁹⁵ Dog vil jeg argumentere for, at Vedel faktisk påpeger muligheden for, at man kan skabe dårlig opførelse trods ellers nedarvede gode værdier. Som nævnt tidligere synes han at indikere med en marginbemærkning, at et brodermord, ovenikøbet på en meget vellykket bror er så godt som ensbetydende med tyranni. Her er der altså tale om et adfærdsmønster der endte med at gøre Frode tyrannisk; altså et skrækeksempel på hvordan man ikke burde opføre sig.

¹⁹⁶ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 1, s. III

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 1, s. V

beskrivelse af den tidligere konge. Det, at Vedel her har lavet en *tilføjelse*,¹⁹⁹ viser hans ønske om at understrege danernes store bedrifter, som vi kan være stolte af og bør forsøge at efterligne for at opretholde kontinuiteten især blandt adlen.

Det er vist før, at Vedel har fremhævet nogle slægter hist og her gennem oversættelsen, men en slægt synes at få mere opmærksomhed end andre: Hvideslægten. I løbet af bog 14 gør Vedel et ophold i oversættelsen og skriver, at siden der er indtil videre er blevet skrevet så meget om Skialm Huide, ville det måske gavne med en oversigt over dennes børn og børnebørn. Det interessante her er i og for sig ikke Vedels udlægning af Skialms afkom, men faktisk de der kom før Skialm. Vedel har nemlig forsøgt at give Hvideslægten en længere bagud rækkende grundlæggelses myte end blot den om Skialm Huide som forfader. I stedet nævner Vedel en Slage som den første af Hviderne tilbage fra hedensk tid, og skulle angiveligt have grundlagt byen ”Slagelse / oc ligger (som mand mener) der hart hos begraffuen vdi en Høy.”²⁰⁰ Slage skulle have fået sønnen Tocke Trylle, der ifølge Vedel skulle være den første i slægten til at lade sig kristne. Vedel nævner også, at vi allerede blev introduceret til Tocke i bog 10,²⁰¹ i hvilken der er en lille note til ham: ”Mand mener/ at denne Toke vaar Slags søn / aff huilcken Ottinkar huide / Skialm huide oc Erckebishop Absalon met andre deris affkom / skulle haffue deris første Oprindelse aff Hednske hus oc byrd.”²⁰² I citatet nævnes den næste i rækken af Hvider: Ottinkar, eller Odinkar. Omme i Vedels register henviser han til side CCXXI, hvor der står at Otincker huide overtog et bispedømme fra Fulbert, der selv havde overtaget det fra Leffdag, og at Otincker var meget rundhåndet og gav næsten alt han ejede til kirken.²⁰³ Otincker skulle videre have Skialm og en anden til sønner eller til ”Brødre Børn”.²⁰⁴ Det synes Dansk Biografisk Leksikon (DBL) ikke at være enig i. Her mener man, at Skialm var søn af den ”ellers ukendte Toke Trylle”,²⁰⁵ men kan ikke spores længere tilbage.²⁰⁶ Desuden er Odinkar ifølge DBL slet ikke en del af Hvideslægten, men af en jysk høvdingeslægt.²⁰⁷ Men hvorfor bruge så meget tid på at spore Absalons slægt endnu længere tilbage, end Skialm, når Vedel ikke rigtig får noget ud af det. Blandt de mange rigsråder som Vedel nævner i sit forord, er der ikke nævnt nogen Hvider. Og dog; Karsten Friis-Jensen, der

¹⁹⁹ Det vil sige, at Vedel har tilføjet noget til sin oversættelse, som hverken fremgår direkte eller indirekte af kildeteksten, se Øveraas, *10 faldgruber*, s. 37

²⁰⁰ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 14, s. CCCLVIII

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 10, s. CCXIII

²⁰³ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 10, s. CCXXI

²⁰⁴ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 14, s. CCCLVIII

²⁰⁵ Jørgen Olrik (Hans Olrik), ”Skjalm Hvide”, i *Dansk biografisk leksikon XI*, Red. Povl Engelstoft og Svend Dahl, (København: J. H. Schultz Forlag 1937), s. 34

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Ellen Jørgensen, ”Odinkar” i *Dansk biografisk leksikon XVII*, Red. Povl Engelstoft og Svend Dahl, (København: J. H. Schultz Forlag 1939), s. 358

også har behandlet Vedels neddykning i Hvideslægten nævner en restauration af en heraldisk frise i Sorø kirke. I den forbindelse menes der, at Skjalm, Absalon og Esben Snare fik tilføjet deres våbenskjold – trods de levede før det kom på mode. Videre blev Erik Valkendorfs våbenskjold tilføjet, hvis brorsøn Christoffer Valkendorf,²⁰⁸ Vedel faktisk nævner i forordet.²⁰⁹ Friis-Jensen mener, at det er et klart udtryk for Vedels holdning til at bruge Saxo som et ”adels-spejl”,²¹⁰ og har tidligere i artiklen påpeget, at fordi der var store krydsninger mellem slægterne i 1500-tallet, kunne man ikke undgå at komme i forbindelse med andre slægter end sin egen i det genealogiske arbejde. Derfor var interessen i slægtshistorie heller ikke hårdt fokuseret på egne slægter.²¹¹ Det skal dog nævnes, at det ikke kun var Vedel, der havde interesse i, at ophøje Hvideslægten. Ser man på den latinske tekst har Saxo selv kaldt den Odinkar, der overtog bispedømmet fra Fulbert, for den *hvide*: ”Othincarus Albus”.²¹² Det er altså Saxo, der i første omgang sætter Odinkar i forbindelse med Hvideslægten på trods af, der ikke synes at være nogen sammenhæng. Uden at dykke for meget ned i Saxos hoved og tanker, der kunne lægge bag at sætte Odinkar i familiær relation med Absalon, kunne det være, at Saxo ønskede at ophøje sin arbejdsgivers slægt mest muligt. Det gjorde han ved at vise, at slægten gennem Odinkar havde tradition for at have dygtige og anderkendte biskopper, hvilket kun understøttede Absalons position som biskop og senere ærkebiskop. Uanset hvad, viser det, at adelsideologien eller i hvert fald interesse for store adelsslægter har eksisteret længe før Vedels oversættelse. Vedel har blot taget del i moden, og brugt den til at ophøje afdøde såvel som samtidige personer, samt deres gerninger.

Vedels (varierende) sprogbrug

Eftersom Vedel har en meget tydelig målgruppe i form af adelstanden, synes der ligeledes at være udtryk for, at Vedel har haft et ønske om at skrive oversættelsen i et håndgribeligt dansk for læseren. Det ses blandt andet med ordet *skjoldmø* eller ”Skelmøer”,²¹³ som det nogle steder saves.²¹⁴ Det

²⁰⁸ Friis-Jensen ”Vedels Saxo”, s. 19-21

²⁰⁹ ”Fortale” ved Saxo i Vedel, *Den Danske Krønike*, s. 21

²¹⁰ Friis-Jensen, ”Vedels Saxo”, s. 22

²¹¹ Friis-Jensen, ”Vedels Saxo”, s. 20

²¹² Friis-Jensen, *Gesta Danorum*, bind 1, bog 10, s. 652, v. 13,1

²¹³ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 7, s. CXLIII

²¹⁴ Det antages ikke, at der er tale om en trykfejl, da Vedel bruger begge stavemåder, *skelmø* og *skioldmø*, næsten lige meget. Dette kan være udtryk for en manglende officielle retningslinjer for retstavning, der først udvikles i løbet af 1700-tallet, trods private normdirektiver allerede i 15- 1600-tallet: Se Henrik Galberg Jacobsen, ”Retskrivningshåndbøger” i *Dansk Sproghistorie bind 1, Dansk tager form*, red. Ebba Hjort, (Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Aarhus Universitetsforlag, 2016), s. 258-259. Omvendt er der større chance for en ensartet stavemåde i de trykte tekster end i de håndskrevne: Se Hanne Ruus ”Ældre nydansk” i *Dansk Sproghistorie bind 2 Ord for ord*, red. Ebba Hjort, (Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Aarhus Universitetsforlag, 2018), s. 57. Dog kan de forskellige stavemåder være et udtryk for Vedels ønske om varieret sprogbrug (se senere i afsnittet), hvilket også ville forklare hans vekslen mellem *oc* og *och* samt mellem *er* og *est*: se Vedel ”Fortale” ved Saxo i Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 6, s. CXXVI; bog 5, s. LXXXVII.

interessante her er, at Vedel bruger *skjoldmø* som var det et hverdagsudtryk, som alle kendte på dette tidspunkt, hvilket det måske også har været. Ordet kommer af det norrøne *skjalmær*, og optræder som *skiaelmæ* i *Rimkrøniken*.²¹⁵ Ordet har dermed været kendt for dem, der har læst *Rimkrøniken*, hvilket Vedel med stor sandsynlighed havde. Desuden må det som et norrønt ord have udviklet sig med tiden. Det er ikke til at sige, om det er blevet glemt mellem hedensk tid og reformationen, men det må have været kendt fra sagaer og mytefortællinger. Det påfaldende i forhold til dets optræden i saxooversættelsen er, at når kvinderne omtales i Saxos latinske tekst, beskrives det som at tage del i sørøveri. For eksempel står der hos Vedel om Alvild at: ”Aff disse Skelmøer bleff hun kaaret til deris ypperste Hoffuet”,²¹⁶ mens der hverken hos Saxo eller den nyere oversættelse foretaget af Peter Zeeberg ikke er nævnt noget om skjoldmøer. I den latinske tekst bliver Alvild ”piratice princeps”,²¹⁷ altså den første blandt piraterne, eller som Zeeberg oversætter det til: ”sørøverhøvding”.²¹⁸ Senere bruger Vedel ordet til at omtale kvinderne, der kom for at kæmpe for kong Rings i bog 8: ”Naturen haffde giffuet disse Quinde personer Mands Hierter. Vebiorge vaar ocsaa aff samme Skelmøers selfskaff”,²¹⁹ og understreger deres tilstedeværelse i passagen med den korte marginbemærkning ”Skelmøer.”²²⁰ Hos Zeeberg er de blot beskrevet som personer, ”naturen havde skænket mandsmod i kvindekroppe.”²²¹ Andet steds bruges det kun i marginbemærkningen, som ved beskrivelsen af Lathgerthe, hvor Vedel i teksten blot skriver: ”Lathgerthe /sō haffde Mands hu / hierte oc haand at stride imod sine Fiender.”²²² mens der i marginbemærkningen står uddybende om hende: ”Liuthgertha en duelig Skioldmø.”²²³ I Saxos latin står der, at hun var ”en trænet kvindelig kriger”,²²⁴ som Zeeberg oversætter ”perita bellandi foemnia”²²⁵ til. Man kan med fordel dykke lidt længere ned i Saxos forhold til *skjoldmøer* – eller de kæmpende kvinder – da det kunne have indflydelse på, hvordan både Vedel og Zeeberg har oversat det. Niels Henrik Holmqvist-Larsen forsøgte i ”Møer, skjoldmøer og krigere”, at undersøge

²¹⁵”Skjold; skælmø”, tilgået 19/4-2022 via: <https://kalkarsordbog.dk/ordbog?query=skjold>

²¹⁶ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 7, s. CXLIII

²¹⁷ Friis-Jensen og Zeeberg, *Gesta Danorum Danmarkshistorien* bind 1, bog 7, s. 462, v. 6,4

²¹⁸ Friis-Jensen og Zeeberg, *Gesta Danorum Danmarkshistorien*, bind 1, bog 7, s. 463, v. 6,4

²¹⁹ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 8, s. CLXV

²²⁰ Ibid.

²²¹ Friis-Jensen og Zeeberg, *Gesta Danorum Danmarkshistorien*, bind 1, bog 8, s. 511, v. 2,4

²²² Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 9, s. CXCVI; Stregen i *sō* er en nasalstreg, der i ældre nydansk sprogperiode blev sat over vokaler for at markere, at der efter den skulle indsættes enten *n* eller *m*, der begge er nasallyde. Dette var en tradition, der blev videreført fra håndskrifttraditionen over i bogtrykkerkunsten, se Hanne Ruus ”Ældre nydansk” i *Dansk Sproghistorie bind 2*, (red. Ebba Hjort, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Aarhus Universitetsforlag 2018), s. 59. I citatet vil er det nærliggende, det er nasalen *m* der indsættes så det lyder *Lathgerthe / som haffde Mands hu* osv. Der ses en meget streng lige højre margin af teksten. Det kan muligvis være for et opretholde et æstetisk udtryk af den trykte tekst.

²²³ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 9, s. CXCVI

²²⁴ Friis-Jensen og Zeeberg, *Gesta Danorum Danmarkshistorien*, bind 1, bog 9, s. 587, v. 4,2

²²⁵ Friis-Jensen og Zeeberg, *Gesta Danorum Danmarkshistorien*, bind 1, bog 9, s. 586, v. 4,2

Saxos kvindesyn og ser i den forbindelse på beskrivelserne af skjoldmøer i *Gesta Danorum*. Også han påpeger, at Saxo ikke selv bruger begrebet på trods af, man ser det i både en latinsk og nordisk udlægning i Saxos sam- og eftertid. Her beskriver han, at i den latinsproget Rydårbogen ser man skjoldmøer som *skalmøer* og i den norrøne *Sögubrots* fremstilling af Bråvallaslaget som *Skialldmær*.²²⁶ Der har altså været muligt for Saxo, at bruge *skjoldmø* som begreb selv, men har valgt ikke at gøre det. Som det tidligere er blevet diskuteret har Saxo haft et ønske om at vise en tilknytning til Rom og i Italien, og det kan derfor under, at Saxo heller ikke kalder disse kæmpende kvinder for *amazoner*. Holmqvist-Larsen behandler også denne betragtning og skriver, at han kunne være støt på amazoner i kilder af romerske historiker Justinus og den romerske forfatter Valerius Maximus, der begge var store stilistiske forbilleder for Saxo.²²⁷ Men Saxo bruger ikke *amazone* til at beskrive danneres kvindelige krigere. Holmqvist-Larsen diskuterer, at årsagen herfor er, at Saxo mente, at de netop ikke var hinandens ækvivalenter, for som han skriver:

”Amazonerne var jo et folkeslag – en etnografisk gruppe som cynocephaler, antropofager og troglodytter, der lever udenfor eller på kanten af civilisationen. [...] Saxo’s kæmpende kvinder er derimod ikke et specielt folkeslag. De er kvinder i samfundet, ofte højættede som Alvilde og Ladgerd, der af en eller anden grunde bryder ud af deres vante rolle.”²²⁸

Saxo har altså valgt ikke at præcisere de kæmpende kvinders rolle trods sproglig rig mulighed herfor. Ud fra en tidligere kort analyse af Saxo som forfatter og hans værk mener Holmqvist-Larsen, at Saxo lader disse kvindelige krigere, som han har mødt i sagnstoffet ”får lov til at udfolde sig, fordi den rette orden endnu ikke er sat igennem.”²²⁹ Med *den rette orden* menes kristendommen, idet han tidligere argumentere for bog 8 som et skel mellem hedensk og kristen tid. Her argumenterer han for, at skellet viser, hvordan der i ukristelige samfund kunne leve stærke kvinder, men med kristendommens indførelse i landet forsvinder de ind i deres ”rette underordnede placering.”²³⁰

At Saxo ikke bruger *skjoldmø* som begreb til at beskrive de kæmpende kvinder, siger noget om Saxo som formidler af historien. Han anerkendte, at de har eksisteret i hedenskperiode, men præcisere dem ikke i forhold til de kilder og udlægninger, der eksisterede i hans samtid, hvilket kan ses i forhold til hans kristelige forståelse af kvindens plads i samfundet. Man henledes nu til spørgsmålet om det

²²⁶ N. H. Holmqvist-Larsen, ”Møer, skjoldmøer og krigere”, *Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning*, 93 (1983): 40

²²⁷ Holmqvist-Larsen, ”Møer, skjoldmøer og krigere”, s. 42

²²⁸ Holmqvist-Larsen, ”Møer, Skjoldmøer og krigere”, s. 43

²²⁹ Holmqvist-Larsen, ”Møer, skjoldmøer og krigere”, s. 57

²³⁰ Holmqvist-Larsen, ”Møer, skjoldmøer og krigere”, s. 35

på samme måde kan sige noget om Vedel og hans kvindesyn idet han bruger begrebet. I et stadigt kristent samfund har Vedel ikke interesse i at opfordre en masse adelsdamer eller -piger til at gå i krig. Videre bruger Vedel heller ikke *skjoldmø* i selve oversættelsen hver gang, han mener, de optræder, men gør opmærksom på deres tilstedeværelse ved at nævne det i marginbemærkningerne. Det kunne dermed tyde på, at det var vigtigt for Vedel at vise, der i fordums tid havde været stærke krigeriske kvinder, der kunne slå fra sig, men at de hører fortiden til. Desuden står de ikke nævnt i emneregisteret bagerst i bogen, og det er en mulighed, at Vedel ikke har ønsket at gøre opmærksom på kvinderne i sig selv, men på ordets eksistens. Det er i hvert fald ikke utænkeligt, hvis man læser Marita Akhøj Niensens artikel ”Vedel og den danske stil”, hvor hun blandt andet gør opmærksom på, at Vedel var meget optaget af det, han kaldte *det gamle gotiske sprog*. Hertil lavede han glosseliste ud fra primært norrøn litteratur, men også fra norske renæssanceværker.²³¹ Vedel er med stor sandsynlighed stødt på ordet *skjoldmø* i løbet af sin gennemgang af litteraturen, og ladet det blive et af de samtidige norske udtryk, hvilke Akhøj Nielsen videre påpeger, Vedel optog i sin egen sprogbrug i for eksempel Saxooversættelsen.²³² Som oversættelses valg viser det, hvordan Vedel vælger at tilføje et begreb, som Saxo bevidst valgte ikke at brug i sin latinske tekst. Spørgsmålet er om, det er en egentlig *tilføjelse*, hvor der bliver tilføjet noget – som hverken indirekte eller direkte fremgår af kilde teksten – eller om det i stedet er en *eksplicitering*, hvor noget indirekte bliver gjort direkte.²³³ En tilnærmelse på hvilken af dem der er tale om vil principielt kræve et større indblik i Saxos tanker bag undladelsen af *skjoldmø* og hans forståelse af begrebet. Alligevel vil jeg argumentere for, at Vedel med kendskab til de sagn hvori skjoldmøer forekommer, brugte en *eksplicitering*, idet han vidste, det var en egentlig gruppe af kvinder, der er tale om og dermed blot ekspliciterede deres eksistens ved at bruge et eksisterende begreb til at betegne dem.

At Vedel indsætter et ord som *skjoldmø* nogle gange, men ikke andre, kan Akhøj Nielsen muligvis også svare på. Ifølge hende har Vedel et meget varierende og rigt sprogbrug. Her henviser hun til Vedels ligprædiken over Johan Friis fra 1571, hvor han i løbet af et meget kort afsnit skifter mellem flere udtryk for *begrave*:

²³¹ Marita Akhøj Nielsen, ”Vedel og den danske stil”, *Studier i Nordisk 2004-2005*, (2004s): 51

²³² *Ibid.*

²³³ Øveraas, *10 faldgruber*, s. 37

”Her *forskaffer* hand først Saræ en hederlig *jordfærd*. Oc siden selff/ effter at hand er vorden Mæt aff dette Liff o chendød/ *begraffuis* sammenstæds aff sine Sønner Isaac oc Ismael. Isaac desligest met sin Hustru Rebecca/ *henleggis* her hoss sine Forældre/ aff sine Sønner Esau oc Iacob.”²³⁴

Det lille stykke viser meget tydeligt, hvordan Vedel gjorde en dyd ud af at variere sit sprog ved synonyme. Det er muligvis også det, der er gjort i Saxooversættelsen, hvor Vedel i stedet for at kalde kvinderne for sørøvere, har varieret sprogbrugen og nogle steder kaldt dem for skjoldmøer. Det kan derfor ses som et udtryk for, at Vedels stilistiske arbejde både var fæstnet i hans fascination af sprog og sproghistorie samt et ønske om at variere sin sprogbrug.

Et andet sted hvor man får en fornemmelse af Vedel varierer sit sprog er ved beskrivelserne af de rige og højtstående mænd i samfundet. Et af de første eksempler man støder på er i bog 1, hvor der står: ”Dan oc Angul / Humbles sønner / vaare de første Herrer oc Høffdinge/ som regerede i Danmarckis Rige”,²³⁵ hos Zeeberg er de ”herskere”²³⁶ for Saxos ”rectores”.²³⁷ Vedel har her både gjort dem til herrer og høvdinger, mens de blot er herskere hos Zeeberg. Jeg vil i den forlængelse argumentere for, der i Vedels oversættelse er tale om en metrisk eller grammatisk overvejelse idet der er tale om to personer, derfor skal titlerne ligeledes beskrives i flertal. Omvendt kan der være tale om en skelnen mellem de to – ikke kun mellem Dan og Angel, men ligeledes mellem *høvding* og *herre*. Det er muligt, at Vedel har lagt vægt på, at selv om de begge blev kåret til regenter i Danmark, er det kun Dan, der ses som danernes primære stamfader, idet Angel senere blev konge i England.²³⁸ Det kommer an på, hvad Vedel har forstået ved de to ord. *Herre* henviser, ifølge Ordbog over det danske Sprog, til en mand af fornem stand og rang og har magt eller myndighed,²³⁹ mens *høvding* ses som overhovedet for en stamme eller et folk, eller som en leder af en del af et folk såsom en leder af en militær enhed eller en embedsmand over et område.²⁴⁰ Har Vedel fulgt disse forståelser, er det muligt, Vedel har forholdt sig til den tid, Dan og Angel skulle have levet; i hedensk tid med høvdinger som overhovedet for en gruppe mennesker. Fordi Angel ikke fortsatte sin position i Danmark, kan Dan ses som eneheriker over danerne, hvilket kan forklare, hvorfor der hos Vedel både er tale om

²³⁴ Vedel 1571c: Anders Sørensen Vedel: *En Predicken som skeede vdi Erlig Velbyrdig oc Gudfryctig mands/ salig Iohan Friis begraffuelse vdi Kiøbenhaffn/ den nittende dag Decembris/ Aar effter Guds byrd M.D.LXX.*, i Nielsen ”Vedel og den danske stil”, s. 55. Egen markering.

²³⁵ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 1, s. III

²³⁶ Friis-Jensen og Zeeberg, *Gesta Danorum Danmarkshistorien*, bind 1, bog 1, s. 87, v. 1,1

²³⁷ Friis-Jensen og Zeeberg, *Gesta Danorum Danmarkshistorien*, bind 1, bog 1, s. 86, v. 1,1

²³⁸ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 1, s. III

²³⁹ ”Herre” tilgået 21/4-2022 via: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=herre>

²⁴⁰ ”Høvding” tilgået 21/4-2022 via: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=høvding>

høvding og *herrer*. Dette perspektiv kan understøttes af Vedels kongeregister bagerst i bogen. Her er nemlig kun Dan, der beskrives som Danmarks første konge: ”1. Dan/ første Konge i Danmarck.”²⁴¹ Angel er dermed slet ikke i betragtning som en af Danmarks konger hos Vedel, hvorfor han differentiere mellem positionerne *høvding* og *herrer*. Vendes blikket tilbage til analysen af Nannas argumentation for, hvorfor hun ikke kunne gifte sig med Balder, blev der også brugt *herre* til at beskrive forskellen i stand mellem de to. Begge steder er der tale om en høj position i samfundet, men hvor det ved Nanna markerede forskellen mellem adel og almue, markerer det her forskellen mellem adel og kongemagt.

Karsten Friis-Jensen har ligeledes lagt mærke til hvordan Vedel har omtalt de højere stående i samfundet. Hans pointe hermed var at vise, hvordan Vedel via sit sprogbrug trækker tråde op til sin egen tid på bekostning af loyaliteten overfor, hvad der står i den latinske tekst. Her påpeger han blandet for eksempel at Vedel i bog 14 skriver: ”Hand affsætte den **Dansk Adel**/ oc fremdrog en hob ryggeløse Øynetienerer oc lætfærdige Hycklere i deris stæd.”²⁴² Vedel oversætter Saxos *nobilis* til *adel*, hvilket Friis-Jensen mener er et udtryk for en samtidig kontekstualisering.²⁴³ DSL Latinsk-dansk Ordbog oversætter selv *nobilis* som adelig eller fornem,²⁴⁴ mens Christiern Pedersen ordbog fra 1510 oversætter det til *velbyrdig*.²⁴⁵ Her kan det være opsigtsvækkende, at Pedersen ikke har oversat det til *adel*, men slås ordet op i Gammeldansk Ordbog har *adel* været kendt siden 1513.²⁴⁶ Det har måske været kendt af Pedersen, men *adel* var endnu ikke blevet en udbredt betegnelse. Videre er *velbyrdig*, ifølge Kalkars Ordbog, brugt som titel for adelige.²⁴⁷ Altså har *adelig* været et en fin oversættelse af *nobilis* i 1575, og Friis-Jensens kritik må derfor bunde i, at Vedel oversætter for, at samtidens læsere kunne forstå ham i stedet for, at de skulle forholde sig til det sprogbrugen i 1200-tallet. En egentlig manipulering med den latinske tekst vil man derfor ikke kunne argumentere for, der er sket her, da Vedel blot har oversat i kraft af en slut 1500-tals sprogforståelse. Om Vedel har tilføjet betydning i sin oversættelse, virker mere tydeligt i et andet citat fra bog 14 om Valdemar, der søger ly hos ”en saare rig Herremands Gaard”.²⁴⁸ Hos Saxo er der blot tale om ”locupletissimus vir”,²⁴⁹ altså *den*

²⁴¹ Vedel, *Den Danske Krønike*, ”Naffin oc Tal paa de Danske Konger”

²⁴² Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 14, s. CCCXXV, egen markering

²⁴³ Friis-Jensen, ”Vedels Saxo”, s. 26-27

²⁴⁴ ”nobilis” tilgået 22/4-2022 via: <https://latinskordbog.dk/ordbog?query=nobilis>

²⁴⁵ ”Ordbogsase – Faksimile, Pedersen 1510, Side: 233”, tilgået 22/4-2022 via: http://renæssancesprog.dk/ordboger/Pedersen1510/233/image_format?query_id=25935

²⁴⁶ ”adel”, tilgået 22/4-2022 via: <https://gammeldanskordbog.dk/ordbog?aselect=adel&query=adel>

²⁴⁷ ”Velby[u]rdu[i]g”, tilgået 22/4-2022 via: <https://kalkarsordbog.dk/ordbog?query=velbyrdig>

²⁴⁸ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 14, s. CCCCXCIII

²⁴⁹ Friis-Jensen og Zeeberg, *Gesta Danorum Danmarkshistorien*, bind 2, bog 14, s. 452, v. 54,30

rigeste mand, eller Zeebergs oversættelse: ”den hovedrige”,²⁵⁰ og siger intet om mandens stand. Til Vedels forsvar er sandsynligheden for, at *locupletissimus vir* ikke har været en form for højt stående person i landet – måske en *herremand* – meget lille. Omvendt er det stadig en *eksplitering* af oversættelsen. Ligeledes mener Friis-Jensen, at man her er ”hensat hans [Vedels red.] samtid”,²⁵¹ men som han også selv påpeger, er der ikke tale om en direkte anakronisme,²⁵² muligvis grundet en person med rigtig mange penge under Valdemar den store, med stor sandsynlighed også har været højt placeret i hierarkiet. I den forlængelse sidestiller Kalkars Ordbog *herremand* med *adelsmand*,²⁵³ og falder i fin tråd med forståelsen af riges position i samfundet. Derfor skal brugen af *herremand* her ses som et udtryk for Vedels varierende sprogbrug og fremvisning af forskellige måder han kunne udtrykke sig på.

Ud fra ovenstående er Vedels oversættelsesstrategi altså påvirket af mere end blot målgruppe. Vedel som stilist og hans ønske om et varierende sprog har også betydning for oversættelsens samlede udtryk. Oven for har Vedel stilistiske udtryk kunne understøttet fokuset på målgruppen, men det er værd at have med er, at Vedel stadig lader sig selv komme til udtryk i oversættelsen gennem et varierende sprogbrug.

Når det varierede sprog er påpeget kan brugen af ordet *kæmpe* virke afvigende. Vedel bruger ordet *kæmpe* om muligt med forskellige betydninger. Der er ingen tvivl om, at det ofte henviser til væsner, der ligner mennesker, men ikke er det. Det ses for eksempel i Saxos fortale, hvor han beskriver ”At her haffuer verit mectige oc stercke Kemper vdi Danmarckis rige”,²⁵⁴ som skulle have flyttet rundt på de store kampesten der ligger rundt om i landet. Her forstås *kæmper* som store mytologiske og menneskelignende væsner, men der ses ikke nogen undertone af, at de skulle have været onde eller modbydelige. Det kommer til gengæld til udtryk i beskrivelsen af den svenske kongedatter Gros kommende ægtemand: ”fru Graa / Kong Sigtrugs Daater aff Suerige / vaar troloffuet en vanskabt Kempe.”²⁵⁵ Her bliver kæmpen tydeligt set som et monster med paralleller til det vi i dag forstår som *jætter* fra den nordiske mytologi.²⁵⁶ Det er også den association der fortsætter senere i bogen, hvor tre forskellige former for kæmper bliver beskrevet:

²⁵⁰ Friis-Jensen og Zeeberg, *Gesta Danorum Danmarkshistorien*, bind 2, bog 14, s. 453, v. 54,30

²⁵¹ Friis-Jensen, ”Vedels Saxo”, s. 27

²⁵² Ibid.

²⁵³ ”Herremand”, tilgået 22/4-2022 via: <https://kalkarsordbog.dk/ordbog?query=herremand>

²⁵⁴ ”Fortale” ved Saxo i Vedel, *Den Danske Krønike*, s. 8

²⁵⁵ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 1, s. VI

²⁵⁶ ”Kæmpe”, tilgået 19/4-2022 via: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=kæmpe>

”De første vaare gruelige vanskabte store Mend / som offueringe andre Folck vdi Legemens storhed. [...] De andre vaare de / som omginge met Spaadom oc Troldomskonst. [...] Det tredie slag vaare de / som affledis aff disse forneffnde begge parter. Endog de vaare huercken i storhed eller kloghed at ligne ved disse deris Forfædre”²⁵⁷

Alle tre henviser til noget overnaturligt og ikke altid menneskevenligt. Omvendt i bog 8 ses de i en mere positiv sammenhæng: ”De naffnkundigste Kemper oc Høffuißmend / som gjorde kong Ring bistand”,²⁵⁸ hvor *kæmper* måske snarere skal forstås i en krigerisk forstand.

Det tyder altså på, at *kæmper* betyder noget forskelligt alt efter i hvilken sammenhæng, det bruges. Det kan være forvirrende selv at skulle holde rede i, om der er tale om en kriger eller et menneskelignende væsen der – med en underdrivelse – er større end gennemsnittet. Det er derfor interessant at se på både den latinske tekst, men også hvordan det ellers er blevet oversat af andre. Her det mest påfaldende, at Zeeberg netop veksler mellem *kæmpe* og *jætte*. I citatet fra Saxos fortale kalder Zeeberg landets fortidsbeboere for kæmper,²⁵⁹ mens Gros forlovede betegnes som jætte.²⁶⁰ Videre er de tre typer ”troldmænd”²⁶¹ ligeledes beskrevet som jætter hos Zeeberg.²⁶² Egentlig er det interessant, at Vedel ikke selv bruger *jætte*, og i stedet holder sig til *kæmpe*. Især efter det lige er blevet påpeget, at Vedel ikke stod tilbage for at variere sin sprogbrug. Det havde derfor været oplagt at veksle mellem *jætte* og *kæmpe*, men der synes ikke at være spor af *jætte* i oversættelsen. Kun *kæmper* findes omme i emneregisteret, og henviser både til *kæmpe* som kriger og som det mytologiske væsen.²⁶³ Spørgsmålet er, om Vedel har kendt til ordet *jætte*, der kan spores tilbage til gammeldansk som ”iatun” afledt af *æde* med mulig henvisning til *grovæder*.²⁶⁴ Omvendt er det muligt, at Vedel i stedet er stødt på et andet ord for *jætte* som det norrøne ”risi”,²⁶⁵ der er beslægtet med det tyske ”riese” og middelnederlandsk ”rese”.²⁶⁶ Hvis det er tilfældet, at Vedel har taget udgangspunkt i *rise* der netop også betegner ”et overnaturligt menneskelignende væsen af vældig størrelse”,²⁶⁷ kan han have ment, at den bedst

²⁵⁷ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 1, s. IX

²⁵⁸ Vedel, *Den Danske Krønike*, bog 8, s. CLXV

²⁵⁹ Friis-Jensen og Zeeberg, *Gesta Danorum Danmarkshistorien*, Saxos fortale, s. 85, v. 3,1

²⁶⁰ Friis-Jensen og Zeeberg, *Gesta Danorum Danmarkshistorien*, bog 1, s. 91, v. 4,2

²⁶¹ Friis-Jensen og Zeeberg, *Gesta Danorum Danmarkshistorien*, bog 1, s. 105, v. 5,2; hertil er det finurligt at påpege, at oversættelsen toldmænd ligger sig til Saxos ”Mathematicorum” s. 104, v. 5,2, der ellers oversættes til matematikere eller astorlog: se DSL Latinsk-dansk Ordbog ”Mathematicus”, tilgået 21/4-2022 via: <https://latinskordbog.dk/ordbog?query=mathematicorum>

²⁶² Friis-Jensen og Zeeberg, *Gesta Danorum Danmarkshistorien*, bog 1, s. 105, v. 5,2-4

²⁶³ Vedel, *Den Danske Krønike*, ”It almindeligt Register: K”

²⁶⁴ ”jætte” tilgået 21/4-2022 via: <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=jætte>

²⁶⁵ ”Re(j)se (ræse, rise)”, tilgået 5/5-2022 via: <https://kalkarsordbog.dk/ordbog?query=rejse>

²⁶⁶ ”Rise” tilgået 21/4-2022 via: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=rise>

²⁶⁷ Ibid.

mulige oversættelse var *kæmpe*. Omvendt er *rise* heller ikke brugt i oversættelsen som substitut eller nævnt omme i registeret. En mulighed er, at Vedel ikke har ment det var plausibelt, at der har eksisteret disse underlige væsner, og derfor har holdt sig til *kæmpe*, der ikke er nær så tilknyttet den hedenske mytologi. Videre, hvis man holder oversættelsen for øje som en opdragelsesbog, eller et spejl for gode handlinger, har han ikke kunne bruge *jætte* til at vise noget bestemt, da væsenet ikke eksistere. Til gengæld kan han ved brug af *kæmpe* være tro mod den originale teksts handling og hentyde til, at det måske blot var nogle voldlige, store krigere som tog del i slagene; noget som adlen bedre kunne forholde sig til i forhold til, de kunne møde på slagmarken i tilfælde af krig.

Vedels oversættelse er dermed både et udtryk for hans sproglige udfoldelser, men også hans historiske sans. Det ses også tydeligt, at både sproget og den historiske sans blev brugt til at underbygge Vedels adelsideologi.

Ordret eller ej: En diskussion af Vedel som oversætter og oversættelsesstandpunkter

Jeg har tidligere i opgaven argumenteret for, at Vedel har oversat *Gesta Danorum* med henblik på at værket skulle kunne bruges som supplement til opdragelsen af adlen; altså en bog man skulle kunne bruge til at finde eksempler på god og slet opførelse. Gennem denne argumentation er jeg flere steder dykket ned i Vedels ordvalg, og hvilken betydning de har for læserens forståelse af værket. Oversættelsen er som nævnt et udtryk for Vedels historiske sans, hvilket ses gennem tilføjede noter, med hvilke Vedel kan styre, hvad læseren bør tage med sig fra teksten. Men Vedel har ikke nøjedes med små noter. Gennem ovenstående analyse har jeg vist, hvordan Vedel enten har brugt ordvalg i sin oversættelse således, at den var relaterbar til samtiden hverdagskvaler. Her har han for eksempel *ekspliciteret* oversættelsen med udtryk, der ikke har stemt overens med senere oversættelser, eller helt har givet teksten en ny betydning ved *erstatning* af ord, der ikke stemmer overens med den latinske tekst. Overordnet set understøtter Vedel tidens adelsideologi både gennem sit historiesyn og sin sprogbrug.

Vedels makrostrategi underbygges derved af hans mikrostrategi, altså hvordan Vedel på ordniveau har oversat *Gesta Danorum*. Det er tydeligt, Vedel her arbejder med en mening-for-mening oversættelse, idet han netop fokusere mere på sin modtagers udbytte af oversættelsen, end at gengive Saxo præcist ord-for-ord. Som nævnt, skriver Allan Karker, at måden Vedel har oversat værket på ikke lever op til vor tids standarder. Noget Karsten Friis-Jensen også kritiserer Vedel for. Han har

ligeledes en forståelse af, at oversættelsen primært er lavet til adlen. For eksempel påpeger han, at familien Banner får deres 'oprindelsesmyte' kortlagt af Vedel i bog 10,²⁶⁸ hvor der om Temme fra Sjælland står således:

"Den Danske hær vaar noget nær slagen paa fluct / oc deris Fenicke nedlagt / Thi greb Temme wforu-
arendis en gren aff it Træ / oc sætte den paa sit glaffvend / oc raabte (effter Kong Knuds krigsfolckis
brug) offuer all Hæren / huilcken vebde tulbage met hannem / oc ved denne ene wfri mands frimodige
røst / vant seyr aff sine Fiender. For dette mandoms stycke gaff Kong Knud Temme frihed / oc giorde
hannem til sin Bannerherre / oc hand beholt her aff siden it euerligt tilnaffn."²⁶⁹

Temme fra Sjælland skulle efter sigende have taget tilnavnet Banner efter denne episode, og derved grundlægge slægten af samme navn. Noget andet som Friis-Jensen hæfter sig ved er, at det med nutidige ører kunne lyde som om, Temme faktisk bliver frigjort af en slavestand: "For dette mandoms stycke gaff Kong Knud Temme frihed",²⁷⁰ men det er ikke helt rigtigt. Friis-Jensen argumenterer nemlig for, at Vedel har taget sig nogle friheder i gloselisten for at understrege sin pointe, netop i forhold til ordvalgene *ufri mand* og *give Temme frihed*: "Saxo siger ikke at Timme var ufri i betydning af 'træl', men kalder ham en *plebeius homo*, d.v.s. en mand af folket, som Knud udnævner til *primipilus*, en slags officer eller fanebærer."²⁷¹ Videre forklarer Friis-Jensen, at Vedel heller ikke opfattede Temme som træl, men at han brugte sin samtids "termologi for at erhverve sig adelskab."²⁷² Vedels oversættelse af *primipilus* blev i stedet for *udnævnelse til officer*, til at *give ham frihed*, hvilket på Vedels tid, som Friis-Jensen påpeger, var ensbetydende med at blive optaget i adelstanden.²⁷³ Friis-Jensen viser altså her, hvordan Vedel udnytter en samtidig forståelse af at være ufri for at fremsætte en bestemt mening i passagen.

Et andet eksempel som Friis-Jensen bruger til at vise, hvordan man i Vedels oversættelse tydeligt ser hans samtid. Her henviser han til passagen i bog 14, hvor Valdemar den Stores søn, Knud, bliver hyldet som sin fars medkonge: "Efterdi at Kong Valdemar foraarsagedis offte /at føre Krig oc Orlog / baade met disse Vender oc andre omliggende Landskaff / da begynte Rigens Raad indbyrdis at

²⁶⁸ Friis-Jensen, "Vedels Saxo", s. 23

²⁶⁹ Vedel, *Den danske Krønike*, s. CCXXII

²⁷⁰ Ibid.

²⁷¹ Friis-Jensen, "Vedels Saxo", s. 24

²⁷² Ibid.

²⁷³ Ibid.

offuerveie met sig selff / at der kunne lætteligen tilslaes (det som de icke gierne vilde) en wlycke”.²⁷⁴ Friis-Jensen mener her, at et ordvalg som *Rigens Raad* kan ses som et forsøg på at drage paralleller mellem tiden, hvori passagen blev skrevet, og den tid Vedel oversatte i. Han argumenterer nemlig for, at ”Rigsrådet var ganske vidst en middelalderlig institution, men selv med den bedste vilje kan den ikke føres længere tilbage end til midten af det 13. århundrede. I eksemplet befinder vi os derimod på vendertogternes tid, i slutningen af 1160’erne.”²⁷⁵ Ifølge Friis-Jensen har Vedel altså i sin oversættelse fortolket Saxo således, at han passer ind og måske bedre kan forstås i Vedels samtid.

I forhold til oversættelsesmetoder kritiserer Friis-Jensen Vedels frie mening-for-mening oversættelse. Når Friis-Jensen i sin artikel påpeger Vedels oversættelsesvalg sætter han dem op imod litteraturhistorikeren Frederik Winkel Horns oversættelse fra 1898. Det i sig selv er ret interessant, da han også havde historikeren Jørgen Olriks oversættelse fra 1908-12 tilgængelig. Friis-Jensen har dermed en klar holdning til, hvordan Saxo burde oversættes, og af de nyeste oversættelser finder han det bedste match i slut 1800-tallet. For at sætte Winkel Horn og Olriks oversættelse i perspektiv skriver Peter Zeeberg de to oversættelser, at Winkel Horns oversættelse er et bevidst modstykke til Grundtvigs ”mere eller mindre frie Fordanskning”.²⁷⁶ Zeeberg beskriver den som redelig og teksttro, men også som en oversættelse uden de store stilistiske ambitioner. Her må han referere til prosaen, da han efterfølgende beskriver Winkel Horns behandling af digtene som en afskrælning af den latinske stil for at vende tilbage ”til de norrøne, stavrimende former”.²⁷⁷ Jørgen Olriks tanker bag oversættelsen beskriver Zeeberg i udgangspunktet som lig Winkel Horns, hvor begge ønskede ”et folkesprogsværk, en saga”,²⁷⁸ men at de to har løst det vidt forskelligt. Hvor Horn skræller den latinske stil fra poesien, putter Olrik et lag på, hvor han i både poesi og prosa gengiver Saxos ordrighed og stil, men på et dansk der henviser til middelalderen. Forstået på den måde, at ”Hest hedder ”ganger”, skibe hedder ”snekker” osv.”²⁷⁹ Ud fra Zeebergs korte gennemgang af de to oversættelser, kunne det tyde på, Friis-Jensen valgte at henvise til den oversættelse med den mest teksttro gengivelse af Saxos tekst i sin artikel. Når Friis-Jensen skal fremhæve Vedels tidsprægede oversættelsesvalg, har det været oplagt at bruge en teksttro oversættelse for at understrege sin pointe. Alligevel siger Friis-Jensens valg af referenceramme til sin artikel meget om hans syn på oversættelsesmåde. Man kan argumentere for, at han er større tilhænger af den ordrette oversættelses måde, der står i kontrast til

²⁷⁴ Vedel, *Den danske Krønike*, s. CCCCXXI

²⁷⁵ Friis-Jensen, ”Vedels Saxo”, s. 27

²⁷⁶ ”Saxo Grammaticus”, citering fra Winkel Horns foretale til sin oversættelse.

²⁷⁷ ”Saxo Grammaticus”

²⁷⁸ *Ibid.*

²⁷⁹ *Ibid.*

mening-for-mening oversættelsen. Med det perspektiv in mente kan man se Friis-Jensens kritik af Vedel i et mere nuanceret lys. For Friis-Jensen er det ikke nødvendigvis et problem, at blive hensat til Vedels samtid, men derimod at Vedel netop oversætter mening-for-mening med sin målgruppe i fokus og derved bruger ordvalg der henviser til Vedels samtidige sprogforståelse og -brug. I den forlængelse kan man undersøge, hvordan N. F. S. Grundtvigs har forholdt sig til samme ovenstående tekstdedlag i sin oversættelse fra 1818-1822. Grundtvigs relevans i forhold til Vedel er, at Grundtvig i forordet til sin oversættelse taler meget godt om Vedels oversættelse, men mener at den er sprogligt forældet og dermed gør den lige så svær at læse, som skulle man kaste sig ud i den latinske udgave.²⁸⁰ Desuden oversatte Grundtvig også i en tid der var præget af mening-for-mening-oversættelse.²⁸¹ Derfor er det interessant at se, hvilke faktorer han har været påvirket af i forhold til Vedel.

Nedenfor ses Grundtvigs udlægning af Timmes udnævnelse til bannermester. Man kan tydeligt ane en stolthed over gamle danske bedrifter. Ikke blot er Timmes dåd mere detaljeret end hos Vedel, men beskrivelsen er også henvendt til et andet publikum. Hvor det var vigtigt for Vedel at etablere en oprindelsesmyte for Bannerslægten og vise adlen eksempler på at heltemodige gerninger blev generøst belønnet, var det andre ting, der var vigtige for Grundtvig, der skriver således:

”Det kom nu snart til et haardnakket Slag, og alt var midt i Kampens Hede det Danske Banner nedhugget; men Tymme Sællandsfar var af det Slags Folk, som sige: heller død end raadvild, han snappede den første den bedste Green, med lidt Mai paa, han traf, stak den paa et Spyd, bar den høit, og kaldte, med det mellem Knuds Mænd brugelige Feldtskrig, de Danske tilbage under deres Banner. Det lykkedes, de fulgte mindre hvad han som Banner bar i sin Haand, end Helte-Mærket i hans mandige Ord og lysende Eksempel, hvormed han, i deres Spidse, førde dem frem fra Flugt til Seier, og fortjende ærlig den Priis, at have oprettet Dannemarks segnede Banner; thi det faldne Helte-Mod hævede sig blomstrende, ikke blot i ham, men ogsaa ved ham i hans Lands-Mænds Bryst! Vel de Danske, at de, i Mangel af en høiadelig Mærkes-Mand, dog ei bluedes ved at følge Adel-Bonden, hvis Byrd vel var dunkel, med hvis Daad og Fodspor straaledede med ægte Glands! Følgen var Frimodighed og Frugten ærefuld Redning, hvorpaa Kongen høitidelig udnævnedes Tymme til sin Banner-Mester, medens Folket gav ham et Tilnavn, der bevarede hans Helte-Giærning i frisk og priseligt Minde!!”²⁸²

²⁸⁰ N. F. S. Grundtvig, *Danmarks Krønike, Første Deel*, (Kiøbenhavn: det Schulziske Officin, 1818), fortale til ovs. S. xvii; xix-xxii

²⁸¹ Ingvorsen, *Oversættelse*, s. 14-15

²⁸² N. F. S. Grundtvig, *Danmarks krønike Anden Deel*, (Kiøbenhavn: det Schulziske Officin, 1819), s. 307

Som det ses i citatet bliver Timme ikke ophøjet i stand eller indikeret fritaget fra trældom, men har tydeligt på trods af sin stand et større mandsmod end de højadelige, der ellers også var tilstede. Grundtvigs ordvalg *Adel-Bonde* henviser til, at Timme ikke var adel, men en selvejende bonde,²⁸³ og er dermed i overensstemmelse med Saxo og Vedel, ifølge Friis-Jensen. Dog adskiller det sig fra Vedel ved, at hos Grundtvig skal Timme ikke optages i adelstanden for et blive hædret for din dåd. Videre synes Grundtvig heller ikke at lægge op til en etablering af en ny og vigtig adelsslægt, men blot en tapper, almindelig dansker, som adlen får respekt for, og kongen der gør Timme til sin *Banner-Mester*. Det er tydeligt, at der her bliver skrevet til et andet publikum end Vedels. Det er ikke længere adlen, der er den primære modtager, men den mere almene dansker, der her kan læse, at det ikke kræver en flot rang eller fancy titel for at udrette noget stort for både Gud, konge og fædreland. Med udgangspunkt i Vedels oversættelse, Jeg vil argumentere for, at Grundtvig har lavet tydelige *tilføjelser* i oversættelsen,²⁸⁴ netop for at underbygge om tapre daner blandt de lavere stænder.

Vendes blikket på det andet eksempel som Friis-Jensen påpegede i Vedel, hvor ordvalget *Rigens Raad* skulle trække tråde til samtiden og gør passagen mere forståelig for sin læser, er der ligeledes noget at komme efter hos Grundtvig, der skriver:

”Under bange Forventning af farligt Ustyr og vanskelige Tider, besluttede nu de Danske Høvdinger at hylde Kund Kongesøn, ei blot som sin Faderrs udnævnte Eftermand, men som hans Medregent, for at Riget, om Man var saa ulykkelig paa en Studs at miste Valdemar, dog ikke skulde være hovedløst. Dette Forslag optog Kongen meget naadig, som et stort Beviis paa Rigsraadets Viisdom og Hengivenhed”.²⁸⁵

Interessant nok kalder Grundtvig først disse mænd for *høvdinger* og dernæst, som samlet enhed, for *rigsrådet*. Grundtvig var derved også tydeligt påvirket i sine ordvalg, men måske af andre faktorer end Vedel var. Høvding kan muligvis forklares ved den *asarus*,²⁸⁶ som Grundtvig befandt sig i omkring 1810’erne og hans store interesse for den danske/nordiske oldtid.²⁸⁷ Jeg vil altså argumentere

²⁸³ ”Adel-Bonde”, tilgået 27/3-2022 via: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=adelbonde>

²⁸⁴ Når der tilføjes noget til oversættelsen som hverken fremgår direkte eller indirekte i kildeteksten, se Øveraas, *10 faldgruber*, s. 37

²⁸⁵ Grundtvig, *Danmarks Krønike Tredje Deel*, (Kjøbenhavn: det Schulziske Officin, 1822), s. 275

²⁸⁶ En henvisning til Grundtvigs store interesse i nordiskoldtid, se Flemming Lundgreen-Nielsen, ”Grundtvigs vej til Saxo”, *Grundtvig Studier*, 66 (2017): 60-61, tilgået 25/4-2022 via: DOI: <https://doi.org/10.7146/grs.v66i1.26336>

²⁸⁷ Lundgreen-Nielsen, ”Grundtvigs vej til Saxo”, s. 60; 64

for, at dette ordvalg er stilistisk præget i den forstand, at Grundtvig som forfatter her kommer til udtryk. Ydermere kan det forklares ved Grundtvigs personlige ønske om at opildne til national genoprejsning, efter blandt andet tabet af Norge i 1814, ved at søge tilbage til en tid, hvor danerne var et stærkt folkefærd.²⁸⁸ Brugen af *rigsråd* kan også ses som manglen på et bedre udtryk, men også som et håndgribeligt begreb for den almene dansker. I den forlængelse kan det diskuteres om også Grundtvig her opvarter adlens position i samfundet, ved at benytte sig af det samme ordvalg som Vedel. Det ville dog ikke være meningsfuldt at sidestille de to oversætteres ellers fælles ordvalg, fordi Vedel bruger *rigens råd* for at tydeliggøre sin adelsideologi om kontinuitet i adelstanden. Anderledes drager Grundtvig en parallel mellem en forståelse af høvdinge til adelsmænd og derigennem skaber et billede af danskerne som et mægtigt folk selv langt op i kristen tid. I hvert fald ser man her, at Grundtvig ligeledes har lavet en fri menig-for-mening oversættelse, men at hans ordvalg gør, at han adskiller sig fra Vedel. Grundtvig, der ikke har adlen som sin primære modtager, har et mål om at fremme nationalfølelsen efter flere nederlag i 1800-tallet. Dette gør han blandt andet ved at trække tråde tilbage til en tid med store, mægtige vikinger og ved at lade den jævne mand hædres for sin dåd.

Selv har jeg i denne opgave brug Peter Zeebergs oversættelse fra 2000 som referenceramme og her oversætter han det til ”stormænd”,²⁸⁹ hvilket Winkel Horn også har oversat det til.²⁹⁰ Eftersom Friis-Jensen har valgt Winkel Horns oversættelse grundet den er teksttro, og siden han ikke har kommenteret Horns oversættelse, må Friis-Jensen antages at mene *stormænd* er en teksttro oversættelse. Selv har Saxo kaldt disse mænd (i sin bøjede form) ”principibus”.²⁹¹ Saxo henviser her til en knap så specifik gruppe af mænd, der er var sammen med kongen ved fronten. Alligevel henvises der til, de havde rang af en form for anførere;²⁹² at de var tætte nok på kongen og højt nok oppe i hierarkiet til at kunne komme med forslaget om en med-regent i tilfælde af, der skete ham en ulykke. Saxo havde ikke en præcis definition på de omtalt mænd, idet et egentlig rigsråd først blev etableret efter udgivelsen.²⁹³ Derfor kan man argumentere for, at *stormænd* er en fin ækvivalent til Saxos latin, da begge giver en association til en udefinerbar gruppe mænd tæt på kongen. Om sin egen oversættelse skriver Zeeberg, at den i kontrast til både Winkel Horn og Olriks oversættelser ikke ser ”den latinske form som et sekundært træk.”²⁹⁴ og at han oversætter *Gesta Danorum* for det latinske værk det nu en gang

²⁸⁸ Grundtvig, Fortale i *Danmarks Krønike Første Deel*, s. xxx

²⁸⁹ Friis-Jensen og Zeeberg, *Gesta Danorum Danmarkshistorien bind 2*, bog 14, s. 335, v. 33,1

²⁹⁰ Frederik Winkel Horn, *Danmarks Krønike*, (København: Chr. Flor Boghandels, 1911), s. 206

²⁹¹ Friis-Jensen og Zeeberg, *Gesta Danorum Danmarkshistorien bind 2*, bog 14, s. 334, v. 33,1

²⁹² ”Princeps”, tilgået 27/3-2022 via: <https://latinskordbog.dk/ordbog?query=princeps>

²⁹³ Friis-Jensen, ”Vedels Saxo”, s. 27

²⁹⁴ ”Saxo Grammaticus”

er. Videre beskriver Zeeberg, hvordan det kan være svært at gengive en 800 år gammel tekst ordret så den stadig er læselig for et nutidigt publikum. Selv beskriver han resultatet som en ”forsigtig linje: I helt utvetydige dagligdags begreber er tolkningen bibeholdt: jeg skriver ”kirke”, ”præst”, ”biskop” osv. Men hvor det er muligt, undgår jeg at tage stilling. Når Saxo skriver Persephone skriver jeg ”døds gudinden”.”.²⁹⁵ Zeeberg har altså ligeledes forsøgt sig med en teksttro, men mundret ord-for-ord oversættelse så vidt det var muligt. Betragtningerne om de forskellige Saxooversættelser gennem tiden falder fint i tråd med synet på oversættelsesmåde. Omkring 1980’erne sker der en drejning i diskussionen om ord-for-ord kontra mening-for-mening til førstnævntes favør. En holdning, som Friis-Jensen klart er tilhænger af. I forlængelse heraf kunne det være interessant at se tilbage på Lawrence Venutis betragtning af oversætterens synlighed i en oversættelse betinget af, om den oversatte tekst søger at hjemliggøre eller fremmedgøre kildeteksten. Ud fra ovenstående lader det til, at Friis-Jensen er enig med Venuti og mener den gode oversættelse findes hos den der lader de kulturelle forskelle være fremtrædende og dermed gør opmærksom på teksten som en oversættelse. Også Zeebergs beskrivelse af egen oversættelse passer med denne opfattelse.

Egentlig er Venutis betragtninger lavet med henblik på oversættelser af nutidig skønlitteratur og ikke oversættelser af ældre værker som Saxos *Gesta Danorum*. Alligevel er det en spændende betragtning at tage op her, idet Vedel kritiseres af Friis-Jensen ud fra nogle nutidige standarder. Desuden kan man ud fra nutidige standarder for historieskrivning argumentere for, at Saxos værk må tages med et gran salt. Med udgangspunkt i ovenstående analyse af Vedels oversættelse kan Venutis betragtninger debatteres. Det er ikke her hensigten at kritisere Venutis syn på oversættelsesmetoder, men måden hvordan Friis-Jensen med paralleller til dette kritisere Vedels oversættelse. Jeg vil klart argumentere for, at Vedel som oversætter tydeligt træder frem i oversættelsen netop ved at lave en mening-for-mening oversættelse og hjemliggøre teksten for sin målgruppe, idet værket præsenteres som et slags *bestillingsværk*. Vedel blev ikke ansat til at oversætte på samme måde som Saxo til at skrive, men han blev kraftigt opfordret til det af sine mæcener og støtter. Havde Vedel ikke udfyldt denne opgave, havde han måske, ikke med det sammen, men med tiden mistet sit mæcenat. På samme måde kommer Grundtvig som oversætter og stilist til udtryk ved at henvise til begreber forbundet med vikingetiden, når han oversætter passager om Valdemar den Store. Friis-Jensen repræsenterer et nutidigt syn på oversættelser, hvor man bør være så tro mod kildeteksten som muligt, hvilket jeg også vil tilslutte mig angående nutidige oversættelser af ældre værker. Omvendt mener jeg ikke, at det gør en oversættelse som Vedels fra 1500-tallet forkert. Nok er Vedels oversættelse ikke en teksttro

²⁹⁵ ”Saxo Grammaticus”

oversættelse af Saxo, og er, som Karker skriver det, et sprogligt selvstændigt værk mere end en egentlig oversættelse. Det betyder dog ikke, man skal afvise Vedels arbejde. Vedels Saxooversættelse viser gennem en gengivelse af Saxos *Gesta Danorum* vigtigheden af adelstanden og dens placering i samfundet i 1500-tallet. Oversættelsen siger altså ikke meget om Saxo, men rigtig meget om den tid, den er oversat i. Vedels oversættelse er ikke blot den oversatte tekst. Det er lige fra hans forord, marginbemærkningerne til registrene bagerst i bogen og alt derimellem. Alt dette fortæller sammenlagt noget om grundlaget for oversættelsens tilblivelse. Vedel, der var afhængig af sit mæcenat og andre støtter i adelstanden, har gennem sine ordvalg i det oversatte fremhævet standens betydning for kongemagten i Danmark. Når det ikke har været muligt, har han i små marginbemærkninger tilkendegivet dens betydning eller draget paralleller til samtidens adelsslægter – blot for at nævne få eksempler. Friis-Jensen ser dermed ikke Vedels oversættelse for, hvad det mest af alt er: en historisk kilde til at beskrive adelstandens position i 1500-tallet. I stedet kritiserer han den for en sproglig tidspræget oversættelse, der ikke lever op til nutidige forventninger til oversættelser. Omvendt kan man pointere, at selvfølgelig lever Vedels oversættelse ikke op til standarderne i dag, når den er skrevet ud fra 1500-tallets standarder, hvor det var almindeligt med parafraser. Som læser skal man have det in mente, at Vedel oversætter både ud fra andre standarder og til en meget tydelig og snæver primær målgruppe. Omvendt ændrer det ikke på, at det stadig er Saxos historier, der bliver oversat. Det er ikke fordi en Temme Sjællænder/Banner bliver gjort til konge frem for fanebærer hos Vedel. Tyrannen Halfdan der slog sine brødre ihjel, bliver ikke pludselig selv slået ihjel hos Vedel blot for at understrege sit eget adelssyn. Det er altså stadig det samme værk, men med sproglige *tilpasninger* således, at værket virker relaterbart for adelspersoner.

Vedels rolle som oversætter skal altså ses i forhold til de standarder, der var for oversættelser i hans samtid. Det er derfor meningsløst at kritisere ham ud fra nutidige standarder, men man bør holde sig for øje, at hans oversættelsesmetode ikke stemmer overens med nutidige forventninger. Vedel som oversætter er som nævnt tydeligt påvirket af sin primære målgruppe, men viser også sin sproglige fascination ved stadig at formå at have et varieret sprogbrug. Vedel er dermed meget tydelig i sin oversættelse, men på en anden måde end Venuti ligger op til. Venuti mener, at den fremmedgørende oversættelse viser oversætteren som bevidst om de kulturelle forskelle, man kan blive konfronteret med ved udenlandsk litteratur. Vedel bliver tydelig i sin oversættelse, fordi han bliver afsender til en tydelig modtager. Det ses blandt andet ved, at han servicemindet viser, hvordan bogen kan bruges i hverdagen. Ønsker læseren at finde eksempler på forskellige krigere, kan man finde det omme i emneregisteret, der leder læseren hen til den relevante passage i oversættelsen. Kan man ikke huske,

hvem en given konge var søn af, kan man slå op det stamtræ der har relevans for ens søgen. Vedel er altså både tydelig i sine stilistiske overvejelser, sin måde at fremme adelsideologien på og ved simpelt at gøre oversættelsen brugervenlig for sin primære målgruppe. Vedels mikro- og makrostrategier fremmer derved hans tydelige position som ikke blot oversætter, men også som afsender til en bestemt målgruppe.

Konklusion

I dette speciale har jeg undersøgt, hvordan Vedels passede ind i samtidens adelsideologi, og hvad det siger om Vedel som oversætter. Om det kan jeg konkludere at med Vedels store gruppe af formyndere og mæcener er det ikke overraskende, at den oversættelse de har opfordret ham til at lave bære præg af en adelsideologi. I adelsideologien ligger et syn på kontinuitet blandt adlen som både stand og slægter. Oversættelsen kunne dermed benyttes som et supplerende opdragelselement af adelspersoner, hvor historien kunne bruges som spejl for korrekt og ukorrekt opførelse. Det jeg kan konkludere ud fra min undersøgelse er, at det ikke blot er gennem takkeord i sin fortale, men i sine ordvalg hele værket igennem, at Vedels adelsideologi står tydeligt frem. Det er ikke underligt, at Vedels oversættelse kan kaldes en gengivelse mere end en egentlig oversættelse, da oversættelser i form af parafrafer i 1500-tallet ikke var usete. Jeg kan derfor konkludere, at Vedel som oversætter ikke har været bleg for at lade oversættelsen på ordniveau henvise til pointer som adelspersoner kunne forholde sig til.

Jeg kan desuden konkludere, at det ikke kun var forholdet til adelspersoner, der påvirkede Vedels oversættelse. Vedels interesse for historie prægede ligeledes værket idet han forholdt sig til sandhedsværdien af sagn og folkeviser, og når han påpegede originaltekstens mangler. I den forlængelse har Vedels sprogbrug haft stor indflydelse på værkets udtryk. Det varierede sprog, har gjort oversættelsen levende, og der er gennem ordvalg Vedel har kunnet markere sit syn på historiens gavner og sin adelsideologi. Vedel har gjort *Gesta Danorum* relevant for sin adelige læser ved at gengive fortællingerne i et samtidigt sprog og med formuleringer der kunne relateres til adlens hverdag.

Vedels måde at oversætte på er i nyere tid blevet kritiseret ud fra nutidige standarder og forventninger til oversættelser. I den forlængelse kan jeg ud fra min undersøgelse konkludere, at man ikke har forholdt sig til Vedels oversættelse på dens egne præmisser, hvilket jeg mener er fejlagtigt. Vedel oversatte efter en anden tids oversættelsesparadigmer, og bør ikke stå til ansvar for, at de med tiden har ændret sig. Ved at negligere betydningen af Vedels tid som referenceramme risikerer man at misforstå konteksten for værkets tilblivelse, og dermed også betydning af Vedels ordvalg. Den konstante udvikling af sproget, gør at man er nødt til at forholde sig til den tid værket er skrevet. Hvis ikke kan man risikere at misforstå meningen i teksten, da ordbetydninger kan have ændret sig over tid. Derfor kan man både misse værkets kontekst og meningen af tekstens.

For at opsummere passer Vedels oversættelse ind i adelsideologien ved at understrege kontinuiteten blandt adlen. Dette gør han blandt andet gennem ordvalg og marginbemærkninger. Det fortæller at Vedels makrostrategi for oversættelsen – ikke overraskende – var meget præget af Vedels primære

modtager i form af adlen. Desuden fortæller det, at Vedels mikrostrategi har være præget af en mening-for-mening-oversættelse med det formål på ordniveau at gøre teksten relevant og relaterbar for adlen. Det er gennem min analyse at Vedels valg og metoder nu forstås da jeg har set værket og ordvalgene i forhold til deres samtid, og ikke fejlagtigt har kritiseret det ud fra nutidige standarder.

Litteraturliste

Kilder

Friis-Jensen, Karsten og Zeeberg, Peter. 2005. *Saxo Grammaticus Gesta Danorum Danmarks-historien bind 1-2*. Gads Forlag.

Grundtvig, N. F. S. 1818-1822. *Danmarks Krønike, Første-Tredje Deel*. København: Det Schulziske Officin.

Skautrup, Peter. 1933. *Jyske Lov – tekst 1: NkS 295 80 bind II*. Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.

Vedel, Anders Sørensen. 1575. *Den Danske Krønike*. Som faksimile via Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København: Bianco Lunos Bogtrykkeri A/S (Det danske Sprog- og Litteraturselskab).

Winkel Horn, Frederik. 1911. *Danmarks Krønike*. København: Chr. Flor Boghandels.

Bøger

Appel, Charlotte, og Fink-Jensen, Morten. 2013 "Reformation og skolereformer" i *Dansk skolehistorie bind 1*, redigeret af Charlotte Appel og Ning de Coninck-Smith. 45. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Appel, Charlotte, og Fink-Jensen, Morten. 2013 "Undervisning af de privilegeredes sønner og døtre" i *Dansk skolehistorie bind 1*, redigeret af Charlotte Appel og Ning de Coninck-Smith. 136. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Dahlerup, V. Professor. 1915. "Almue". I *Salmonsens konversationsleksikon bind I: A-Arbejdersgilder Anden udgave*, redigeret af Chr. Blangstrup. 559. København: A/S J. H. Schultz.

Grüner-Nielsen, H. 1943. "Vedel, Anders Sørensen", i *Dansk Biografisk Leksikon XXV*, redigeret af Povl Engelstoft. 184-189. København: J. H. Schultz Forlag.

Haue, Harry; Nørgaard, Ellen; Skovgaard-Petersen, Vagn og Thiedecke, Johnny. 1986. "Reformationens skolelov, 1537" i *Skolen i Danmark 1500-1980'erne*. 76. Forlaget systeme.

Inge Skovgaard-Petersen. 1987. *Da tidens herre var nær*. København: Den danske historiske Forening.

Ingvorsen, Martine. 2013. "Introduktion" i *Oversættelse*, redigeret af Martine Ingvorsen og Per Øhrgaard. 7-30. Aarhus Universitetsforlag.

Jacobsen, Henrik Galberg. 2016. "Retskrivningshåndbøger" i *Dansk Sproghistorie bind 1, Dansk tager form*, redigeret af Ebba Hjort. 258-259. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Jørgensen, Bendt. 2016. "Sproghistoriske perioder" i *Dansk Sproghistorie bind 1 Dansk tager form*, redigeret af Ebba Hjort. 80. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Jørgensen, Ellen. 1939. "Odinkar" i *Dansk biografisk leksikon XVII*, redigeret af Povl Engelstoft og Svend Dahl. 358. København: J. H. Schultz Forlag.

Kraker, Allan. 1967. Introduktion til Den Danske Krønike, af Anders Sørensen Vedel, 7-27. København: Bianco Lunos Bogtrykkeri A/S (Det danske Sprog- og Litteraturselskab).

Olrik, Jørgen (Hans Olrik). 1937. "Skjalm Hvide", i *Dansk biografisk leksikon XI*, redigeret af Povl Engelstoft og Svend Dahl. 34. København: J. H. Schultz Forlag.

Pedersen, Vibeke A.. 2007. "Hagbard og Signe" i *Tænkesedler*, redigeret af Henrik Blicher et.al. 197-198. København: UjDS C. A. Ritzels Forlag.

Pedersen, Vibeke A.. 2007. "Folkeviser" i *Dansk litteraturs historie bind 1 1100-1800*, redigeret af Klaus P. Mortensen og May Schack. 148-188. København: Gyldendal.

Pedersen, Vibeke A.. 2007. "Humanist, filolog, historiker – Anders Sørensen Vedel" i *Dansk litteraturs historie bind 1 1100-1800*, redigeret af Klaus P. Mortensen og May Schack. 268-271. København: Gyldendal.

Pedersen, Vibeke A.. 2007. "Reformationen" i *Dansk litteraturs historie bind 1 1100-1800*, redigeret af Klaus P. Mortensen og May Schack. 205. København: Gyldendal.

Pedersen, Vibeke A.. 2007. "Rimkrøniken" i *Dansk litteraturs historie bind 1 1100-1800*, redigeret af Klaus P. Mortensen og May Schack. 140-141. København: Gyldendal.

Pedersen, Vibeke A.. 2007. "Slægtshistorie og adelsideologi – C. C. Lyschander" i *Dansk litteraturs historie bind 1 1100-1800*, redigeret af Klaus P. Mortensen og May Schack. 277. København: Gyldendal.

Pedersen, Vibeke A.. 2007. "Underholdning og oplysning – folkebøger og danmarkshistorie på dansk" i *Dansk litteraturs historie bind 1 1100-1800*, redigeret af Klaus P. Mortensen og May Schack. 134-136. København: Gyldendal.

Pedersen, Viggo Hjørnager. 1987. *Oversættelsesteori*. Samfundslitteratur.

Ruus, Hanne. 2018. "Ældre nydansk" i *Dansk Sproghistorie bind 2 Ord for ord*, redigeret af Ebba Hjort. 57-72. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Skovgaard-Petersen, Karen og Zeeberg, Peter. 2007. "Den humanistiske reformering af uddannelsessystemet" i *Dansk litteraturs historie bind 1 1100-1800*, redigeret af Klaus P. Mortensen og May Schack. 206. København: Gyldendal

Skovgaard-Petersen, Karen og Zeeberg, Peter. 2007. "En glemte litteratur" i *Dansk litteraturs historie bind 1 1100-1800*, redigeret af Klaus P. Mortensen og May Schack. 244-245. København: Gyldendal.

Skovgaard-Petersen, Karen og Zeeberg, Peter. 2007. "Mellem middelalder og moderne tid" i *Dansk litteraturs historie bind 1 1100-1800*, redigeret af Klaus P. Mortensen og May Schack. 191-194. København: Gyldendal.

Stefánsson, Finn. 2005. *Gyldendals Leksikon om nordisk mytologi*. Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag A/S.

Øveraas, Kirsten Marie. 2014. *10 faldgruber – oversættelse for ikke-oversættere*. Samfundslitteratur.

Artikler

Friis-Jensen, Karsten. "Vedels Saxo og den danske adel". *Studier fra Sprog- og Oldtidforskning*, 102 (1992): 1-36

Holmqvist-Larsen, N. H.. "Møer, skjoldmøer og krigere". *Studier fra Sprog- og Oldtidforskning*, 93 (1983): 1-115.

Karker, Allan. "Anders Sørensen Vedel og den danske krønike". *Studier fra Sprog- og Oldtidforskning* 228 (1955): 1-55

Leegaard-Knudsen, Anders. "Interessen for den danske fortid omkring 1300: En middelalderlig dansk nationalisme". *Historisk Tidsskrift*, 100 (2013): 1-32. Tilgået 3/4-2022 via: <https://tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/55850>

Lundgreen-Nielsen, Flemming. "Grundtvig vej til Saxo". *Grundtvig Studier*, 66 (2017) 55-102. DOI: <https://doi.org/10.7146/grs.v66i1.26336>

Nielsen, Marita Akhøj. "Vedel og den danske stil". *Studier i Nordisk 2004-2005*, (2004): 49-61.

Links

Den Danske Ordbog (DDO). "almue". Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 17/5-2022 via: <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=almue>

Den Danske Ordbog (DDO). "jætte". Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 21/4-2022 via: <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=jætte>

Den Danske Ordbog (DDO). "lingua franca". Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 25/4-2022 via: <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=lingua+franca>

Den Danske Ordbog (DDO). "Om Den Danske Ordbog". Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 5/5-2022 via: <https://ordnet.dk/ddo>

Den Store Danske. ”realisme – litteratur”, tilgået 18/5-2022 via: [https://denstoredanske.lex.dk/realisme - litteratur](https://denstoredanske.lex.dk/realisme_-_litteratur)

Den Store Danske. ”semantik”. Tilgået 22/5-2022 via: <https://denstoredanske.lex.dk/semantik>

Den Store Danske. ”Kalmarunionen”. Tilgået 19/5-2022 via: <https://denstoredanske.lex.dk/Kalmarunionen>

Gammeldansk Ordbog. ”adel”. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 22/4-2022 via: <https://gammeldanskordbog.dk/ordbog?aselect=adel&query=adel>

Gammeldansk Ordbog. ”Om Gammeldansk Ordbog”. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 5/5-2022 via: <https://gammeldanskordbog.dk>

Kalkars Ordbog. ”Herremand”. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 22/4-2022 via: <https://kalkarsordbog.dk/ordbog?query=herremand>

Kalkars Ordbog. ”Om den anvendte udgave” og ”Om Kalkars Ordbog”. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 5/5-2022 via: <https://kalkarsordbog.dk>

Kalkars Ordbog. ”Re(j)se (ræse, rise)”. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 5/5-2022 via: <https://kalkarsordbog.dk/ordbog?query=rejse>

Kalkars Ordbog. ”Skjold; skælmør”. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 19/4-2022 via: <https://kalkarsordbog.dk/ordbog?query=skjold>

Kalkars Ordbog. ”Velby[u]rdu[i]g”. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 22/4-2022 via: <https://kalkarsordbog.dk/ordbog?query=velbyrdig>

Latinsk-dansk Ordbog. ”humilis”. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 4/5-2022 via: <https://latinskordbog.dk/ordbog?aselect=hūmīlis&query=humilium>

Latinsk-dansk Ordbog. ”ops”. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 12/4-2022 via: <https://latinskordbog.dk/ordbog?select=ops,1&query=opes>

Latinsk-dansk Ordbog. ”Princeps”. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 27/3-2022 via: <https://latinskordbog.dk/ordbog?query=princeps>

Latinsk-dansk Ordbog. ”splendidus”. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 12/4-2022 via: <https://latinskordbog.dk/ordbog?query=splendidus>

Latinsk-dansk Ordbog. ”ex-celsus”. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 4/5-2022 via: <https://latinskordbog.dk/ordbog?aselect=ex-celsus&query=excelsos>

Latinsk-dansk Ordbog. ”nobilis”. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 22/4-2022 via: <https://latinskordbog.dk/ordbog?query=nobilis>

Ordbog over det danske sprog (ODS). "Adel-Bonde". Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 27/3-2022 via: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=adelbonde>

Ordbog over det danske sprog (ODS). "Almue". Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 17/5-2022 via: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=almue>

Ordbog over det danske sprog (ODS). "Herre". Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 21/4-2022 via: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=herre>

Ordbog over det danske sprog (ODS). "Hvad er ODS?". Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 5/5-2022 via: <https://ordnet.dk/ods>

Ordbog over det danske sprog (ODS). "Høvding". Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 21/4-2022 via: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=hovding>

Ordbog over det danske sprog (ODS). "Kæmpe". Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 19/4-2022 via: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=kampe>

Ordbog over det danske sprog (ODS). "Rise". Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 21/4-2022 via: <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=rise>

Renæssancens sprog i Danmark. "Christiern Pedersens Vocabularium ad usum dacorum (Paris 1510; LN 216)". Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Tilgået 15/4-2022 via: <http://renæssance-sprog.dk/ordboger/ordbogssoegning/ordboger/om-ordboegerne/christiern-pedersen-1510>

Zeeber, Peter. "Saxo Grammaticus" i *Arkiv for Dansk Litteratur*, tilgået 21/5-2022 via: <https://tekster.kb.dk/text/adl-authors-saxo-p-val-root#f8>